
VÍBĚR Z ČS.
ČTENÁŘSKÉ
ZAKOONSLUHY

1982 / 1

Dr. Vladimír Kadlec	
KDO JE ODPOVĚDNÍ	/ 1 /
Dr. Vladimír Kadlec	
STAVEBNICTVÍ	/ 10 /

O ČEM DNES NEMÍ MLUVIT EKONOMICKÁ VĚDA	/ 17 /
Z dokumentu Charty 77 K VÝCHOVĚ DĚTÍ A MLÁDEŽE	/ 33 /
Ing. Jan Litemiský	
ŘEČ ODSOUZENCOVA	/ 35 /
Eva Kantárková	
PRAKTIK IDEÁLU A TVOŘIVOSTI	/ 39 /
Božena Komárková	
O TOLERANCI	/ 49 /
Ludvík Vaculík	
NĚKOLIK DEMENTI	/ 60 /
T.V. SCHAUER	
KONCEPCE VŘCHOLOVÉHO SPORTU VE SVĚTLE ŠPANĚLSKÉHO KRACHU	/ 63 /
T.V. Schauer	
Cause LAUDA	/ 83 /

KDO JE ODPOVĚDNÝ

Je název úvodníku Rudého práva 7.7.82, který se snaží přesvědčit, že za dnešní naše ekonomické vady a nedostatky jsou především odpovědní vedoucí hospodářští pracovníci podniků:

Za námi jsou již 70. léta, kdy náš ekonomický vývoj byl lakován na ráhno. V poslední době naše ekonomické vady a nedostatky narostly do takových rozměrů, že již nemohou být ve sdělovacích prostředcích přecházeny, aspoň ne ty hlavní a očividné. Jen jako příklad:

Disproporce a deference působící každoročně mnohamiliardové škody a ztráty; neplnění plánů v téměř všech rozhodujících úsecích ekonomiky, kdy v některých případech dokonce nadluk, na úkor budoucnosti; nerovnováhy globální i sortimentální na spotřebním trhu, dlouhé či marné shánění stovek druhů zboží, nízká kvalita výrobků, řízení bezbranných spotřebitelů, podpultovní prodejci.; nerovnováha mezi plánovanými úkoly a hmotnými zdroji v investicích a v zajišťování výroby materiálů, subdotácemi a MD; nerovnováha v zahraničním obchodu; stále se prohlubující technické zastávání, nerovnováha v bilanci pracovních sil, šturmování, nadměrné fluktace, nízké využití pracovní doby i strojů a zařízení; nízká úroveň řízení, nadměrný růst administrativního aparátu a jeho papírování atd. atd.

Napsat učebnici patologie naší znormalizované ekonomiky bude jednou atraktivním úkolem pro naše historiky. Bude to poučné i pro ekonomy, kteří budou hledat efektivní hospodářský mechanismus socialistického plánovaného hospodářství. Aktuálním problémem je však proč dnes k uvedeným negativním jevům dochází a kdo je za ně odpovědný, především odpovědný.

Odpovědný především za co?

Uvedený úvodník uvedl výstižnou /i když pochopitelně neúplnou/ diagnózu dnešních ekonomických chorob, které zůstávají léta neřešené a které se odkládáním prohlubují a rozšiřují. Tak např.:

Přetrvává plýtvání surovinami, energií všeho druhu. Přivírají se oči nad lajdáctvím a nekázni. Podniky nerepektují

potřeby společnosti. Lajdáctvím, nekázní, nedisciplinovaností, protekcionářstvím, vypočítavostí, pohodlností, prospěchářstvím a pod. nejsou vinni jenom ti, kteří se toho dopouštějí, ale také ti, kdo k tomu vytvářejí podmínky, kdo je tolerují, trpí, obchází nebo oslouchají."

"Některí vedoucí pracovníci nedokáží změnit své přežitě návyky, z pohodlnosti a příliš se zvykli na vyježděné koleje. Nemůžeme si dovolit tolerovat takový přístup. Je nutno více velat k odpovědnosti vedoucích, kteří nesplní přijatá usnesení."

"Stále ještě je dost lidí, zastávající odpovědná místa na důležitých institucích a podnicích a jinde, kteří jakoby nechtěli pochopit, co se od nich žádá. Dále setrvávají v behorevném klidu a sami pro sebe se utěšují: "Nějak bylo, nějak bude." Dále nadsazují své přání získat nové, neoprávněné investice..." Atd.

Proč, proč ...?

V odpovědi chybí i jen náznak odpovědi na otázku, proč odpovědní vedoucí pracovníci podniků "z pohodlnosti", proč nedokáží opustit "vyježděné koleje", proč se nezbavili "přežitých návyků," proč setrvávají v "behorevném klidu", když náš ekonomický vývoj jde od deseti k pěti, proč "nadsazují", ale i chytračí, skreslují, předstírají, zatajují, klamou, proč záměrně skrývají své latentní zdroje /"rezervy"/ - jak lze v tom číst v oficiálních sdělovacích prostředcích.

Vždyť vedoucí podniků jsou přímě prověřeni, stále prověřováni kádři. Jsou mezi nimi jistě i lidé méně schopní, což může být částečným vysvětlením uvedených "proč". Avšak všichni, schopní i méně schopní, mají jistě dobrou vůli a jistě jen neradi nadsazují, zatajují, chytračí spod. - pekun k tomu nejsou přímě nebo nepřímě nuceni. Všichni by jistě raději řídili svůj podnik racionálně, hospodárně, efektivně a raději by přesně splnili všechny jim uložené úkoly a usnesení. Proč tedy - podle citovaného úvodníku - se chovají spíše jako líní hlupáci /"nechtějí pochopit, co se od nich žádá"/ nebo jako agenti nepřátelské ciziny /"nadsazují, chytračí"/ a tím poškozují naši ekonomiku?

Vysvětlení je asi především v tom, že centrální plánovací a řídící orgán nevytvořil pro podniky normální /potřebné, nezbytné, nutné?/ podmínky, aby vedoucí pracovníci podniků mohli vůbec řídit racionálně a efektivně. Těš naše metodika plánování

a dnešní hospodářský mechanismus nevytvořily účinný ekonomický tlak na hospodárnost a produktivitu v podnikách ani nedokázaly vyvolat jejich účinnou hmotnou zainteresovanost. Naopak mnohé plánovací iracionálnosti a absurdity a především přehnané direktivní a nadměrné centralizované, a tím ghyokratizované příkazové plánování a řízení - vedou - v dnešních podmínkách naší nerovnovážné a deficitní ekonomiky - přímo nebo nepřímo vedoucí podnikové pracovníky k jednání, jímž nechtěně národní hospodářství poškozují a nerovnovážnost a deficitnost ekonomiky dále prohlubují. Deficitní a nerovnovážná ekonomika je dnes důsledkem ale i příčinou nekvalifikovaných a neregulovaných centrálních plánů; působí tu zesilující se negativní zpětná vazba. Ale i plnit centrálně uložené ukazatele prospívá ekonomickému rozvoji jen když systém ukazatelů je racionální a účinně podněcuje, zvyšování produktivity práce a hospodárnosti.

Odpovědnost podniků?

Zjistit podíl odpovědnosti u vedoucích pracovníků podniku na jedné straně a u centrálního plánovacího a řídicího orgánu na straně druhé vyžaduje oběobné rozdělení příčin dnešních hlavních ekonomických vad a nedostatků, disproporcí a deformací, škod a ztrát, plánovacích iracionálností a absurdit apod. Ne všechny vady a nedostatky, které se projevují ve výrobních podnicích jsou zaviněny vedením podniků, nebo aspoň nikoli především. Např.:

Což v zemi, která má silně rozvinutou dělbu práce a kooperaci, může podnik plnit plány, když vzhledem k nevyrovnaným, nesladěným a tím nereálným centrálním materiálovým bilancím nesežene včas, v potřebném množství a kvalitě nezbytný materiál, subdodávky pro splnění plánovaných úkolů? Což může podnik za těchto podmínek efektivně organizovat výrobní proces a vyrábět hospodárně, zabránit neekonomickému šturcování, zajistit plné využití pracovní doby a rovnoměrné využití strojů a zařízení? A trvá-li to dále a /nebo/ opakuje-li se to často, jak může zabránit poklesu technologické kázně a pracovní demoralizaci? Což může při dnešních nespelehlivých dodavatelských vztazích výrobní podnik zabezpečit výrobu bez nadnormativních zásob, nadměrných zásob? Což může podnik využívat svých strojů a zařízení, nejsou-li k sehnání včas náhradní díly? Což může hospodárně využívat své nákladní auta, nejsou-li dostatečné opravárenské kapacity nebo musí-li si podnik vyrábět sám náhradní díly na kolech, několikrát dražší, než je jejich dodavatelská cena? Což může zajistit pracovní a technologickou kázeň,

diferenciaci v odměňování, když mu hrozí, že jeho zaměstnanci přejdou do jiného podniku, který jim nabízí lepší pracovní a platové podmínky, neboť možnosti nadměrné fluktuace jsou umožněny a zaviněny vadným centrálním plánováním pracovních sil. To vytváří spolu s vadnou investiční politikou více pracovních příležitostí, než je k dispozici pracovních sil, takže vzniká poptávka po neexistujících dělnících atd. atd.

Je proto nutné rozlišovat na jedné straně nevinění podniku /neschopnost vedení, neochota převzít nutná rizika speš./ a na druhé straně primární, základní příčiny v nadpodnikové centrální sféře, která svými důsledky přímo či zprostředkovaně spadnou na podnik zhora a jímž se podnik - přes nejlepší snahu - není schopen ubránit. Ty jsou dnes asi rozhodující příčinou, proč vedení podniku nemůže racionálně řídit a proč dokonce někdy jedná vědomě v rozporu se společenskými zájmy nebo i se zdravým lidským rozumem.

Nestačí tedy jen "více volat k odpovědnosti vedoucí, kteří neplní přijatá /vnucená?/ usnesení", jak to žádá úvodník, ale je nutné i analyzovat, zda usnesení jsou v daných podmínkách vůbec realizovatelná, nebo zda pro realizovatelnost a účinnost těchto usnesení byly vytvořeny nezbytné podmínky a předpoklady, a to nejen v podnicích, ale i vně i nad podniky. Zda tedy nejde jen o vady, které se v podniku sice projevují, ale kořeny příčin jsou ve vadném nadpodnikovém a centrálním plánovacím a řídicím orgánu, vylučně nebo především. A o tom zatím u nás otevřeně objektivní analýzy chybí.

Úvodník varuje:

Na výrobních poradách vedoucí pracovníci podniku referují řečí čísel a procent, se široka rozkládají rukama, když "vysvětlují", že to či ono nejde udělat, zabezpečit". Přejde-li neseriózní ironii o "širokém rozkládání rukama", není jasné, proč úvodník zlehčuje "řeč čísel a procent". Právě čísla a procenty na rozdíl od "jen povídání" lze přesně a jednoznačně charakterizovat situací, i existující překážky. To sice není charakteristika úplná, ale přece každý má možnost žádat vysvětlení o číselně vyjádřených faktech a vůbec vnášet další dotazy. Přitom kvantifikace může právě lépe zhodnotit velikost a příčiny nedostatků, tím i najít cesty k včasné nápravě. Usnadňuje též - jak to žádá úvodník - uplatňovat "práve stranické organizace kontrolovat, jak vedení podniku uskutečňuje úkoly hospodářské politiky strany a státu a jak zabezpečuje ře-

žení podstatných stránek rozvoje závodů a podniků", právo "samostatně zkoumat a prověřovat stav plnění úkolů" a k "předkládaným zprávám hospodářských vedoucích zaujímat srozumitelná politická stanoviska". Navíc umožňuje stranické organizaci lépe a přesněji věci poznat, že a proč hrozí nebezpečí, že plánované úkoly by nebyly splněny efektivně, ev. vůbec ne.

Úvodník varuje, že stranický výbor "se najednou nechal vtlačit do role obhájece i nesprávných rozhodnutí". I to se jistě může stát, není-li dost kritický nebo nestačí-li plnit kvalifikovaně svou konkrétní funkci. Na druhé straně je pro vedení podniku i pro naši ekonomiku velice užitečné, jestliže i stranický výbor zjistí případy, kdy příčina je nad podnikem, a jestliže před nedříženým orgánem hájí podnik, šli upozorňuje, kde je ve skutečnosti pravá příčina hrozícího neplnění úkolu nebo usnesení. A tu opět takové upozornění, doložené "řecí čísel a procent" je přesvědčivější. Uvádňuje najít cesty, jak úkol splnit. A i když se to ukáže nemožné, je správné a poněkud aspoň vysvětlit proč "to či ono nebylo možno dělat, zabezpečit" - aby to mohlo být ověřeno. I to je podstatnou částí každé analýzy i nezbytnou součástí kontrolní funkce strany.

Úvodník kritizuje:

Vedoucí pracovníci, když vysvětlují, že to či ono nejde udělat, zabezpečit, jedním dechem žádají stranické orgány a organizace, aby sjednaly nápravu. Nejde tu o nic jiného, než o snahu zbavit se osobní odpovědnosti nebo ji aspoň rozdělit a při nezdaru se zaštitit jménem stranické organizace".

Ale, ale, proč tolik podceňovat? Ostatně, jestliže se prověří, že opravdu "to či ono nejde udělat, zabezpečit", protože překážka a její překonání jsou mimo podnik, mimo jeho pravomoc a sílu - proč by vedení podniku nemělo upozornit, eventuálně obrátit se se žádostí o pomoc i "na stranické orgány a organizace".

Formálně platí, že "stranické organizace nemohou nahrazovat vedení podniků, přebírat úkoly, jež patří jednotlivým vedoucím pracovníkům". Avšak to, že stranická organizace je vždy poříkána o radu, ev. pomoc, usnadní její kontrolní funkci, když se důkladnou analýzou prokáže, že vina na hrozícím neplnění je mimo podnik a že náprava je možná jenavení, protože jinak je nedosažitelná. To dokonce umožní nejen vždy odstranit hrozící závedu a sjednat nápravu, ale i plnit meritorně svou proklamovanou vedoucí úlohu v hospodářství. K vedoucí úloze patří i odpovědnost. Konec konců za cel-

kové hospodářské výsledky, za celkový ekonomický vývoj, a tedy i za vady a nedostatky, zvláště jde-li o vady a nedostatky obecné, chronické a léta neřešené.

Vedoucí úlohu strany jistě nelze chápat tak, že strana by měla nahrazovat hospodářské vedení podniků a přebírat tak za ně odpovědnost. Správně proto úvodník kritizuje situaci, kdy "stranický výbor schvaluje téměř každé rozhodnutí vedoucích pracovníků podniku", když "řidiči a kontrolní poslání strany se rozděluje na dílčí operativní činnosti", když "se řeší dvacet věcí najednou a ani jedna se nedotáhne do konce". To však spíše je nedostatek z jiné oblasti a nelze ho léčit tím, že se rada, event. pomoc odmítne.

Kontrolní funkci strany nelze chápat tak, že si počká, až jak to dopadne, a pak se "kriticky ze stranických pozic posoudí dopad a vyvede se odpovídající závěry a poučení", jak to žádá úvodník. To by připomínalo frajtra, moudrého až po bitvě a zavránělo by to alibismem. Tak úzce pojatý obsah kontrolní funkce strany a její vedoucí a tím odpovědné úlohy v ekonomice by mohl tyto funkce strany v odích veřejnosti spíše oslabit.

Jestliže by stranická organizace nebo stranický orgán odmítly radu, ev. pomoc, když výrobní podnik již - beze své viny a přes vůli dobrou vůli a vynaložené úsilí - nemůže "hnout věci dopředu, pak to znamená, že přebírají určitou spoluodpovědnost za škody a stráty, jež vzniknou. Protože právě stranické kontroly je "významným politickým nástrojem stranické organizace" ve výrobním podniku, nelze zásadně odmítnat pomoc podnikům při řešení např. materiálového zajištění díků, které jsou pro podnik otázkou života a smrti. Intervence v ekonomicky závažné otázkách je vlastně preventivním opatřením, spadajícím do kontrolní funkce stranické organizace. Hodně však záleží na tom, jak a kdy se intervenuje.

Úvodník doporučuje

"Politici pracovníci se málo objevují na pracovištích, nehovoří s lidmi, nestarají se o jejich každodenní problémy, poznají jejich tužby a názory".

To může být pravda, i když ty důležité tužby /např. lepší zásobování na spotřebním trhu apod./ a názory /např. včasné přísun materiálu, subdodávek, nástrojů, náhradních dílů a montážních dílů apod./ jsou dnes obecně známé a jistě i politickým pracovníkům. Zatím, zdá se, nijak zvlášť nepoznává, když se politici pracovníci na pracovišti objeví a pracovníci jim své "tužby a názory přednesou.

Gstaině např. pomoci intervencí při opožděných dodávkách, při neplnění smluv ze strany dodavatelů jim úvodník zakazuje. Intervence politických pracovníků by však mohly mít velký význam a nena-hraditelný význam, jestliže by byly prováděny na správném místě. Političtí pracovníci podniků by dnes mohli pomoci podnikům především tím, že by se více "objevovali a hovořili" na těch místech, odkud právě dopadají na podnik překážky, jež často nemohou podniky samy překonat, kde jsou skutečně základní příčiny hrozících škod a ztrát, disproporcí a deformací apod.

Političtí pracovníci podniků "se málo objevují a málo hovoří především na nejvyšších plánovacích a řídicích centrálních orgánech, aby ty především poznaly jejich "tužby a názory". Takové návštěvy by mohly dnes nejspíše odstranit nebo aspoň zmírnit dnešní plánovačí iracionální absurdity, disproporce a deformace a z nich plynoucí a hrozící škody a ztráty, při nichž náprava zůstává mimo dosah podniků. Přitom by odpadla i otázka, že strana nemá řešit problémy, jež spadají do kompetence a tím i do odpovědnosti hospodářských orgánů státu. Při dnešní úzké personální linii ve vedení strany a státu není důležité, od koho budou žádat odstranění překážek, které v podnicích znemožňují racionálně a efektivně řídit výrobu. Takové návštěvy právě na nejvyšších plánovacích místech a "hovory" o "každodenních problémech, tužbách a názorech", jež dnes podnikové pracovníky trápí, by pomohly, aby byla konečně vypracována objektivní analýza základních příčin dnešních ekonomických vad a nedostatků, jež nám dnes především chybí:

- Proč dnešní metodika plánování a dnešní hospodářský mechanismus nedokázal zabránit tomu, že naše ekonomika v posledních letech vykazuje jen sestupné trendy nebo v mnohých oblastech jen stagnuje /např. i v tak důležité oblasti jako je stavebnictví, kde se nemůžeme odvolávat na vliv zahraničního obchodu/; proč dosud přetrvává extenzivní vývoj a proč se nedáří hospodárnost a efektivnost prosadit, proč se technický vývoj a jeho uplatnění v praxi opožděuje stále více za světovým vývojem; proč přetrvávají nerovnováhy v téměř všech základních oblastech naší ekonomiky, proč gládne nepořádek v dodavatelsko-odběratelských vztazích, proč rostou nadměrně zásoby atd.

- Jak se dostat z dnešního bludného kruhu, kdy snížit byrokratický aparát a jeho papírování zhoršilo podmínky pro dnešní direktivní, příkazové plánování a řízení, kdy přejít k decentralizovanému plánování a řízení a k většímu využívání nepřímých nástrojů ří-

zení /regulátorů/ by - při dnešních nerovnováhách - zvýšilo živelnost a chaos. Jak změnit metodiku plánování a hospodářský mechanismus, jak zajistit realnost a kvalitu centrálních plánů, aby se existující nerovnováhy dále neprohlubovaly a především aby byla obnovena dynamická rovnováha.

- Kdo je odpovědný, resp. především odpovědný za dnešní vady a nedostatky je otázka druhořadá. Odpovědnost je spíše právní pojem. Ekonomická "odpovědnost" je dnes málo adresná, příliš anonymní. V dnešní ekonomice jde spíše o to, kdo je vinen tím, že naše ekonomika trpí tolika vleklými nemocmi a proto kde je především nutno zjednat nápravu.

Jestliže někdo chce připustit objektivní kritickou analýzu příčin dnešních vad a nedostatků, které snižují velmi podstatně životní úroveň celého národa /a zbytečně! / musí se s dnešními /i budoucími/ nedostatky smířit. Ty však můžou nakonec přerůst v ekonomickou infarktovou situaci. Pokusy omezovat dnešní kritiku převážně jen na vedoucí pracovníky podniků není spravedlivé, ale především to mnoho nepomůže odstranit ty rozhodující příčiny dnešního smutného stavu a chmurných klesajících trendů našeho budoucího ekonomického vývoje.

Čím později bude taková analýza provedena, tím delší a bolestivější proces obnovy rovnováhy bude, protože zanedbané nemoci se vždy hůře léčí a pacienti obvykle při tom více trpí. Protože od pacientů bude pak nutno žádat přísnou dietu, odříkání a oběti, bude asi nutno vytvořit příznivé sociálně psychologické klima politiké a tím i ekonomické angažovanosti a iniciativy.

Úvodník uzavírá:

"Základním kritériem vyspělosti vedoucích kádrů, jejich odborné připravenosti a organizačních schopností jsou vždy a budou konkrétní výsledky přínášející prospěch společnosti, věci socialismu."

To se týká vedoucích kádrů v podniku, ale dnes především vedoucích kádrů v centrálních plánovacích a řídicích orgánech, včetně toho nejvyššího. Přitom však platí jako kritérium nejen "konkrétní výsledky, přínášející prospěch společnosti", ale i škody, jež vedoucí kádry svou plánovací a řídicí činností způsobí společnosti a věci socialismu. Kritériem nejsou též jen "konkrétní výsledky", ale i promarněné a nevyužitá možnosti, jež společnost přitom nenávratně ztrácí.

"Neboť - jak tvrdí úvodník - stále je ještě dost lidí zastávajících odpovědná místa na důležitých institucích a v podnicích i jině, kteří jako by nechtěli pochopit, co se od nich žádá".

Z tohoto hlediska je úvodník též dobrým podnětem k zamyšlení, zda dnešní metodika plánování a hospodářský mechanismus vytvářejí účinný ekonomický tlak na hospodárnost a růst produktivity práce ve výrobních podnicích a na jeho účinnou hmotnou zainteresovanost na hospodárnosti a na růstu efektivity. To je dnes otázka všech otázek. Je též srozumitelnější, než "posuzovat, zda vedoucí hospodářští pracovníci skutečně řídí na /?/ principech marxismu-leninismu", jak to žádá úvodník.

Dr. Vladimír Kadlec

STAVEBNICTVÍ

Netto: "Přes prohlášení a záměry centra se stále zvyšuje administrativní náročnost práce. Nejde pouze o množství vyžadovaných hlášení, ale také o nekonečnou a nekonečící lavinu příkazů a předpisů. Byrokracie má vysokou naději na to, že přežije rok 2000. Zejména pokud se proti ní bude bojovat jejími vlastními zbraněmi, tedy čistě administrativně, příkazovacími metodami."

Situace spíše k pláči! Ne že by se u nás v posledních letech málo stavělo. Prostřevly se miliardy. Vědyť ve stavebnictví je zaměstnáno přes tři čtvrtě milionu pracovníků. Ale z hlediska účinného a racionálního plánování a řízení stavebnictví - je to v posledních letech fiasko. Doložit to lze citáty z posledního oficiálního "Stanoviska k situaci ve stavebnictví", schváleného předsednictvem ÚV KSČ ze dne 11.6.82 /cit.R.F.9.7./:

- Ministerstvo stavebnictví obou republik se v roce 81 ve značném rozsahu nevyrovnalo se svými úkoly. Plánovaný objem výroby nebyl splněn o tři miliardy a plánovaný zisk téměř o 1 mld.korun. Plán počtu dokončených bytů byl splněn pouze na 85 %. Objem prací a produktivita práce byly nižší než v předchozím roce.

- "Stanovené termíny uvádění do provozu a dokončování staveb byly splněny v průměru pouze na 65 - 70 % - a to v každém roce poslední pětiletky.

- Počet rozestavěných staveb se zvýšil v rozporu s úkoly sjezdu KSČ v průběhu poslední pětiletky z 26 tisíc na téměř 29 tisíc staveb /tj. zhruba o 10 %/ a objem prací potřebných k dokončení započatých akcí ve stavebnictví vzrostl z 2,1 roku na 2,6 roku /tj. zhruba o 24 % !/. Úkol sjezdu KSČ snížit v průběhu 6.plpl. rozestavěnost o 15-18 % nebyl splněn - rozestavěnost nespok vzrostla o 22 %.

- "V roce 81 připadalo na jeden stavební objekt pouze 2,5 dělníka"

- "Projevila se řada vážných nedostatků v kvalitě stavebních prací, trvale vysoký počet závad při předávání staveb, což vyvolává dodatečné náklady i oprávněnou kritiku.

- "Existovaly vážné nedostatky v investorské, projekční a dodavatelské přípravě staveb a jejich sladění, jakož i v dodávkách technologických a kompletujících zařízení", atd.atd.

A to v citovaném oficiálním "Stanovisku" nejsou uvedeny některé další vážné chronické choroby nebo např. to, že objem mezd v posledních několika letech /1/ roste rychleji než produktivita práce, že léta již neúměrně rostou náklady, čímž jsou zbytečně uvertveny obrovské hodnoty, že v centrálních plánech se počítá s produkcí i těchto nových investic, o nichž je známo, že nebudou v plánovaném termínu dokončeny, takže neplnění nebo opožděným plněním plánů ve stavebnictví vzniká fetěšová reakce disproporcí a poruch v celém národním hospodářství atd.

Kdo je odpovědný?

Ze "Stanoviska" je možno - i přes eufemistické formulace - poznat, kdo je přímo nebo jen nepřímo především odpovědný za dnešní smutnou situaci ve stavebnictví, např. anož léta byl mnohými ekonomy kritizován marně škodlivý systém našich plánovacích ukazatelů, zaměstnanců hmotnou zainteresovanost stavebních podniků i pracujících především na co nejvyšší materiálovou spotřebu. Podněcoval tím plýtvání materiálem a bránil hospodárnost a intenzivní a efektivní rozvoj. Jenže - analogicky podle jednoho Parkinsova zákona - v přebyrokratizovaném hospodářství je potřeba nápravy uznána teprve tehdy, až dojde k příliš ostudným práserám. Pak teprve se přehodí vřhybky, což v usnesení plánovacích orgánů a v důvědných vyhláškách lze oznámit poměrně snadno a rychle, ale změna v myšlení a jednání lidí a náprava dřívějších demoralizačních důsledků trvají poměrně dlouho. Někdy možná celou generaci?

Nechtě však mluví "Stanovisko":

"Z provedených rozborů vyplývá, že nepřísavné tendence ve vývoji stavebnictví jsou spojeny s přeliváním dlouhodobé extenzivní orientace jeho rozvoje. Takto ve stavebnictví - počínaje jako v průmyslu při plnění hrubé výroby - se po řadu let soustřeďovalo úsilí především na objemové ukazatele. To mělo za následek jednostranné preferování těch směrů stavění, které vedly spravidla k vyšší materiálové spotřebě. Podniky se zaměstnaly - spolu s mnohdy s umělým zvyšováním podílu kooperací - na snadnější plnění plánu v objemech výroby, avšak na úkor věných úkolů a hospodárnosti.

V rozporu s celospolečenskými zájmy stavební organizace mnohdy nezabezpečovaly věcné úkoly na rozhodujících stavbách a rozptylovaly kapacity na akce menšího a místního významu. Nedostatečný počet souběžně prováděných staveb a s tím spojená rozptýlenost stavebních kapacit zhoršovaly předpoklady pro racionální organizaci a řízení stavebních prací. Nepřísavné též ovlivňovaly pracovní a sociální podmínky stavbařů."

"Při vysoké rozestavěnosti se výrazně ukázaly vážné slabiny v předvýrobní přípravě, v zásobování staveb, ale i ve využívání pracovní doby a pracovních mechanismů, v dedržování pracovní a technologické kázně, v hospodaření a materiálu a v určování pořádku na stavbách."

"Stavebnictví preferovalo materiálově náročné a nákladné konstrukce a technologie, které byly z podnikového hlediska rentabilnější - i když z národohospodářského hlediska šle o plýtvání. Até.

Ukazatelově nejvýhodnější a pro podnik nejrentabilnější byly zahajovací práce. Proto se dokončovací práce opožďovaly a lháty pro uvádění do provozu nebyly plány. "Stanovisko" to vysvětluje takto: "Tlak investorů i místních různých orgánů na nadměrné zahajování nových staveb, kterému nebylo dostatečně čeleno, vedl k neudnesnému rozšiřování fronty rozestavěnosti a tím i k prodlužování lhát výstavby. S nástupem do 7.5LP se přes prováděná opatření nepodařilo uvedeným negativním tendencím uspokojivě čelit."

Z tohoto citátu je zřejmé, že zaprvé "prováděná opatření" byla nedělná, a za druhé, že citát je jen vyvětlením, proč dochází k "neudnesnému rozšiřování fronty rozestavěnosti a tím i k prodlužování lhát výstavby? Avšak odpověď na otázku kdo je za to odpovědný je formulována /"nebylo čeleno", "nepodařilo se čelit"/ neadresně /alibisticky?/. Vždyť všechny investice jsou plánovány a o větších investičních akcích rozhoduje ne jeden, ale všelijak orgánů.

Přitom nejvyšší plánovací orgány nesou odpovědnost za to, že nevyrovnané a neprovozané centrální materiálové bilance dnes provytvářejí nerovnováhu mezi plánovanými úkoly stavebních podniků a mezi materiálně technickým zajištěním těchto úkolů. Vanikají tím věcné a časové disproporce v materiálně technickém zásobování a nejistoty /chace?/ v dodavatelských vztazích. Nápravu nemohou přinést ani časté operativní zásahy /ohče/ z centra do podnikových plánů ani stanovení nejzávažnějších priorit a superpriorit. Naopak, je-li jich příliš, mohou celkovou situaci spíše zhoršit. "Stanovisko" to samo přiznává:

"K nápravě nepřispíval ani přebujelý systém priorit."

"Stanovisko" však dodává, i když jen nepřímou, odpověď na otázku, kdo je především odpovědný jednak za dnešní nadměrnou byrokratizaci plánování a řízení, jednak za dnešní malou účinnost mzdové zainteresovanosti / a tím i nízké produktivity a intenzity práce/:

- "Při poklesu dělníků trvale rostl počet technicko-hospodářských pracovníků a administrativy. Nepříznivý vliv na to má nadměrná složitost a nadměrná množství projektové dokumentace, nedostatečné sledění postupu projektových a stavebních prací při řešení vznikajících problémů vedou ke zbytečnému prodlužování doby výstavby v porovnání se zahraničím."

- "Systémy odměňování jsou příliš složité, administrativně pracné, ale málo účinné."

Cesta k nápravě?

Ve "Stanovisku" jsou našemu stavebnictví ukládány "neodkladné úkoly", jejichž splněním by mělo být stavebnictví oživeno. Úkoly jsou stanoveny ve formě cílů, přání, příkazů, jako např.: "Je nutné..., Je třeba..., Je nezbytné..., Musí se..., Vyžaduje se..., Jsou povinni..." Takových příkazovacích výrazů je ve "Stanovisku" na pouhé půl straně RP přes třicet. Ve skutečnosti je jich však mnohem více, protože na jeden jediný takový příkaz je věšeno mnoho dalších příkazů ve formě příkazovacích infinitivů. Např.: "Je nutné zaměřit.. uskutečnit.. vytvářet..." atd. Úsilí je třeba soustředit k zabezpečení těchto cílů: vyrovnat..., dosáhnout..., koncentrovat..., realizovat..., zabezpečit..., zlepšit..., vytvořit..., rozpracovat..., posílit..., rozšířit...", a pod.

Tato metoda plánování a řízení je typická pro naše nadměrně direktivní a neúspěšně centralizované, a proto natně byrokraticizované příkazové plánování a řízení.

V něm prakticky nefungují nepřímé plánovací nástroje /regulátory/, protože jsou silně deformovány tržní a peněžní vztahy, existující disproporce a nerovnováhy mezi poptávkou a nabídkou, mezi plánovanými úkoly a reálnými zdroji v téměř všech oblastech národního hospodářství, deformované ceny jsou doprovázeny inflačními tlaky a nerealizovatelnou kupní silou, plánování je ve značné míře naturalním přidělováním a přerozdělováním zdrojů. Místo plánovat rovnovážný dynamický rozvoj musí centrální plánovací orgány především řešit disproporce a deficitnost v téměř celé ekonomice. Jedním z důsledků je i nadměrný počet vyhlášek, usnesení a záplava jednotlivých příkazů. Hlavní metodou plánování a řízení se stává napřívání nabubřelé byrokratické administrativy. Není obtížné vypracovat takový seznam příkazů - úkolů - cílů - přání, ale je obtížné zajistit v praxi jejich účinnost. Ze "Stanoviska" je zřejmé, jak vážně je naše stavebnictví nemocné, co vše je v něm zanedbané, co vše potřebuje napravit, co vše nefunguje nebo co

funguje zále děinně a efektivně. Proto sestavit seznam příkazů-úkolů-cílů-přání by dnes snadno dokázal i student druhého, třetího ročníku stavební průmyslovky. Všechny příkazy uvedené ve "Stanovisku" jsou totiž ve skutečnosti nepřímo formulovanými de-
zigniními dnešního léta přetrvávajících a obecně již známých chronických vad a nedostatků našeho znormalizovaného stavebnictví. Např. jestliže "Stanovisko" říká, že "musí dojít k základnímu obrátu v kvalitě stavebních prací", pak se tím nepřímo přiznává, že kvalita stavebních prací je nízká, nevyhovující, nedostatečná, špatná, ostudná /nehodící se škrtněte/. Určitě však není dobrá, jestliže "Stanovisko" požaduje základní obrát ap.

Úplnost výčtu vad a nedostatků, škod a ztrát, deformací atd. přiznaných nepřímo ve "Stanovisku", není moc důležitá, protože stavbaři a většina lidí mimo stavebnictví všechny ty hlavní vady a nedostatky zná. Důležitější však je, že tyto léta přetrvávající vady a nedostatky mají být v budoucnosti napraveny stejnými metodami a příkazy, které se v minulosti ukázaly neúčinné. Nejen že nápravu nepřinesly, ale přispěly k dalšímu zbyrokratizování plánování a řízení, takže vady a nedostatky se prohloubily a rozšířily. To svědčí o tom, že ve stavebnictví naše dnešní metodika plánování a řízení je vadná, stejně jako je vadný dnešní příkazovací byrokratický hospodářský mechanismus. Proto je naše centrální plánování s řízením byrokratické a neúčinné. Nelze nezapomenout: "Největším nebezpečím je do krajnosti zbyrokratizovat národněhospodářský plán. V tom především musíme vidět ohrožení úsilí o plánování ekonomiky." /Lenin, 1921/.

Optimistický výhled?

Seznam příkazů-úkolů-cílů-přání, a tím nepřímo výčet dnešních vad a nedostatků stavebnictví, jak je uveden ve "Stanovisku", těžko vyvolává optimismus. Sám závěr "Stanoviska" je však optimistický, i když se tento optimismus opírá spíše o situaci a trendy v dávnější minulosti, než o situaci a trend vývoje v posledních 2-5 letech: "Naši stavbaři významně přispěli k úspěchu socialistické výstavby v naší zemi. To opravňuje k přesvědčení, že splní se etí i nové náročnější úkoly, které před ne vytyčil pro osmdesátá léta XVI. sjezd KSČ".

Optimismus by asi mohl spíše vyvolat jiný závěr, např. že bude provedena objektivní analýza objektivních primárních příčin, které vyvolávají dnešní chronické vady a nedostatky, deformace a mnohamilardové každoroční škody a ztráty. Příčiny uvedené přímo

či napřimo ve "Stanovisku" jsou totiž jen příčinami sekundárními, odvozenými, odvíjejícími se od základních, primárních příčin. Těm se "Stanovisko" vyhnulo. Bez postupného zpětného nařetžení příčin a jejich hierarchického zařazení bude obtížné najít hlavní články řešení a tím prostředky, jak účinně odstranit dnešní hlavní vady našeho stavebnictví.

Např. zjednodušeně vyjádřeno:

- Společné dokončování staveb je mj. způsobeno nízkým využitím strojů a zařízení, což je způsobeno mj. nízkým využíváním pracovní doby, což je způsobeno mj. nepravidelným zásobováním staveb materiálem, což je způsobeno mj. nevyrovnanými centrálními materiálovými bilancemi, což je způsobeno mj. nekvalifikovanými centrálními plány, neboť plánované úkoly nejsou kryty potřebnými inputy, které jsou v ekonomice reálně k dispozici, nebo naše nedávná metodika plánování nedokáže překonat tendence výrobních podniků záměrně skrývat své latentní rezervy, což je způsobeno tím, že ...

- Dodatečné zastavování rozestavěných staveb je způsobeno mj. nadměrnou rozestavěností, takže na jednu stavební akci připadá dnes jen dva a půl dělníka, což je způsobeno mj. léta trvajícím nadměrným zahajováním staveb, což je způsobeno buď nekvalifikovaným plánováním nebo vadnou soustavou ukazatelů, které v podnicích stimuluji zahajovací práce na úkor prací dokončovací, tedy vadnou metodikou plánování a nadčinností dnešního hospodářského mechanismu, což je způsobeno...

- Nepřehlednost a nízká úroveň centrálního řízení je způsobena mj. nadměrným růstem administrativy a byrokracie, což je mj. způsobeno přemírou vyhlášek, výkazů, hlášení, příkazů a papírování, což je způsobeno mj. tím, že nekvalifikované plánování vytvořilo tak hluboké nerovnováhy na téměř všech rozhodujících úsecích národního hospodářství, že bez nadměrné direktivnosti, bez příkazového plánování a řízení, bez byrokratického papírování by hrozil ještě větší chaos, což je způsobeno mj....

Teprve důkladná analýza postupných příčin by mohla pomoci zjistit, jak by měly být účinně léčeny nejen příznaky dnešních nemocí, ale nemoci esny. Jestliže např. pro rok 82 je objem stavebních prací naplánován o 4,2 % nižší než byl v roce 81, pak je to opatření asi nutné, ale jen nouzové. Nemoci našeho stavebnictví neléčí, dnešní klesající trendy jen posiluje.

Řešení nelze najít v dalším rozmnožování a prohlubování a

tím méně v opakování starých administrativních příkazů, ale v ekonomickém tlaku na podniky a v jejich účinné zainteresovanosti. Jen tak lze vytvořit podmínky nezbytné pro to, aby stavební podniky samy, spontánně, z vlastního zájmu, bez administrativního /stejně v praxi málo účinného/ postrkování odhalovaly své skryté rezervy, měly zájem na rychlé aplikaci techniky a zlepšovacích návrhů a na racionálním zvyšování produktivity práce a hospodárné výroby.

Hlavní otázka?

Zdá se, že není mnoho naděje na zlepšení v našem stavebnictví, jestliže by byly obavy z objektivní analýzy, která by mohla ukázat, že dnešní nedostatky ve stavebnictví zavinilo především naše nekvalifikované centrální plánování. A stejně jestliže by nebyla odvaha ev. přiznat, že naše dnešní metodika plánování je vadná a náš dnešní hospodářský mechanismus je nedělný, že proto především naše plánovací metodika a náš hospodářský mechanismus potřebují zdokonalit, inovovat, reformovat, změnit /nehodící se škrtněte!/. Bez toho bude asi velmi obtížné odstranit dnešní "závažné odchylky v plnění plánu, nedostatky v řízení, plánování a organizaci stavební výroby, její hospodárnosti a v řadě případů i kvality" - jak je přiznává a kritizuje "STanovisko". Naopak, je pravděpodobné, že tyto léta přetrvávající škodlivé jevy budou přetrvávat ještě dlouho i nadále.

O ČERNÉM DNĚS NEMŮJÍ MLUVIT EKONOMICKÁ VĚDA

Příspěvek do diskuse o ekonomickém výzkumu

Hospodářské nebe Československa se v poslední době silně zatáhlo. Ekonomická situace, která ještě před nedávnem podněcovala přední činitele k nadšeným tirádám o tom, že právě prožíváme nejúspěšnější období v historii naší společnosti, která ale už dávno nemohla ahlit kritického ducha zasvěcených odborníků, ba ani střánlivý pohled prostého spotřebitele a pracovního člo-
vka, jakoby se náhle změnila. Zásahem blíže nejménovaných kri-
zových jevů západního světa se naše ekonomika dostala do stavu,
kdy již nějak nemůže zajistit "stále rostoucí materiální a du-
chovní potřeby lidu", ale má za úkol už jen "udržet" /po přechod-
ném úkolu "upevnění"/ životní dřevoň. A to vše za cenu neobyčej-
ného zesílení pracovního úsilí. Proč se najednou ochranný val so-
cialistické ekonomiky stal nedčinným proti onům jmenovaným i ne-
jmenovaným vnějším vlivům, se blíže neobjasňuje. Konec konců je
to sbytečné - každý to ví.

Chmury na našem hospodářském nebi nejsou novinkou. Spíše
udivuje, s jakou váhavostí a s jakým eufemismem se k otázkám
zhoršující se situace naší ekonomiky přistupovalo.

Že vedení státu váhalo s realizací některých nepopulárních
kroků a opatření, které jsou při snahách o ozdravné ekonomiky
patrně neobyčejné, je celkem pochopitelné. Například cenová opatře-
ní, jichž jsme /a asi ještě budeme/ svědky, uskutečněná po tak
dlouhém všeobecném veřejném očekávání, neznamenají v podstatě
nic jiného, než přiznání totálního neúspěchu celé dosavadní ekono-
mické politiky. A takové přiznání samozřejmě nastoluje otázku
odpovědnosti za něj, se všemi s těžko plynoucími důsledky.

Otázka zavinění současné situace v hospodářství sama od
sebe nezmizí. A každý, kdo cítí, že by za viníka mohl být tu
onde označen, se v pravý okamžik radne starat, aby mu v ruce ne-
zřetel obávaný Černý Petr. Máni nezajímavé, jak v tomto směru v
poslední době reagovala československá "ekonomická fronta". Fe-
čtina je předsedou vlády, zastávajícího v tomto systému funkci ja-
kéhosi generálního ředitele národního hospodářství, přes hospo-
dářské ministry až po pracovníky teoretické oblasti.

Pokud jde o naši ekonomickou vědu, ta sice nenese za stav
hospodářství přímou odpovědnost, nicméně každý ředitel přísluš-

ného výzkumného ústavu, každý vedoucí pracovník ekonomické vědy ví dobře, že budou-li se někdy hledat viníci, může se jich to často nepříjemně dotknout.

A proto je nutno vás přistoupit k obraně. Diskuse o úkolech ekonomického výzkumu, probíhající na stránkách Hospodářských novin v minulém roce, vyvolaná statí šesti redaktorů ekonomických výzkumných ústavů, se tohoto úkolu ujímá. Je nejenom dosti bohatá, ale je také v mnoha směrech pozoruhodná a pro vývoj ekonomické vědy v reálném socialismu symptomatická. Vyplyvá z ní, do jaké míry ekonomická věda ztratila v systému reálného socialismu postavení autonomního prvku společenského poznání a do jaké míry je jí vnucena úloha spolegeta oficiálních ekonomických názorů. Symptomatické je, že chce-li se vůbec vyslovit k vážným problémům ekonomické současnosti, zejména jde-li o zásadní teoretické otázky a vliv jejich řešení na ekonomickou praxi, musí tak činit nepřímě, pouhými náznaky a podobnostvými, aniž by je otevřeně a skutečně kriticky analyzovala.

Celou diskusi už charakterizuje její úvodní stať. Patrně proto, aby bylo možno vůbec diskusi zahájit, byla na scénu přivedena jedna veliká, mírně řečeno nepravda: totiž tvrzení, že problémy ekonomiky a tím i úkoly ekonomického výzkumu jsou vyvolány jakousi novou situací společenské výroby, přechodem do "etapy rozvinutého socialismu". Prý teprve přichází na pořad dne úloha

"kriticky odhalovat slabá místa existujícího ekonomického systému z hlediska intenzifikace hospodářského rozvoje, zvyšování efektivnosti výroby, rozdělování i směny a spojování výsledků vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialismu a na tomto základě přicházet s náměty na věcné a systémové změny... zdokonalení..., které přinesou v oblasti ekonomických vztahů, projevujících se jako zájmy /Engels/, vznik mechanismu, fungujícího jako hodinky /Lenin/, který bude všechny řídicí subjekty a řízené objekty trvale nutit k společensky progresivním změnám daného stavu, bude tedy vytvářet silné proinovační klima v celé ekonomice.

Toto jsou velmi závažné, dříve nebyvalé úkoly ekonomického výzkumu. Jejich splnění je podmíněno rozvinutím určitých přístupů k výzkumné činnosti, které v minulosti rovněž nebyly obvyklé ...

V současné době přechodu jedné kvality socialistického systému k druhé se však její význam /rozuměj vědecké práce/ podstatně zvyšuje. Vývoj ukázal, že problémy, které ještě před několika lety hýbaly vědou, se staly pod zorným úhlem nových problémů nepodstatnými a postranními." /HN 24/81/

Podobně se pak v průběhu diskuse v č. 40/81 vyslovuje členkorespondent ČSAV a rektor Vysoké školy politické ÚV KSČ Václav

Kvěš: "XVI. sjezd KSSS i XVI. sjezd KSČ shodně zdůraznily, že neodkladný přechod národního hospodářství na cestu intenzivního rozvoje představuje zásadní svrat... Máme co činit se změnou samotné cílové funkce fungování národního hospodářství, to jest celého hospodářského mechanismu rozvinuté socialistické společnosti."

Jaká to geniální formulace problému! Škoda jen, že nemá nic společného s objektivní skutečností, že situaci čs. ekonomické vědy hrubě zkrsluje.

Především z hlediska vědného. Československo jako země se silně rozvinutým průmyslem, chudou surovinovou základnou, silným zapojením do mezinárodní dělby práce a vysokou úrovní kvalifikace pracovní síly /včetně vyspělé vědy/ bylo koncem 40. let ve stejné technickoekonomické situaci jako srovnatelné evropské průmyslové země, které tehdy svůj rozvoj intenzivní povahy zahajovaly. Bylo tedy chybou teorie i praxe našeho hospodářství, pokud tuto zvláštní situaci nerozpoznaly a připustily vývoj extenzivního typu. Setva lze uplaňnit omluvu v tom smyslu, že existovaly nějaké zvláštní okolnosti Československa v rozvoji hospodářství jiných, méně hospodářsky vyspělých nerozvinutých socialistických zemí. Je nabitě dno, že hospodářství Československa rozvíjející se intenzivně, na základě nejvyspělejší světové techniky, by bylo pro ostatní soc. země mnohonásobně větším přínosem. Pláň nad realitám mléka ovšem nepomůže. Ale i z historického hlediska je uvedené pojetí problému chybné a připomíná spíš orwellovskou vizi než skutečnost.

Každému ekonomovi, který jen trochu přičichl k teoretickým diskusím posledních 25 let /a to platí pro prominentní účastníky diskuse bez výjimky/ je netoricky známo, že problematika intenzifikace hospodářství a vyřešení otázek fungujícího, jak se dnes s oblibou říká, hospodářského mechanismu, byla nastolena na konci 50. let /1958-59/. A nejen nastolena, ale také řešena. Postupně, v zarputilých diskusích a za překonávání mnohých omylů. Byly rovněž činěny určité, i když nezářné pokusy o praktické uplatnění některých teoretických poznatků, a to již na přelomu 50. a 60. let. /Dlouhodobé plánovací normativy, vatřičné plány./

Nejpozději v polovině 60. let stannala problematika intenzifikace a reformativnění hospodářství znovu v centru ekonomické vědy i praktické hospodářské politiky. Některé prvky navržených řešení byly pak v hospodářské praxi realizovány, ale celý pokus o ozdravení hospodářství byl násilně ukončen dříve, než se mohly objevit nějaké trvalejší výsledky /v letech 1969-70/. Žádné výmysly a lži, vyslovované od té doby o tehdejších, tzv. revizionis-

tického řešení nemohou zakrýt, že šlo o řešení s netradičními a nedogmatickými přístupy, jak se dnes často žádá.

Není tedy neznámo, že praktická hospodářská politika byla u nás v letech, které jsou dnes historií oficiálně ignorována, často kritizována. Na začátku této kritiky z pozic vědy byla pro tehdejší dobu zvláštní událost, vyvolávající později dlouho přetrvávající /vlastně dodnes/ spory v ekonomické teorii. Bylo to zveřejnění Stalínových "Ekonomických problémů socialismu", které formalizovaly takové otázky, jako sbožní charakter soc.výroby, charakter a působení ekonomických zákonů atp. Teoretická diskuse v oněch letech sahající, byla pak vlastně i východiskem k řešení problémů, z nichž vzešel návrh nakonec nedokončené reformy z let 1967-69.

Zamysleme-li se tedy dnes znovu a objektivně nad dnes už třicetiletou současností naší ekonomiky, dojdeme k neradostnému závěru, že kritika a návrhy vyložené ekonomickou teorií nikdy nevedly k trvalým opatřením hospodářské praxe, nifčím k podstatě věci. A téměř do roku 67 byly pro dogmatickou, centralistickou administrativní praxi nepřijatelné, nebo byly přijímány se značnou nedůvěrou. I když se situace ke konci 60.let zlepšila, byly veškeré pozitivní kroky zvráceny znovu mocenskou situací, vedoucí k násilné rehabilitaci centralistického modelu řízení hospodářství se všemi negativními důsledky.

Skutečnost, že se tehdy nevyřešené problémy znovu vracely v celé nahotě a za podstatně zhoršené hospodářské situace, zřejmě traumatizují současnou ekonomickou vědu natolik, že není schopna nebo si netroufá, snad z obavy z nařčení revizionismem, hledat adekvátní řešení. Ostatně jeden z účastníků diskuse v HN, doc. J.Vejvoda, ČSc, zapřísáhlý "antirevizionista", se ve svém příspěvku vyjadřuje nevykykle kriticky nejen k úvodní stati, ale k celé situaci ekonomické vědy vůbec: Stať podle něho

"..vyjadřuje situaci veškerého ekonomického výzkumu: bezradnost v tom, jak řešit dlouhodobý naléhavý problém naší ekonomiky, tj. efektivnost a intenzitu. K reálnému řešení těchto problémů náš ekonomický výzkum nařekl takřka nic... a to autoři stati dobře pocítují a fakticky vyjadřují. Obracejí se na základní výzkum s naléhavou výzvou: dejte nám řešení plynulého dělu, který formuloval nejenom XVI.sjezd KSC, ale i XV.a XIV./a mohlo by se jít ještě dál/".

Podivuhodně upřísáhlý je Vejvoda i v tom, že poukazuje na nutné praktické důsledky rozbití všeho, k čemu došlo v oblasti ekonomické teorie před rokem 1968 /i když to zcela v intencích ideologických zbrojností současnosti nazývá "překonáváním revizionistických deformací" - ale polemika s jeho příspěvkem není systé-

těchto poznámek/. Nicméně v souladu s realitou konstatuje, že:

"Protež pozitivní překonání revizionismu nebylo uskutečněno, muselo v řízení soc. ekonomiky dojít... k obnově toho, co tu bylo před ním. Spolu se šikovnými revizionistickými deformacemi zboží výroby za socialismu byly počátkem 70. let "hezony přes palubu" i tyto vztahy zboží výroby samé... Nastolily se opět poměry, kdy centrální úloha v oblasti podnikové zainteresovanosti zaujaly ukazatele objemu výkonů, čili ukazatele hmotného objemu výroby, nikoliv kategorie hodnotové, jak je to objektivně nutné... V důsledku toho se nedělně nastolil extenzivní rozvoj ekonomiky, doprovázený nízkou efektivností. Toto byla základní charakteristika vývoje naší ekonomiky za celé minulé desetiletí... Opakoval se vývoj, který známe z let padesátých a z první poloviny let šedesátých. Ukazuje se, že prakticky plných třicet let /1950-80/ jsme nebyli schopni otázky zboží výroby za socialismu vyřešit ani v teorii ani v praxi. A co je horší, s touto nevyřešenou otázkou vstupujeme naplno do let osmdesátých... Máme před sebou perspektivu, že s nevyřešenými otázkami zboží výroby vstupíme již do čtvrtého desetiletí vývoje naší ekonomiky..

V sovětské i naší ekonomické teorii byla /diskuse/ zahájena zhruba v polovině padesátých let... trvala zhruba do konce šedesátých let a byla v té době fakticky ukončena, ačkoliv problém zboží výroby za socialismem nebyl definitivně vyřešen a zůstal nedělně dodnes. Od počátku sedmdesátých let /dodnes/ byla fakticky v sovětských i našich teoretických diskusích nastolena otázka jiná: zdokonalení vlastního plánového řízení, rozpracování moderních metod tvorby plánů atd...

Historie takové prohřešky nepromíjí. Protež zůstala otázka zboží výroby za socialismem teoreticky nevyřešena, zůstala nutně nevyřešena i otázka efektivního fungování naší soc. ekonomiky... Společnost proto nemá k dispozici nástroje, jejichž pomocí by převedla ekonomiku na koleje efektivního vývoje".

Čtenář promine autora těchto poznámek tu neobvykle dlouhou citací. Setva by však bylo možné výstišnějším slovy popsat situaci, do které bylo mocenskou strukturou vnádřováno celé jedné důležité odvětví /za nemalého přispění samotného Vojvody/. Je to situace vrcholně nedobrá a ekonomická věda se v ní ocitla z velké, ba rozhodující části ne vlastní vinou. Stalo se tak jednak kádrevým postihem na všech pracovištích ekonomické vědy po roce 1969, jednak vytvořením ideologicko-politických tabu, která v podstatě blokují jakýkoli racionální pokus o skutečnou analýzu podstatných problémů ekonomické teorie. Ponechávají pro ni, pokud jde o závažné celohospodářské problémy pouze úlohu apologeta rozhodnutí nejvyšších orgánů strany.

Pokud jde o kádrevou destrukci ekonomické vědy, došlo k ní pod záminkou boje proti tzv. revizionismu v ekonomice. Nebylo teoretického pracoviště, ekonomickým ústavem ČSAV počínaje, přes

Vysoké ekonomické školy a resortními ekonomickými ústavy konče, kde by nebyla provedena důkladná personální čistka. Tak byla ekonomická věda postižena nejen tím, že odešla řada vysoce kvalifikovaných odborníků, kterým bylo nadále znemožněno jakýmkoli způsobem se nadále zúčastnit dalšího rozvoje svého vědního oboru, ale spolu s vytvořením oněch ideologicko-politických tabu byl zbytek zůstavších i nově přišedších pracovníků účinně ukázněn k tomu, aby se výsledky jejich práce pohybovaly jen v přísně vymezených hranicích. Best výstišně situaci hodnotí ve svém příspěvku v č. 42/81 HN Goldmann a Suk:

"Nejde o to, že by v čs. ekonomické obci chyběly v důsledku tří vývojových diskontinuit /diskontinuitami rozumějí likvidaci ekonomické generace za německé okupace a pak zásahy na počátku padesátých let a konečně v závěru let šedesátých. Jde ovšem i o otázku existence osobností./ osobností. Máme především nedostatek škol, které se obvykle kolem osobností vytvářejí a které jediné jsou nositeli pokroku ve vědě... Jsou to téměř nevyhnutelné důsledky složitého historického procesu, kterým prošla naše věda, na ekonomické myšlení jednotlivců, na jejich postoje k vědě - i na volbu specializace - a celkově na ochůtlost pracovníků teorie od naléhavých potřeb praxe..."

To vše je řečeno velmi jasně, Nicméně je do značné míry vystižena současná situace, kdy ekonomická věda - jde-li o obecné otázky ekonomické teorie a o vliv jejich řešení na hospodářskou politiku - nemůže postupovat cestou nezávislé, objektivní a kritické analýzy daného předmětu, ale musí brát ohled na předem dané omezení, na hranice, které nelze překročit. Prof. Hába k tomu ve svém příspěvku v č.25/81 HN trpce poznamenává:

"...objednavatel velmi často neznačuje, jaké potřebuje řešení a jaké je ochoten akceptovat. Vědecký výzkum ovšem může dojít k jinému výsledku, který je v rozporu se zájmy decizní sféry nebo některé její úrovně. Pak je nebezpečí, že nebude přijat a příslušnými následky."

Politicky a ideologicky tabuizované hranice vědeckého poznání v ekonomii se týkají zejména dvou skupin otázek. Je to jednak problematika společného charakteru social.výroby a působení ekonomických zákonů, za druhé pak problematika postavení ekonomiky v celkovém společenském systému, tj.především vztahu ekonomiky a politiky. Obě skupiny otázek se vzájemně ovlivňují a úzce spolu souvisejí, i když o otázkách vztahu ekonomiky a politiky se v minulosti diskutovalo o to méně, oč choulostivější taková diskuse vzhledem k zájmům a jednání mocenské sféry je.

Celá nesnáž vyplývá z toho, že se klasické marxismu, od jejich práci marxistická ekonomická věda odvíjí svou teorii, ke svým ideovým dětem zachovali dost nacešsky. Zanechali po sobě sice důkladnou analýzu současného kapitalismu a řekli o něm skoro všecko, co tehdy bylo možno říci. Naznačili v mnohém, co společnost, která by měla kapitalismus překonat, na něm musí změnit a tak trochu poradili, jak dělat revoluci. Ale prakticky nic neřekli /byli totiž rozumní a neradi věstili/, o tom, jak by měla ta budoucí socialistická společnost vypadat v podrobnostech. A tu začíná jádro sporu.

Jak je všeobecně známo, vede se celá diskuse již po léta o tom, zda Marxem formulovaná teorie zboží - se všemi z ní vyplývajícími kategoriemi - je vůbec platná /a když ano, do jaké míry/ i pro výrobní způsob, v němž je likvidováno soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Dnes už sice sotva kdo zastává primitivní představy o "omezení" či "přetvoření" charakteru zboží a působení objektivních ekonomických zákonů v sociálněekonomice z období před diskusí padesátých let. Ale po pravdě řečeno, ony představy ve zmírněné formě v teorii přetrvávají a hlavně se podle nich ve skutečnosti celá léta chová hospodářská praxe.

To dovedlo ekonomiku do situace, že systém hodnotového instrumentária jejího ovlivňování /řízení/, jako jsou ceny, mzdy a peníze se všemi funkcemi ve vnitro- i zahraničně hospodářské oblasti se chronicky odchýlil od svého objektivního obsahu. Pak ovšem není schopno plnit své funkce v ekonomickém životě. Ale nejen to - protože ekonomické kategorie /resp. jejich objektivní obsah/ vedou svůj vlastní, na vůli "plánovitě" socialistického řízení nezávislého houževnatý život a projevují obdivuhodnou sílu prosadit se tak či onak v reálném hospodářském procesu, způsobují v něm nežádoucí jevy. Ty jsou pak ze strany hospodářského vedení zarputile označovány za tzv. nežádoucí chování se hospodářských subjektů, vyznačující se nedostatečnou kápní plánovací, prováděcí aj. aj. Zklamáno "neekonomickým" jednáním subjektů ekonomiky pak hospodářské vedení společnosti většinou přistupuje k tužší centralizaci řízení a jiným zásahům. Řeší tak problémy ekonomické zásahy organizačními, kadrovými, metodicko-plánovacími, evidenčními, neustále rekonstruuje ukazatelovou strukturu tzv. nástrojů řízení apod. raději, než by se odhodlala k nějakému zásadnějšímu řešení obsahovému.

Ani ekonomické teorie, v současné době užívané a víceméně oficiální, neklade do popředí nejdůležitější a nejdůležitější problémy. Uplatňují se tu asi limity, o nichž již byla výše řeč. Až na oje-

důležitější výsavy svou zdánlivou odvahou překvapivě působící /jako Voj-
voda ve výše citovaném příspěvku/, které jsou ale příliš obecné,
než aby mohly mít nějaký vážnější dopad, představitelé ekonomické
vědy většinou mlčí. Nebo, jak ukazuje diskuse v HN, rozebírají
problémy méně podstatné nebo dílčí. Mají-li se vyslovit k otázkám
závažnější povahy, činí tak jen velmi opatrně a nezávazně /např.
prof. Hába v č. 25 HN k otázce funkcí a postavení všeobecně-
peněžních vztahů v soc. ekonomice/. I akademik Kvěš ve výše citované stati
/HN 40/81/ připouští, že je nutné v budoucích diskusích hledat
odpověď na otázku, zda je v

"historických podmínkách rozvinutého socialismu třeba vy-
užívat zákona hodnoty více nebo méně než dříve, aby se po-
sílila plánovitost a proporcionalita vývoje?"

Velmi krotké vytyčení závažného vědeckého problému! Budme však
vděční alespoň za to, že se o tak důležitém problému vůbec vyse-
lovují pochyby, týkající se možného výsledku bádání - i když v takto
vyslovené otázce je vlastně již skryt jednoznačný názor jejího au-
tora. Kroteče, připouští-li akademik-ekonom, že je možno využívat
ekonomického zákona více nebo méně, pak zároveň připouští, že ten-
to objektivní zákon může "platit více nebo méně". A to je totiž
pravý obraz naší současné i minulé hospodářské situace, že totiž
ekonomické zákony využíváme více-méně a ekonomická realita se nám
pak více-méně vymyká z ruky. V té souvislosti se vnučuje otázka,
kam se vytratilo marxistické pojetí objektivního světa a zákonů
jeho vývoje v myšlení takovýchto také-marxistů.

Jsou ovšem i takoví, kteří varovně svedají prst a obhajující
citovaná tabu vykazují ekonomické vědě vskutku obdivuhodné "vědec-
ké" úkoly

"..potřebujeme zaprvé ucelit teorii rozvinutého socialis-
mu..rozvinout vědecké plánové a demokratické řízení
společnosti /přídeš první podmínkou je, aby bylo ele-
mentárně efektivní, tj. aby co se rozhodne, se také spl-
nilo/ a důkladně zproskumat nové způsoby narušování
socialismu ze strany buržoazních a revizionistických sil
/tedy provádět kritiku buržoazních a revizionistických
teorií/" /ing. J. Jirásek, ČSc, HN 26/81/

A zřejmě aby bylo jasné, kterým směrem se má ona kritika ubí-
rat, vyslovuje se dále i k problematice hodnotových vztahů. I v
tom je originální - poté když skritizuje účastníky diskuse za ne-
destatek pozornosti, kterou věnují "vědecké formě uvědomělosti v
řízení", pokračuje :

"Udělal se namálo, aby se zdůvodnil objektivní charak-
ter hodnotových vztahů, působení hodnotového zákona, vý-
znam ekvivalentu v ekonomice. Výsledky teoretické práce

potvrzuje a celá praxe socialistické výstavy /1/. O významu, neřku-li o existenci hodnotové sféry v ekonomice netřeba pochybovat/1/. Nemůžeme však zavírat oči ani před tím, že po celá léta se slibuje, jak uvolnění hodnotových vztahů, působení ekvivalentního pravidla změni situaci, jak zvýší dychtivost po novotách, úzkostlivou hospodárnost ve vynakládání prostředků, odpovědný vztah v potřebám lidí i další výroby. Jenže skutek utek." /tamtéž, vykřičníky autor textu/

Skutečný objev. Jenže škoda, že nám, dychtivým čtenářům, autor článku také neoděluje, kdy, kde a na jak dlouho k onomu uvolnění, jak říká, došlo. Asi jsou všichni ekonomové, které znám, postižení pokročilou sklerozou, neboť si nic takového nepametují. Nebo to bylo míněno tak, že by bylo možné od uplatnění hodnotových vztahů řadu kladných vlivů očekávat, ale že se zatím dělalo všechno pro to, aby se hodnotové vztahy uplatňovat nemohly? S takovým soudem by bylo možno jen souhlasit. Pak by ovšem bylo třeba také poukázat na příčiny tohoto stavu. Citujeme stále se stejného příspěvku:

"Kdo se zabývá plným využitím hodnotových vztahů v naší společnosti, by měl rozvrhnout svou pozornost také k tomu, aby byly skutečně účinné, aby se nejdůležitěji se dostávalo podle práce /jak podniky tak jednotlivci/, aby se žilo podle toho, jak se pracuje. To je leninská "dostatečná podmínka" k tomu, co je třeba dělat, aby se samovolné působení hodnotových vztahů překonávalo a převádělo na vyšší formy, uvědomlejší způsob rozvíjení hospodářství. Konečným účelem hodnoty za socialismu je sehrát svou úlohu a odejít nekonec ze scény. Je třeba současně využívat hodnotu a zároveň ji odbourávat."

Vše, co bylo výše citováno, vyznívá v opravdovém varování před Belzebubem, který je schopen vnutit nebohým socialistům návrat - řekněme si to otevřeně, soudruzi - kapitalistických poměrů. Hodnoty v ekonomice se vám sachtělo, holčubkové? No, trochu ji můžete mít. Ale jen tak trochu, nejlépe snad ve formě nějakého novodobého NSFu, ale pak pryč s ní. Když svého času přecházeli ve Švédsku z levostranné dopravy na dopravu pravostrannou, radili jim - Švédům - různí vtípálkové, aby ten přechod neuskutečňovali naráz. Aby si vzhledy pravostranné dopravy nejprve vyzkoušeli; třeba tím, že nechají napřed jezdit vpravo jenom autobusy. "Kady" ing. Jirásků tyhle vtípálky náramně připomínají.

Má podobnými názory by bylo samozřejmě snadné mávnout rukou, kdyby neobrážely názory kruhů, které jsou spojeny s mocensko-politickými strukturami. Těžko věřit výsvě k vytváření "kritického ovzduší otevřených sporů" /Jirásek/, jsou-li předem vytvářeny jejich hranice, podpírané autoritou jednání stranických sjezdů.

Je těžké vysvětlit takovou ekonomickou slepotu lidí nazývajících se ekonomy a ignorujících dlouholetou zkušenost, že jakýko-

li seriózní pokus o racionální řízení výroby podle zásad ekonomie času /tedy k vyšší efektivitě a ekonomické intenzitě/ zatím mimo jiné máfi právě destrukce hodnotových vazeb, ke které v našem hospodářství došlo a jejíž kořeny sahají dnes už daleko do minulosti.

Není to ale chronická nemoc pouze našeho národního hospodářství. Patrně ve velké míře to platí i pro hospodářství jiných států NVHP: Jak jinak by bylo možno vysvětlit nezdary při realizaci jinak zásadně racionálního záměru hospodářské integrace socialistických států, které ve svém článku "Překážky na cestě integrace a její výhledy" uvádějí ing.Fingerland a doc.B.Djakin v č. 43/81 HN. Ten sice nebyl uveřejněn v rámci vzpomínané diskuse, ale velmi vhodně ji doplňuje:

"...Země NVHP značně ustupují svým EHS ve vztahu hodnoty exportu k hodnotě národního důchodu. Navíc tempa růstu průmyslové výroby společenství NVHP v 70. letech předstihují tempa růstu vzájemného obchodu. Zároveň se v posledních letech objevuje nepříznivá tendence snižování podílu strojírenských výrobků... V mechanismu řízení integračního procesu se jako největší problém jeví nesplnění dílech v měnové finanční oblasti. Převoditelný rubl, přes rozvoj jeho funkcí v uplynulých letech, není zatím schopen plnit své funkce mezinárodních socialistických peněz natolik, aby napomáhal aktivně realizaci principů plánovitosti v přípravě ekonomicky zdůvodněných řešení integračních opatření. Zůstává v podstatě dvoustrannou zdůstovovací jednotkou. Nepodařilo se vytvořit jednotné, vzájemně ekonomicky zdůvodněné, a všeobecně přijímané kurzy národních měn mezi NVHP a kurzy národních měn k převoditelnému rublu, není zabezpečena směnitelnost převoditelného rublu k národním měnám a naopak... Dalším důsledkem této situace jsou problémy se zbežním zajištěním úvěrů Mezinárodní investiční banky, rozdělení zboží, kterým se obchoduje na trhu NVHP na "tvrdé" a "měkké" i existující praxe směna určité /omezené/ části zboží na trhu NVHP za volně směnitelné valuty."

Od skutečně racionálně uvažujících vzdělanců by se tedy mohlo očekávat, že podrobí skutečnosti dosavadního vývoje ekonomiky seriózní analýze. Že podrobí analýze skutečnosti ekonomiku, která se chce nazývat socialistickou a která už měla vlastně dávno přestat "produktivitou své práce" soudebný kapitalismus, zejména, má-li možnost čerpat bez třídního omezení z jeho dosud bohaté technické aktivity, že obohatí ekonomickou teorii třeba o to, do jaké míry mají jednotlivé kategorie zboží výroby, které rozvinul kapitalistický výrobní způsob, širší platnost za existence různých vlastnických poměrů třeba v průmyslové společnosti s hlubokou dělbu práce /v národním i mezinárodním měřítku/, která i při nejvyšší hojnosti bude muset hospodářit s prací - základem své materiál-

ní existence. A to zejména když dosavadní jejich umělé potlačování vedlo jen k negativním výsledkům. Že zkrátka budou hodnotit nová fakta a nejen přijat předivo svých chatrných dedukcí z několika tézí klasiků, vyslovených jen neschůle, jako určitou vizi budoucnosti. Jen takový je postup hodný skutečné vědy.

Řešení otázek hodnotových kategorií v soc.ekonomice navozuje přímo otázku postavení ekonomiky v systému celého společenského života. Jde především o otázku vztahu politiky a ekonomiky. A tu se vytvořila obzvláště přísná tabu. Taková, že jen pouhý náznak nějakých pochybností o současné praxi vyvolává zděšení v řadách reprezentantů a ideologů reálného socialismu. Deje tomu, že je to jen náhoda, že právě v době, kdy se rozvinula diskuse o úkolech ekonomického výzkumu a kdy i mimo tuto diskusi se v ekonomických časopisech objevilo několik kritických hlasů ke stavu naší ekonomiky, vychází dne 22.1.1982 v RF zásadní článek A.Červinky "Síla působení ekonomických nástrojů", věnovaný z velké části právě otázkám vztahu ekonomiky a politiky.

Jak praví správně A.Červinka, je jádrem, podstatou věci otázka vlastnictví výrobních prostředků. A aby nedošlo k omylu, vysvětluje dále, jak to s tím vlastnictvím výrobních prostředků v naší společnosti vlastně je:

"Za socialismu bylo vytvořeno v historii zcela nové, dříve neznámé socialistické společenské vlastnictví rozhodujících výrobních prostředků... Každé vlastnictví má své ekonomické funkce. Tyto funkce musí někdo realizovat a tak nepřetržitě reprodukovat vlastnické vztahy, existující ve společnosti... Za socialismu lze funkce soc.společ.vlastnictví realizovat jen prostřednictvím orgánů, reprezentujících vládnoucí třídu a celou společnost."

Jakoby cítil, že jde o pouhé tvrzení, nadto velmi obecní, podává pak A.Červinka podrobnější vysvětlení, jak to s realizací funkcí společenského vlastnictví myslí. A jako by si byl vědom rozporu mezi svým tvrzením a skutečností, začíná se ve svém extempore o něco dále o tom, co je nám bohužel důvěrně známo a o čemž měl i sám před řekněme třinácti-čtrnácti lety poněkud přísnější mínění.

"...nezbytnost jednotného společenského systému společnosti s sebou nese nebezpečí zneužívání politické či ekonomické moci v různých člancích politického, státního či hospodářského aparátu apod. Proti tomu se musí social.společnost bránit plným uplatněním socialistické demokracie, zvyšováním kontrolních úloh zastupitelských sborů, rozvíjením kritiky a sebekritiky."

Pod zorným úhlem faktu, že ono "zneužívání" /to je ovšem víc než zjednodušení/ politické a ekonomické moci prakticky nikdy neustalo a při znalosti skutečné úlohy zastupitelských sborů ve struktuře státu a politiky je auterův recept na nápravu skutečně pochybný.

Kdo se plánuje řešit o novosti social.vlastnictví /příčinně se jeho nepopiratelný vrchol je, nevím proč, pokládána právě státní forma, zcela bezdůvodně stotožňovaná s vlastnictvím všelidovým/ si ekonom, který se chce dostat poněkud dále v poznání objektivní skutečnosti, nutně musí položit otázku, které to vlastně prvky určují charakter vlastnictví. Není pochyb, že je dán především tím,

a/ kdo má rozhodující pravomoc, nakládá s výrobními prostředky, b/ jak je určován smysl a cíl nakládání výrobními prostředky, tj. v jakém souladu jsou cíle výrobní činnosti shodné se zájmy a prospěchem vlastníků výrobních prostředků.

Rozhodovací pravomoc nad výrobními prostředky se stala v současném systému velmi rychle záležitostí nevelké vrstvy politické a státní byrokracie, dnes již nejen v oblasti vlastního státního sektoru, ale řadou opatření, zejména postupnou centralizací i v jediné oblasti významného vlastnictví družstevního, v zemědělství. Přes veškeré řeči o tzv. účasti pracujících na řízení zůstává faktem, že prostí pracující a tudíž masa údajných vlastníků výrobních prostředků nemají na hospodářské rozhodování ani ten nejmenší vliv. Ba ani naprostá většina řídících pracovníků výrobních celků nemá ani zdaleka takový podíl na rozhodování a hospodaření vlastního podniku, jaký by odpovídal jejich faktické odpovědnosti.

Ale nejde jen o rozhodování ve vlastním podniku. Jde i o jistý spravedlivý podíl, dokonce suverenitu nad rozhodování vyšších sfér hospodářství. Netřeba zdůrazňovat, že jde o problematiku velice složitou, ale že ji není možné shodit se stolu ani pod záminkou nepřipustnosti nějaké výrobní demokracie nebo rozměňování společenského vlastnictví, ani požadavkem objektivně nutné funkce centrálního rozhodování, které však musí mít charakter adekvátní ekonomické funkce a nesmí být motivováno pouze potřebou upevnění daného mocenského seskupení.

Emancipace nejen dělnictva, ale všech pracujících jako spolu-vlastníků výrobních prostředků se v otázkách vlivu na hospodářské rozhodování musí projevit alespoň v tom, že budou suverénně rozhodovat o tom, na koho mají svá práva vlastníků delegovat. Že budou moci rozhodovat o tom, aby vlastnická práva realizovali takoví funkcionáři, kteří budou zárukou racionálního řízení na všech úrovních hospodářského života. Přitom je třeba brát v úvahu i to,

že pracující vystupují ve výrobě ve dvou úlohách: v úloze vlastníka i v úloze zaměstnance.

Cíl nakládání s výrobními prostředky, tedy cíle výrobní činnosti jsou v naší společnosti reálného socialismu v obecné poloze a oficiálně jednoznačně stanoveny. Jsou jimi, řečeno slovy příslušných partií učebnic z politické ekonomie - "uspokojování stále rostoucích materiálních a kulturních potřeb společnosti" atd. atd.

Praktická stránka věci je ovšem daleko složitější. V okamžiku, přijmeme-li za základ posouzení míru tohoto uspokojování v porovnání se zdroji, které společnost má k dispozici /nebo měla jako výchozí základnu/. Míru uspokojování nejen ve smyslu kvantitativním, ale také ve smyslu kvalitativním.

Aniž by bylo nutné podrobněji rozebírat úroveň naší ekonomiky /mimo jiné to bylo učiněno v několika speciálních studiích, které bohužel nespátřily světlo veřejného světa/, je možno konstatovat, že bohužel daleko zastává za svými možnostmi, že zdaleka neuspokojuje požadavky "základního ekonomického zákona socialismu."

Hospodářská politika se často na hony vzdalovala ekonomické racionalitě. Její některé, jen nazátkou vybrané rysy v minulosti i v současnosti zajímavě charakterizují poseruhednost jednání politicko-hospodářského vedení společnosti:

- vzpomeňme jen, s jakým halasem bylo po jistou dobu po roce 1993 /měnová reforma/ zvykem slavnostně vyhlašovat snižování cen řady důležitých životních potřeb, o jehož ekonomické zdůvodnitelnosti je možno oprávněně pochybovat;
- výše uvedená praxe sice neměla dlouhého trvání. Když se brzy ukázala její neudržitelnost, přeměnila se v zarputilé udržování spotřebitelských cen všude tam, kde by jejich růst byl příliš nápadný, a to bez ohledu na skutečný hodnotový vývoj. Přitom se vychýlilo z nouze - totiž hrzení cenových disproporeí ze společenských prostředků vydávalo za přednost tohoto systému, ať takové jednání je pro ekonomiku navýsost zhoubné; falešnost argumentu, že hospodářské vedení společnosti nechce přenášet tíži cenového pohybu "na bedra pracujících" je na bílední;
- investiční politika, zaměřená v rozporu s podmínkami naší ekonomiky na nadměrný rozvoj materiállové a energeticky náročných oborů těžkého průmyslu, a to na úkor obnovy a hlavně modernizace stávajících a do krajnosti využívaných, doslova vyraskávaných výrobních fondů ostatního průmyslu a na úkor rozvoje a

modernizace infrastruktury, služeb a po jistou dobu i zemědělství, ale i např. bytového fondu;

- nepochopitelná strnulost hospodářského vedení při řešení či spíše "neřešení" potřebných strukturálních změn, vyvolaných vývojem struktury spotřeby a zahraničních trhů i vlivem technického rozvoje. Toto jednání bylo motivováno hlavně odporem k řešení problému zaměstnanosti, které by z řešení strukturálních otázek nutně vyplynulo. Přitom násilné udržování zastaralých, na zahraničním trhu konkurence neschopných a jinak neefektivních výrobních vedle nakonec k ochuzování celé společnosti. Může být nakonec zhoubnější, než zdánlivě asociální vznik přechodné strukturální nezaměstnanosti, kterou by se hospodářské vedení muselo zabývat;

Společný motiv takovýchto postupů při řízení ekonomiky společnosti vyplývá ze skutečnosti, že prvořadým cílem politicko-hospodářského vedení není na prvním místě vlastní materiální efekt ekonomiky, ale potřeba opatřovat důkazy správnosti a oprávněnosti předchozích politických rozhodnutí a postupů. Takový důkaz, neposkytuje-li její ekonomika svým přirozeným vývojem, je pak nutné opatřit tak, že je násilně přizpůsobena.

Současný stav ekonomiky takovému cílovému jednání ovšem odpovídá. To, co se podařilo u nás vytvořit, není nová, moderní a prosperující ekonomika, která by zajistila vysokou životní úroveň, odpovídající našim materiálním a lidským zdrojům, ekonomika, která by racionálním řízením výroky, uplatněním skutečně společenského rozhodování zajistila opravdovou sociální jistotu všech pracujících, odpovídajících novým a vpravdě socialistickým výrobním vztahům. Je to ekonomika, která vytváří jakousi podivnou "sociální jistotu" za cenu své upachtěnosti, krátkodobosti a celkové neefektivnosti. Řídící činnost, která k tomu vede, je málo nervat pouze voluntarizmem. To je sociální demagogie činem.

Ekonomika, která by v každém normálně fungujícím společenském systému měla být relativně autonomním sektorem reálné existence společnosti, podřízeným jemu imanentním zákonům /a ona jim podřízena stále zůstává/, v souladu s nimi řízeným, stala se systémem násilně podmaněným cílům politického vedení, se všemi z toho plynoucími důsledky. Likvidace autonomie ekonomiky vedla nakonec ne-li k její destrukci /zstím/, pak přinejmenším k její totální degeneraci, především cestou degenerace jejích jednotlivých prvků a vazeb mezi nimi, což nemůže - v ekonomickém slova smyslu -

- projít beztrápně. Je to především degenerace cenového a peněžního systému a systému mzdového, které vedly k porušení vazeb mezi výrobou a spotřebou, porušení motivace práce, k porušení odběratelsko-dodavatelských vztahů, k porušení obnovy a inovace výrobních fondů a celého inovačního cyklu vůbec.

V té míře, v jaké bylo dosaženo degenerace jednotlivých prvků ekonomiky a porušení jejich vzájemných vazeb, lze hovořit o faktické destrukci podmínek pro působení ekonomických zákonů. Ale, protože ekonomika reálně existuje i nadále a není možné ji zlikvidovat ani natrvalo podříditi mimoekonomickým vlivům, projeví se výsledek takového počinání její chronickou disfunkcí, což je vlastnost každého degenerovaného systému. Sebesložitější a sebezpracovanější model řízení a plánování, opírá-li se o degenerované prvky ekonomiky, nemůže vést k racionálnímu řízení. A jakýkoli uměle konstruovaný systém ukazatelů nemůže nahradit autonomní funkci jednotlivých prvků ekonomiky a jejich přirozenou genezi.

Kaláhavost nesouladu mezi potřebami ekonomiky a mimoekonomickým rozhodováním pocítaje zřejmá i akademik Kvěš. I když se k němu vyjadřuje jen nezněle a cudně a snaží se jej skrýt za problémem zcela jiným:

"Podstatnou odlišností ekonomiky rozvinutého socialismu... je též zvýšení podílu rozhodovacích procesů v oblasti hospodářství založených na poznání a využívání ekonomických zákonitostí, zatímco ubývá rozhodování, uplatňující jiná než ekonomická kritéria a motivaci." /HN 40/81/

Uplatňování mimoekonomických kritérií však nelze onluvit rozbití hodnotových vazeb v ekonomice. Mimoekonomická kritéria rozhodování v ekonomice nezmizí nikdy, budou se vždy uplatňovat v hospodářské politice. Ale proč se kvůli tomu, kčertu, vmanévrovávat do situace, že si nemohu prokalkulovat, nač mi ona mimoekonomická kritéria přijdou ?

Nakonec není možno přehlédnout podivuhodnou příbuznost postavení, do kterého byla vtěsnána vlastní ekonomika, se situací, v jaké se nechází ekonomická věda. Pokud máme na mysli vědu "jednotným politickým systémem" uznávanou. Její postavení apologeta hospodářské politiky nemá zdaleka jen gnoseologické kořeny, když vyplývá zřejmá z dobré vůle podpořit hospodářskou praxi stávajícího politického vedení.

Proto má-li nějaké řešení chronických potíží našeho hospodářství mít naději na úspěch, musí se dotýkat nejen problému rehabilitace její autonomie, ale musí, a to v časovém předstihu, emancipovat také ekonomickou vědu.

Musí vyřešit nejen problematiku systémových vazeb mezi ekonomikou a politikou, přičemž v popředí budou stát otázky vlastnických forem, ale vytvořit pro takové řešení také příslušné politické klima.

Praha, 14.2.1982

+++

Výňatek z dokumentu Charty 77 č. 20/82

K VÝCHOVĚ DĚTÍ A MLÁDEŽE

... Je známo, že naše vláda jako jedna z prvních ratifikovala Ústavu o boji proti diskriminaci v oblasti vzdělání, která byla přijata na 19. Generální konferenci UNESCO již v roce 1960.

Zde se v článku 1. praví: "Výraz diskriminace v této Ústavě znamená každé rozlišování, vylučování, emasování nebo svýhodňování založené na rase, barvě, pohlaví, jazyce, náboženství, politickém nebo jiném svědomí, národním nebo sociálním původu, hospodářských podmínkách nebo rodu, jehož cílem nebo následkem je odstranění nebo porušení zásady stejného zacházení v oblasti vzdělání, zejména:

- a/ znemožňuje určitě osobě nebo skupině osob přístup k různým druhům nebo stupňům vzdělání,
- b/ emasování školní výchovy určitě osoby nebo skupiny osob na nižší úroveň.

Výchovy a vzdělání je tedy zneužíváno k podpoře úzkých, mocenských a politických zájmů a k obsazení politických a státních "postů". Z výchovy byl učiněn nástroj jednostranné sociální kontroly a manipulace, a vyšší stupně vzdělání se staly privilegia pro ty, kdo jsou ochotni se podřítit nebo podřízením předstírat.

Z hlediska vzdělávacích obsahů dochází především v humanitních oborech k hrubým deformacím, jež zásadním způsobem překrucují pohled na svět, znemožňují pravdivou orientaci i pochopení širších kontextů národních a světových myšlenkových tradic. Řada zcela jednostranných výkladů zabírá svébytnému citovému a rozumovému rozvoji velké části mladých lidí. Manipulace s informacemi, jejich výběr, překrucování, znemožňuje svobodné výměny idejí a názorů mezi lidmi a národy je porušování řady lidských a občanských práv a nelze je hájit sebepokrokovějšími cíli politického systému.

Jsou-li postižené děti a mladí lidé obětmi vzdělávacích poměrů, jsou jejich rodiče zvláště traumatizováni; dobře vědí, že jde o záměrné sankce, namířené proti jejich svébytnému občanskému uvažování a jednání, že jejich dítě je rukojmím státní moci pro-

ti nim a jejich autentickému počinání nejen co se týče dítěte, nýbrž vůbec.

"Dítě jako rukojmí" - tak skrytě chápe a uskutečňuje stát svou možnost sociálního nátlaku na občany prostřednictvím školství. Lze říci, že tento mocenský mechanismus byl v Československu posledních let uplatněn a rozpracován jako málokdy ve světě.

Vedle rodičů a dětí trpí poklesými vzdělávacími poměry i tisíce zodpovědných učitelů, jejichž úlohy byly v protikladu k Chartě učitelů zredukovány na role poslušných administrátorů a agitátorů. Pro neúměrné požadavky nadřazených školských aparátů se jim pro vlastní výuku a výchovu nedostává patřičného času, ani nezluvě o času pro klidné a soustavné zkoumání a rozvíjení schopností a vlastností žáků.

Byrokratické, rutinní, formalistické, únavné, nechutné a skepse - to jsou příznačné rysy společenského klimatu a podmínek učitelského povolání. Nemí proto divu, že tolik učitelů a učitelek své povolání /které za dobrých poměrů může být jedním z nejtvrdějších/ opouští a hledá práci v jiných, klidnějších sférách. Každodennost našich škol se co do množství administrativně manipulačních technik přibližuje jalové každodennosti jiných státních institucí. Typická je přikrčenost, uhybání před tlakem a nepsalné šikanování zvenčí. Povinné dodržování detailně rozpracovaných osnov, jednotnost výuky, jež minimalizuje tvořivost a osobní přínos učitelů, průměrnost, šablonovitost a uspěchanost vytváří prostředí málo příznivé pro růst autentické osobnosti.

Společensky nesmírně zodpovědné povolání učitele bylo v posledních letech degradováno způsobem, který nemá v mírové historii našich národů předběhy. Učitelé přestali být svébytnou profesionální skupinou, která by účinně zprostředkovala vztah mezi životem rodiny a společnosti a které by se samostatně podílela na lidském utváření mladé generace. Byli donuceni rezignovat na vlastní morálku a světonázorové stanovisko, mnozí byli pro své názory zbaveni učitelských míst. Ti, kteří dnes na školách působí, jsou z velké části v postavení jakýchsi násrasníků mezi neomezenou mocí státu, rodiči a mladými lidskými bytostmi. Často proti své vůli působí jako další faktor desintegrace národní kultury a života společnosti.

...

Ř E Ě O B S O U Z E N Ě C H

/ Odvolání ing. Jana Litomiského Nejvyššímu soudu v Praze, který v odvolacím řízení potvrdil rozsudek Krajského soudu v Čes. Budějovicích a dne 7.1.1982 odsoudil ing. J. Litomiského na tři roky odtěžení svobody a dva roky ochranného dohledu pro podvracení republiky dle § 98 tr.z. Ing. Jan Litomiský odpovídá trest ve věznici Píseň-Bory./

Soud zdůvodnil rozsudek tím, že jsem údajně sbíral a šířil tiskoviny a písemnosti závažného charakteru a umožňoval rozšiřovat údaje v nich obsažené a dále, že prý jsem získával a zpracovával údaje o činnosti orgánů Československé bezpečnosti, prokuratury a soudů, aby tyto údaje mohly být tendenčně užívány k intelektuálnímu napadání a ovlivňování těchto orgánů.

Moji obhajobu, že moje jednání bylo v souladu s Ústavou ČSSR a Mezinárodním paktem o občanských a politických právech, vyhláška č. 120/76 sb., soud odmítl. Opíral se přitom o článek 19, odst. 3.3 tohoto paktu. Článek 19 citovaného paktu zní takto:

- 1/ Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky.
- 2/ Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu.
- 3/ Užívání práv uvedených v odstavci 2 tohoto článku nese sebou zvláštní povinnosti a odpovědnost. Může proto podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:
 - a/ K respektování...
 - b/ K ochraně národní bezpečnosti, nebo veřejného pořádku, nebo veřejného zdraví, nebo morálky.

Jinými slovy, omezení práva vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace musí být výslovně vymezeno zákonem a to pouze k ochraně zájmů uvedených v odst. a/ a b/.

Soud však svoje rozhodnutí neopírá o žádný konkrétní zákon, který by omezoval moje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a který bych svým jednáním porušil. Paragraf 98 tr.z. ve svém doslovném znění o vyhledávání, rozšiřování a přijímání informací a myšlenek nic neříká. Nelze jej vykládat tak, aby bylo občánům ve skutečnosti znemožněno uplatnit svoje právo na svobodu projevu, která jim zaručuje ústava a citovaný již Mezinárodní pakt tím způsobem, že orgán nebo veřejný činitel, který nebude mít okamžitý zájem na zveřejnění určité myšlenky, nebo

informace, prohlásí přestě její rozšiřování za podvratnou činnost proti republice. Takový výklad by byl v rozporu i s mezinárodními sájmí ČSSR, neboť by u vlád ostatních signatářských států paktu mohl vzbudit dojem, že čs. státní orgány si přisvojují právo vykládat své smluvní závazky tak, aby jim umožnily kdykoliv se vyhnout jejich skutečnému plnění. To by mohlo ve svých důsledcích ohrozit i naši národní bezpečnost, neboť by ostatní národy pak mohly hledět na Čechy a Slováky jako na sousedy, na jejichž slove se nelze spolehnout a podle toho vůči nám jednat. Na to je třeba brát i ohled v souvislosti s mírovou politikou ČSSR.

Skutečnost, že kromě jiné literatury měl jsem ve své bytě též písemnosti a zahraniční časopisy, které piší nepřiznivě o naší republice, kritizují politiku vlády nebo činnosti jiných orgánů republiky, nebo vyslovují nepřiznivou prognózu o politice našich spojenců, nemůže zakládat podstatu trestného činu. Z podstaty republikánského zřízení vyplývá, že jakákoli státní záležitost je věcí všech občanů. Nevidím proto žádný důvod, proč by kterýkoli občan naší republiky nemohl se seznámit s tím, jak se o ní v zahraničí píše, ať jsou to články přiznivě či nepřiznivě, udělat si o tom svůj vlastní názor a podle toho jednat. Proto jsem také nic nemamital proti tomu, aby se její návštěvníci, pokud o to sami projevíli zájem, příležitostně seznamovali s jakoukoli písemností, kterou jsem měl právě k dispozici. To ovšem neznamená, že bych se sám vždy stotožňoval s obsahem těchto písemností a v žádném případě jsem je sám nikomu neobízel ani jinde jsem je nerozšiřoval, ačkoliv i toto právě vyhláška č.120/76 sb. připouští a zaručuje.

Soud nevysvětlil, jakým způsobem například mohla ohrozit základy republiky ta skutečnost, že občan Kocin, když byl u mne několik dní na návštěvě se za mé nepřítomnosti a bez mého vědomí seznámil v mém bytě s obsahem písemností Maďaři na Slovensku protestující proti zavádění útlaku, kterou našel někde v mé knihovně, nebo na pozici stole. Listina soud v hlavním líčení ani nečetl, přestože to stanoví § 213 tr.z. ať jí měl k dispozici. Místo toho předseda senátu přečetl "Odborně politický posudek odboru pro národnosti úřadu vlády SSR", jejíž práce je v článku "Maďaři na Slovensku" nepřímě kritizována. V odborně politickém posudku byla tato písemnost označena jako dokument Ch 77, ačkoliv přečtením samotné listiny se dalo zjistit, že

šlo o překlad článku, který byl řadu měsíců předtím uveřejněn v nějakém zahraničním časopise a měl jej tedy možnost číst prakticky celý svět. Proč by se tedy neschl s obsahem článku seznámit každý občan, když výtky v něm obsažené se týkají celé republiky, tedy nás všech. Národní bezpečnost nemůže ohrozit, když se s nimi občané seznámí. Mnohem nebezpečnější by bylo, kdyby se ukázalo, že obvinění, která článek proti nám vznáší jsou pravdivá byť jen částečně a příslušné úřady přesto nic nepodnikly pro nápravu křivd. Základy republiky podryvá každá nespravedlnost, ať se děje kamkoli. Toto ovšem soud naskuzal. Podobným způsobem probíhale "dokazování" i v dalších případech.

Podobně nemůže být spatřován trestný čin ani v případech, že jsem se informoval o činnosti československých veřejných činitelů zejména z toho hlediska, zda dodržují platné zákony a snažil jsem se je intelektuálně ovlivňovat. Právo na to vyplývá rovněž z podstaty republikánského zřízení státu, z Ústavy ČSSR i z citované již vyhlášky č. 120/76, v jejíž čl. 25 se praví, že každý občan má právo a možnost podílet se na vedení veřejných záležitostí a to jak přímo, tak prostřednictvím svobodně zvolených zástupců.

Soud se ve svém rozhodnutí neopírá o žádný zákon, který by mi zakazoval vyjádřit svůj názor i na práveplatné rozhodnutí soudu, nebo některého jiného státního orgánu, nebo veřejného činitele. Nemá také k dispozici žádný anou vypracovaný dokument, ve kterém bych někoho bezdůvodně napadal nebo urážel.

Soud ani nemůže prokázat, že bych nějaký dokument vypracoval k uveřejnění v zahraničí. Tvrdí sice, že poznámky, které byly u nás nalezeny mezi odpady, sloužily jako koncept článku v Listech, ale já jsem je nikomu k dispozici nedával, zejména ne redakci Listů, aniž nemám žádné spojení. Stejně nemůže obstát ani tvrzení, že jsem se zúčastnil předávání zpráv o stíhaných a odsouzených osobách v ČSSR. Soud ani nemohl na základě odposlechnutého soukromého rozhovoru zjistit, o jaké zprávy se údajně mělo jednat a co jsem já osobně do telefonu řekl, natož pak převést důkazy, že by moje jednání bylo protizákonné, zejména s ohledem na čl. 19 vyhlášky 120/76, který povoluje šířit myšlenky a informace bez ohledu na hranice.

Pokud jde o nátlak, který jsem měl provádět na čs.orgány, opírá soud toto tvrzení o dopis městskému prokurátorovi v Praze ve věci ing. Uhla a spol., který jsem podepsal. Na rozdíl od pana prokurátora neměl jsem ani já ani kdo jiný se signatářů

dopisu možnost někomu navrhnout tresty a hrozit jimi. Můj dopis nebyl nic jiného než podnět ve smyslu Ústavy ČSSR. Jestliže to p. prokurátor pocítil jako nátlak, svědčí to buď o jeho špatném svědomí, nebo slabém charakteru.

Soud tvrdí, že jsem jednal z nepřátelství k socialistickému státnímu zřízení. Předpokládá, že tím nemá na mysli nějakou abstraktní představu, ale konkrétní společenské a politické uspořádání, jaké v naší zemi je. Jako křesťan vidím v tomto zřízení lidský výtvar, který je jako všechny ostatní poznáván naší omylností a špatností. My křesťané máme zakázáno lidské výtvary a představy uctívat, klanět se jim a přinášet jim oběti. Takové jednání považujeme za hřích, kterému říkáme modloslužba. Proto ani socialistické zřízení nepovažují za něco samo o sobě dokonalého, k čemu bychom měli vzhlížet se zbožnou úctou a co by bylo považováno nade vše kritiku.

Avšak moje jednání není motivováno nepřátelstvím k tomuto zřízení, neboť jsem přesvědčen, že každé jiné lidské zřízení by vykazovalo rovněž nedostatky. Zároveň jsem přesvědčen, že určité konkrétní věci by mohly být v naší zemi uspořádány lépe. Právě proto jsem vždy vystupoval proti tomu, co jsem osobně považoval za nespravedlivé.

Eva Kantárková

FRAKTIV IDEÁLU A TVOŘIVOSTI

/Kad rukopisem Václava M. Havla
Mé vzpomínky, kniha 1. - 6./

R o d

Ing. Václav M. Havel věnoval napsání svých vzpomínek všechny poslední roky života; zemřel v roce 1979. dvacetsmíletý, syna Václava pustili na pohřeb z vězení. Vyprávění začíná od pradka, jehož paměť zachovala náhrobní deska; byl to František Havel, pražský měšťan a mlynář, narodil se roku 1760 a zemřel v roce 1840. Paměť rodu Havlů je tedy více jak dvousetletá. Rodině patřil velký mlyn na smíchovském břehu Vltavy mezi dnešním Palackého a Jiráskovým mostem. Václav František Havel, narozený roku 1794, přežil otce jen o osm let, třikrát se oženil, měl mnoho dcer a jediného syna Václava Julia, narozeného v roce 1821. Václav Julius převzal rodové dědictví v roce 1848, ale jen aby mlyn a všechny nemovitosti prodal; musel vyplatit věnem osm sester a dědictvím nevlastní matku. Stal se válejným na státní dráze a jeho žena přijímala studenty na byt a stravu. Jedním ze strážníků byl i otec Dr. Prokopa Drtiny, budoucího celoživotního přítele vnaka, který se teprve narodí. Václav Julius zemřel v roce 1884 a jak se svět divně točí, půjčka sta zlatých od Žida na pohřeb otevřela synovi Václavovi možnost opětného podnikání. Syn Václav studoval na technice stavění inženýrství a musel se přitom žít samostatně u pražské obce; student-technik platil Židovi /Schwarzovi anebo Kohnovi, neví se přesně/ splátky tak dochvilně, že ten mladíkovi nabídl půjčku a začal mu dohazovat různé práce; díky tomu se ing. Václav Havel stal pro začátek podnikatelem dlažeb.

Prvním jeho skutečně významným podnikatelským dílem byla stavba secesních měšťanských paláců. Kapitál získal půjčkou od příbuzných, věnem své ženy a prodejem velkostatku a na místě bohemského pražského ghetta a v místech mezi Moráni a Myslíkovou ulicí koupil parcely pro domy, které nejdříve osídlil, než je prodal; stavby na objednávku neprováděl. Domů takto postavil patnáct, oněch, jimiž se též skví vltavské nábřeží od Národního divadla vzhůru proti proudu řeky. Potom se rozhodl postavit

velký obchodní palác, jímž by se Praha začala podobat světu a jenž by se rodině stal solidním základem podnikání. Koupil a zbořil Šišlákovo palác ve Vpodiškové ulici a vedlejší činžák, kde se narodil J.V.Friš, a postavil zde dva domy paláce Lucerny a velkou podzemní restauraci, divadelním sálem v prvním poschodí, přeměněným a rozšířeným poděří na první pražský biograf, a se sálem kabaretu. Všechny tyto podniky jsou dnes, jak byly tenkrát v roce 1906; ing. Václav Havel je postavil na něco více než rok. Celý jeho záměr tím ale uskutečněn nebyl; v roce 1912 kupuje na protilehlé straně ve Štěpánské ulici Achronthalovu zahradu. Původně zde chtěl zbudovat podzemní ledové kluziště, předtím už jedno provozoval, bylo první v Praze a nazval je po havlevaku typicky "Harmonie"; z ledu nakonec sešlo a projektantova nápaditost a podnikatelova odvaha psaly příběh stavby velkého sálu.

Když tmi místy tekla Vltava, vznikl zde nános písku, jímž od Vinohrad prosakuje bohatý pramen spodní vody. Sál je pod zemí třípatrový a dům nad ním má pater sečm. Už první dva domy Lucerny jsou postaveny tehdejší novou a nevyskoušenou metodou železobetonové konstrukce; u schvalovacích orgánů k ní byla tak velká nedůvěra, že předpisovaly dvanásťnásobné jistění; velký sál projektoval mladý tehdy technik-vynálezce, budoucí slavný Bechyň, a je to jeho první realizovaný projekt rámové konstrukce; budova je ukotvena v pilířích sálu jak v nosné lodi a patra nespočívají vahou jedno na druhém, ale vždy dvě a dvě "visí" na sobě těžky tak, že váha odlehčují. A tekuté písky? Byly obestavěny zdmi sálu a písek postupně vyčerpán na stavbu budovy; bylo to za války, za velmi omezené dopravy stavebních hmot. Tomu tedy skutečně říkám udělat z nouze ctnost; přičemž nelze zapřít, že nedodržení bezpečného postupu byli při výkopových pracích zasypaní čtyři dělníci.

Velký sál Lucerny byl slavnostně a za vládní účasti otevřen krátce předtím, než ing. Václav Havel v roce 1921 zemřel. V zíně se tu konaly koncerty vážné hudby a plesy, vystupovala tu Josefina Bakrová, hitem tu byly první jazzové koncerty a také se tu scházely konference a schůze a pořádaly hostiny, v létě tu zápasil Frišlák. V kabaretu Lucerny hrál a zpíval Hašler, své první představení tu měli Veskovce a Werich. V Sále Lucerna byly v Praze poprvé promítnuty němé filmy, syn Miloš založil v Lucerně půjčovnu amerických filmů a do Lucerny se v roce 1929

chodilo na první fázi zvukový - Loď komediantů. V atelierech patřících Lucerně byl natočen i první český zvukový film Obrácení Ferdýše Pištory; Lucerna měla první prodejnu radiopřijímačů. První, první, první, vnímáte to? Je umění přijít jako první a tím, co se ukáže být vývojevou tendencí.

Co starý pán obešel v jedné osobě, to se v synech rozdělilo do dvou osob; mladší Miloš přebírá odkaz filmový, starší Václav, autor vzpomínek, přebírá odkaz stavební a pohostinský. A s odvahou ne menší, než s jakou tatínek obestavoval tekoucí písky, inženýr Havel šplhá po vlastním nákladem zbudovaném mostě a silnici na nepřístupný skalnatý výběžek nad Vltavou; říká se tam Na Habrové a mimě srázá, opuštěného lemu, trnkoví a splašení tam bylo už jen Barrandovo jméno zasazené do skály; Barrande zde našel své trilobity a inženýr Havel pastinu koupí, protože si do ní promítl představu moderní, stylové a zdravé zahradní čtvrti, s vlastními společenským střediskem a nádherným výhledem do údolí Pečky, čtvrti podobní těm, jaké uviděl na studijní cestě jihozápadem Ameriky. Mladší Miloš se celým životem - a osudem - vloží do podniků zcela ohromujícího příkrčenou pražskou veřejnost: do výstavby velkoryse koncipovaných ateliérů a výroby zvukového českého filmu.

"Není správné", píše Václav Havel v páté knize vzpomínek ve své myšlenkové závěti, "stotožňují-li se tendence profitujícího kapitalismu paušálně s činností, kterou nepřesně nazýváme podnikatelstvím. Podnikavost je vlastnost povahová právě tak jako vynálekatavost, sklán k vědeckému bádání nebo k umělecké tvorbě. /Podtrženo aut./ Je to vlastnost velmi vzácná a řídká... Podnikatelství realizuje cváem své nápady a myšlenky ve sféře hospodářské", zaměřovat však jeho činnost se "ziskuchtivostí... je osudný omyl... Tak jako praví umělci tvoří své díla, aniž by byli puze- ni jen vyhlídkou na jejich prodej, tak chce pravý podnikatel uskutečnit své představy, aniž by hlavním podnětem byla naděje na zisk. Že přitom musí kalkulovat, je dáno přirozenou povahou věci".

Čtete toto střizlivé vyprávění až po vylíčení revolučního vyvlastňování Havla "jako třídy", shledáváte znaky toho vzácného a řídkého talentu podnikat - schopnost shromáždit kolem sebe lidi důvěřující její myšlence, umění riskovat pro myšlenku, znát míru a přesnou mez mezi řešením obtíží a přísnou počestností konání, neriskovat víc než vlastní jání a nepřiklivenovat se jakkoli, dobře vážit vlastní možnosti, ale ustoupit ne dál, než co by znamenalo ohrožení záměru - a ovšemže vám nutně napadá, jak asi

hluboko poznamená národní společenství, když je z něho právě tento talent už celá desetiletí vyhečován...

Účelná harmonie

Inženýr Václav K. Havel patří ke druhé generaci zakladatelů, a nejen ve smyslu rodinném; v odpovědnosti k vlastním dílu bere na sebe odpovědnost i za vytváření obecných prvcerepublikových poměrů, v nichž jeho dílo vzniká; od studentských dob tihne ke společensko-etickému - musím napsat - blouznění. On sám se několikrát v textu poukazuje na tvrdobíjnost svého idealismu. Je to onen zvláštní idealismus českého laiční, z jehož utopických konstrukcí nebude ve faktické a kruté politické realitě než právě jen ten odlesk představy, jak by měla společnost vypadat, když tak nevypadá, avšak na jehož pouze podkladě stejně tak česká houževnatost zanechá po sobě cosi valice hmatného a stálého. Je to idealismus, který snuje utopie tak, aby se do nich bylo lze autoru vejít; který zkrátka jedná. Tak byl-li student Havel čelným činitelem Obrodného studentského hnutí, mohl by leckde mávnout rukou: "Kdeže loňské sněhy jsou" - kdyby doposud studentům nesloužily koleje a letní tábor za jeho účasti tehdy postavené. A bylo jistě snilkovstvím zhlédnout se v zahradních čtvrtích sanfranciských a kus toho moderního stylu setoužit přenést do Prahy - jenomže Barrandov, byť ne tak ideální, stojí a terasy se věrně podobají Cliff Hóku na tichoceánském pobřeží. A řadu českých filmů, mezi nimi Habišku, natočených Lucerna-filmem Miloše Havla v barrandevských ateliérech za německé/okupace, nikdo nevyzve z národní kultury.

Ve třicátých letech si idealismus Havlovy generace brousil ostrovtip na nedostatečnostech mladé republiky a zejména na zkušenosti s právě propuklou ničivou hospodářskou krizí. A píše bez posměšku, jen s trpkostí, že číst programové memorandum Barrandevské skupiny /k níž mimo ing.Havla patřili dva budoucí ministři třetí republiky Dr.Brtina a Dr.Ripka, profesor J.L. Fischer a vydavatel týdeníku Demokratický střed Dr.Z.Chytil, abych jmenovala nejméně tři/ je jako číst staré dobré pověsti: s kvalitní demokracie řádu a činu, jak nazvali svůj projekt oni, z ÚČELNÉ HARMONIE, jak bych jej nazvala já, nezbyl v realu kámen na kámeni; nejprve jakoukoli demokracii, ona partajního parlamentarismu i kvalitní barrandevskou, přemohl Henlein otevřívá cestu německé fašistické okupaci, a v počátečních letech zas ztratila spár, neboť svět se celkově hnul jinak: od evropského oslabení k dělbě světa velmocemi. Vzpomínky na první republiku - ať je vede kdokoli - jsou po-

každé tak trochu rekvie za velikou iluzi. Československo, pravda, prošlo komunistickou revolucí, ale nemyslím, že zbožštění moci, kdy principem vlády přestal být "démos" a stal se jím stát, je komunistickým specifíkem; vzpomínám, jak bylo jedním z mých velkých překvapení předčíst si v Camusově eseji proti trestu smrti stejnou charakteristiku postavení francouzského státu, jakou bych užila pro svět náš.

Což ovšem jenom dokazuje, že idealismus není atributem hnutí, ale je to sklon či hodnota lidí. V některých lidech nevzniká ona ustavičná konfrontace mezi tím, jaký svět je, a jak já si myslím, že by měl být; v nich svět prostě přetrvává. Idealisté jsou naopak proti skutečnosti ustavičně nastřežení a popuzeni a podněcují ji, pestrkují, rozněcují. Epůsobuje to jejich živá touha po česá širším dosahem, než je nejbližší osobní výhoda či zisk, snaha začlenit svá individuální konání do souvislostí větších společenství. Avšak mít idealismus za součást životního stylu si popravdě mohou dovést jen lidé svobodomyšlní.

Říkám "mohou dovést", protože být idealistou a člověkem svobodomyšlným není naprosto lidskou přirozeností, je to vypěstovaná kultura jednání, myšlení a citění, jaká se nedá získat nebo naučit za jedinou generaci. Je to vysoký nárok na člověka, protože ukažte mi místo na světě, kde se lehce žije lidem svobodomyšlnými! Zdánlivě největší touha po svobodě projevuje uskrínutý plebejec, ten má sklon bouřit se; ale právě tak povětšinou sklon klesat na koleny, když je poražen, a být zbabělým v obtížích. Kdežto kulturní návyk být svobodný se v rodech pěstuje z generace na generaci, stejně tak jako v zahradě vzácná odrůda stromu nebo v hřebčíně druh ušlechtilých koní. A píšou-li to, pak s vědomím, že nevyjadřují ani gran elitářství; neboť právě elitářství je namyšlené a cynické, a tudíž nesvobodné a nekulturní. V Čechách ovšem vstupujeme tímto tématem na led dosti tenký.

Národ začínal z mála a nikdy svůj defekt nedohnal; ten, že v době formování měl vedle robotníků na panském a fabrických otroků jen velmi úzkou vrstvu lidí sociálně svobodných; těch, k nimž patřil i rod mlynářů Havlů, či u Konviktu Náprstků nebo v Posázaví Kavalírů; a že musel své vzdělance, umělce, vědce, politiky a podnikatele vypěstovat z lidového středu. A kdo pak kdykoli v budoucnu poškodil v národním organismu něco vskutku podstatného, pak tím, že v politických a mocenských obratech ničil, šel za hranice a umlčoval právě tuto tradici sice nedlouhou, ale přece jen z

minula pěstovanou a vědomou, paměť ukotvenou svobodomyšlnou vrstvou. Havlovy vzpomínky nás přesvědčují, že v živé tkáni národa tento kulturní výpěstek trvá; a že bychom se měli chránit říkat, že Češi jsou jako národ jen vychytralí, úhybní a zbabělí a že je jako národ odsuzuje k záhubě ztráta kultury.

K o l u m b o v e v e j c e

Inženýr Havel své vzpomínky nedopsal. První kniha vypráví o mládí, druhá je věnována "bohatýrskému životu" bratra Miloše, třetí líčí dobu studentskou, čtvrtá, pátá a šestá jsou nedopsány "dobou podnikatelskou" a líčí zřízení podniku Lucefna a výstavbu barrandevské čtvrti, teras a filových ateliérů. Nedokončená zůstala kniha sedmá o působení v organizacích cizineckého ruchu a pohostinství v letech po válce, osmá kniha měla být věnována době socialistické, znárodnění filmu a Lucerny, Havlově procesu na Pankráci, zatčení a odsouzení bratra Miloše, akci B, jak se nazývalo vystěhování podnikatelských rodin z Prahy, bratrovu útěku za hranice a důsledkům, jaké to mělo pro rodinu, vyvlastnění letního sídla Havlova a ztrátě všeho majetku a konečně zaměstnaneckému působení ve vedení tělovýchovných zařízení a středisek ČSTV. Devátá kniha měla obsahovat zajímavosti a události rodinného života, vzpomínky na Havlov a na spiritistické seance otcevy, a formulaci celoživotních zkušeností a závěrů. Nezdá se mi ale přesto, že by i jen dokončené torso nevykreslovalo celý osobnostní profil autorův; celým dílem by byl jistě výrazněji dokumentován a dověděl bychom se rovnou, co tedy čteme mezi řádky. Ostatně i pátý díl vzpomínek už obsahuje sebecizující zkušenost jak tvořivého podnikatele, který ochutnal i slast i úskalí uplatnění vlastní vůle, tak vyvlastněného kapitalisty, jehož dnešní společnost přemekla do postavení podřízeného zaměstnance; inženýr Havel pracoval jako subalterní úředník celých osmáct let až do svého důchodu.

"Je nesporné", píše ve své myšlenkové závěti, "že nespoutaná individuální podnikavost má svá velká sociální úskalí, vyvěrá-li jen ze snahy po zisku; ale nemenší vady má plánování veřejné, kolektivní, neboť má vždy sklon k byrokratickému ustrnutí, jež se pak stává brzdou skutečného pokroku. Kolektivní plánování tíhne vždy k řešením paušálními a vede k předpojatému diktátorství, k absolutismu. Přespříliš soustředěné plánovací kompetence svědčí k velikášství, k neomylnictví... je proto lépe v oněch oblastech,

kteřé se vynakají přesné vědecké analýze příčin a následků, ponechat dostatečnou svobodu a volnost individuální vynalézavosti, iniciativě, fantazii, předvídavosti... Vyloučením svobody k individuálnímu přičinění... stráčí se postupně možnost kontroly a korektury a společenský vývoj se mechanizuje, ochuzuje se o podněty někdy nejplodnější... Ovšem v hospodářství vede nezbrzděná, absolutní svoboda k zmaření, neboť diktátorská moc kapitálu roste progresivně a jeho soustředění, jak to jasně ukázaly četné stinné stránky sociálního vývoje z éry hospodářského liberalismu. Ale tyto výstředky lze odstranit dokonalým hospodářským právním řádem..."

Je to stále též pozice středů a pasáž tu necituji, abych se zamyšlela nad jejím přímým obsahem; ostatně to mi ani nepřislouží; ráda bych ale ukázala, jaký je Havelův pochop k tomu, vlastní svobodomyšlností zpřetrhat ideologickou předpojatost, jaká dnes zamáhá i mnohé mozky bystré a chytré.

Vše, nač si vzpomenete, je rozbahněno ideologizací; mně aspoň svět připadá jako jediný meškarní bál, kde každé hnutí, každý stát, režim, každá strana i každý jednotlivý reprezentant si nasazuje ideologickou škrabočku, masku účel zdůvodňujícího falešného vědění, a klouže po něm jak při vídeňském valčíku. Hra klouzavého myšlení. Nepechybně to má souvislost s celosvětově se prosazujícím božstvem noci: nemáme nad sebou boha, jehož bychom sami uznávali, máme nad sebou nic, jež nás donutí ji uznat. V čemsi měl Dostojevskij pravdu: dokud Slovo bylo bůh a bůh byl prvotním Slovem, byla tu míra pro lež a pro pravdu; pevný bod úvahy. Kýlil se ale, když napsal, že se ztrátou boha může člověk všechno; právě že - nejepš z nejhlubších instinktů sebezáchovy - není vše člověku dovoleno, on hledá ve slovu, jež strétilo svůj závazný význam, ideologickou výaluvu svých špatných činů. Slova bují rakovinnou hnilebou a vše došla tak daleko, že filosof, aby vůbec mohl přenýšlet o světě, musí si je nejprve očistit od jasných významů. Zcizení člověka zdaleka nevytvěrá z odcizených výsledků práce, jak o tom psal Marx, člověk se sebe stráčí ve fiktivním světě ideologizací.

A najednou čtete prosté lidské vzpomínání a na osudu i způsobu uvažování člověka nepřehajícím nad svůj význam můžete vysledovat, jak učinit z ideologismů bezcenný blábol, jak se vytrhnout ze světa pouhých slovních fikcí. Inženýr Havel neposuzuje svět z jeho proklamovaných pozic a nepentruje se jimi; on ne-

ustále, tenkrát jako dneška, pomáhá sebe ve světě i svět sám z vlastní své oprávněnosti, která je dána - jeho talentem podnikat. Tím prostě, čím je a co umí. Já jsem tento, a jako takovému se mi svět jeví takto. A oblouk, jenž svazuje společensko-morální teorii z dob barrandovské skupiny se zkušeností získanou v šasech socialistických, se pne jeden a neprotiřečí si: jako tenkrát odmítal tyranii kapitálu, tak nyní odmítá tyranii plánovacích mechanismů zbudovaných na apriorismu politické moci. Člověk tvrdí se nevejde do žádného absolutismu.

Muži však v absolutismu žít a mně se Havlův postoj zdá být Kolumbovým vejcem lidské integrity; a oč jiného, koneckonců, člověka dnes bývá. Havlův návod je zdánlivě prostý; usuzovat a pokud možno i jednat tak, jako by ideál, jež vyznávám, platil. Čině nechej říci, že životní okolnosti nejsou pro člověka důležité, jsou; nemusí být ale určující; neboť uchování vnitřní identity je důležitější. Člověk nemá dovolit, aby mu jakákoli životní okolnost narušila vnitřní jádro jeho osobnosti; a v usilování o to pozná i svou osobnost. Při čtení Havlových vzpomínek vytváří tato celoživotní auterova snaha osvětlivý dojem obdivuhodné životní rovnováhy; HARMONIE; to heslo by měli mít Havlovi vepsáno v srbu; kdyby o nějaký stáli.

Recenzenta ale taky napadá, jak dalece by onen humanitně-demokratický ideál, opírající se o uplatnění individuální lidské schopnosti, kdyby se dnes mohl projevit nahlas, rezonoval v národním organismu. Nebo řečeno jinak: zda a jak dalece "nové" poměry neodsunuly soustavu společensko-morálních ideálů a ideologií, které národní pospolitosť nesly celé devatenácté století a půlku století dvacátého, do nevzkřísitelného minula. Bez vyzkoušení je směšné být hadačem; a mně se líbila realističnost technika Havla, která dnešní poměry posoudila jako platná. Uznat platnost něčeho zdaleka ještě neznamená náš souhlas s tím; a je to zase nejspíš onen osobitě český Havlův idealismus, který jej odměňuje symbolem pro reálno. Naši společnosti nepomůže ať lítostivá, ať hněvivá evokace toho, co bylo; ostatně se k ní uchylují hlavně ti, kteří za hranici odešli právě předtím, co je.

Vědci skutečných možností rozdílně jistě jen čin; za jaký mám například Prohlášení Charty 77, nedávnou gdaňskou stávkou Solidarity nebo činnost a následné zavraždění M.L.Kinga, abych neukazovala jen na jednu stranu. To je najednou strážná maska

ideologií a společnost si sebe může uvědomit v pravé podobě. Mně se zdá, že převládající český názorový nihilismus, úzká pragmatičnost, nasměřuje dál, než mít od všeho pokoj, spočívá v naprosté rozbitosti dřívějších sociálních ukotvení. Lidé si teprve shledávají vědomí toho, co jsou; a - popravdě řečeno - paměť jim hledání spíš znesnadňuje. Slušně zaplacené poslušné obecné zaměstnanectví je cosi tak rozštědlého, že myšlenka pouze tápe; sociální výhoda zakrývá novou společenskou nerovnost. Polský dělník měl sřejmě příležitost pochopit svůj bezprávný stav rychleji než český; a polský rolník se ze svého stavu vlastně ani nevyvázal a z něho se konfrontuje s ostatními poměry. Ale jak v Čechách nepřát - a to mi řekněte na svou čest - těm obyčejným, na fyzickou práci odkázaným lidem, že si mohou koupit vůz, dobře zařídit byt a postavit chatu a že mají na stará kolena a v nemoci vystaráno? Jak nepřát komukoli? i poslednímu Cikánovi neuzbýjícímu číst a psát, že dostane práci a s ní obživu? Myslet opačně znamená posvětit hanebný prostředek - ale číst? My přece víme, že hanebné prostředky k vznešeným cílům nevedou!

Ze všeho nejvíce, zdá se mi, je tu skoušena naše trpělivost. A v trýzní hledání mi dovoluňte odvolat se na diskuzi k Patočkově stati "Dilema v našem národním programu: Jungmann - Bolzano". Jan Patočka, který má smysl pro jasu jako náležející; jasně úvahou nahmatává, co se nachází ještě hloub, než je názorový povrch a jeho bezprostředně přiznaná příčina. "...byla to ideologie působivá," píše, "a přece ve své podstatě i nebezpečná. Podnes myslíme v Jungmannových schématech i tam, kde skutečná síla, jež oduševňuje jeho představy, vyprchala. Tato skutečná síla je sociální povahy, je to síla třídy, jež využívá svého uvolnění k vzestupu... je to síla společenská..." /podtř.J.P./ A o to, myslím, vždy znova běží: zda má či nemá ideál sociálního nositele. A neplodná ideologizace začíná tam, kde se myšlenky začnou přehazovat a z jedné strany na druhou, jak tenisový míč, odpeutane od fakticity, s níž vzešly a kterou pojmenovávají.

Když gdaňští leďaři pojmenovali stávkou socialistický stát nikoli svým představitelům, to jsou odbory, ale svým zaměstnavatelům, což stát uznal, když odbory povolil, mohli tuto podstatnost vyjádřit jako ucelený společenský činitel, sociální

skupiny jednoho zájmu a zhruba stejného uvažování; ta ucelenost se nemůže zhmotnit do činu jen idejí, názorem; spočívá na podobnosti sociálních podmínek. V Čechách, jak se mi zdá, se stvárná podobnost tak dalekosáhlá /o Slovensku nemluvím, tam existují jisté odlišnosti/, že nám na to prostě ještě nestačí ani hloubka prožitku, abychom jí uměli dobře pojmenovat, a ani rozum. A přeryv, válčí nerozrůzněnou masu do minula, se s každou další generací prohlubuje; zespolečenštění je zde tak důkladné, že situace je tu ve všem nová.

Ale tím spíš, tím spíš, povídám, je drahocenná každá touha být sám sebou. A nemohu nedodát, že znalost otcových vzpomínek dopomůže lépe pochopit i Václava Havla -syna, tak se vynakládá ze současné české bázlivé znehybnělosti, cynického povýšenectví a nicotné hamiživosti.

Božena K o m á r k o v á

TOLERANCE JAKO PODMÍNKA ŽIVOTA

Od počátku století byl Toleranční patent už jen učebnicovou záležitostí předkládanou školákům jako příklad nevratitelného pokroku společenského vývoje, jenž odstraňuje ve jménu rozumu předsudky minulosti a vede ke stále větší svobodě. Místo toho stojíme po stu letech před tolika podobnostmi s předtoleranční minulostí, že je potřeba znova ji zrekapitulovat, zvážit její důsledky pro osobní i národní život a posoudit v jejich osvětlení, jaký dosah mohou mít pro náš život do příštích generací.

Toleranční patent je mezníkem dvou epoch a znamená málo i mnoho. Je právním aktem, který ukončil protireformaci, vedenou spojenou církevní i státní mocí celých 160 let. Rekatolizace našich zemí byla za tu dobu takřka úplná. Necelá 2% obyvatel, kteří se odvážili reklamovat pro sebe navzdory trvajícím nechutím mocenských míst ustanovení patentu a opustit vnučenou katolicitu, tento fakt jenom potvrzuje. Uzavírá však v sobě celou řadu polítek, které odhalují jeho dalekosáhlou váhu a dosah.

Začátkem protireformace je anulování Rudolfova Majestátu, jenž proti zvyklostem své doby přiznal právo na svobodu, vyznání vlastního náboženství formulovaného Českou konfesí všem obyvatelům českého království včetně poddaného lidu. Týkalo se to převážně většiny národa. Potom následuje Obnovené zřízení zemské, potvrzující politické důsledky základního тезату protireformace. Činí z českého státu dědičnou državu Habsburků a připěvuje tak Pragmatickou sankci i tereziánský centralismus až do úplného popření české státnosti ve Vyrovnaní rakousko-uherském. Pozvolná likvidace státoprávní individuality zemí koruny české je však jen právočinným zjevem do hloubky pronikající národní genocidy trvajícím do třetího, čtvrtého i pátého pokolení. Na jejím počátku byly hromadné popravy vůdců stavovského povstání, konfiskace velikých rozleh stavovské půdy, emigrace svobodného obyvatelstva, pokud odmítalo rekatolizaci, příliv cizinců obdarovávaných z královské milosti konfiskovanými nebo opuštěnými zbožím, a nade vše materiální porážkou duchovní násilí, proměňující zvolna ale důsledně národní duši. Zbylý národ, zbořován s tvrdou důsledností knižní kultury, která by pomáhala udržovat kontinuitu s minulostí,

sčítal nakonec bezbranný vůči nastalým terociánským germanizačním snahám, jež měly genocidu ukončit. Na těchto skutečnostech nic nemění rozbuřelá subkultura barokního folkloru, pokleslé formy cizí zámočké kultury, který se stal jediným projevem proměnné národní duše. Nevedla odtud žádná cesta k novému kulturnímu vzestupu a k autentické spolupráci při tvorbě nových hodnot evropského kontinentu, jak je ze svého holandského exilu pomáhal vytvářet Komenský a mladší generace zbylých emigrantů na půdě pruského státu. Na protireformační úhor habsburské periferie české provincie, vytržené z dřívějšího kulturního podtextu, bylo potřeba nejprve přesadit klima osvícenské kulturní dynamiky vzniklé mimo naši půdu, aby se odtud mohla rozvinout nová aktivita vytvářející nový národní život. Na více než jednu generaci to bylo možno jen prostřednictvím menšiny.

Ani vznik tolerančních evangelických sborů jako bezprostřední účinek patentu neznamenal pro celonárodní život kontinuitu a pomoc. Tyto sbory, vzniklé ve větší hustotě hlavně v kopcích Vysočiny a Valašska, odpovídaly hmotné i duchovní chudobě svého prostředí. Z minulosti jim zbyl snadný emoční náboj živých vzpomínek na utrpení řady předků i jich senů, kterým platili za věrnost staré víře. Avšak pozitivní obsah této víry vybledl nedostatkem biblického zároje a vědomí o její jinakosti se opíralo více i negativní postoj ke katolickému obřadnictví a Cíypu svatých, než e reformační výklad biblického poselství o Bohu, který oslovuje a zachraňuje hříšníka z pouhé milosti a soudí svým slovem i církev, nedaňuje své slávy ani lidem ani institucím. Z ciziny přešli kazatelé stáli před úkolem reformované sbory spíše tvořit než ujímat se opuštěného dědictví. Úředně nepovolená kontinuita s domácí reformací malou účinností patentu ještě zvýšila. Závislost sborů na jejich nových konfesijních zdrojích v Německu a v Uhrách, spolu s nepřátelstvím rekatolizovaného domácího prostředí, z nich činila spíše cizince než dědice ve vlastní zemi. Jejich sociální struktura složená z drobných lidí dosud nesvoboďného venkova je sama odkazovala více než na dvě generace na okraj národního dění, dokud větší sociální mobilita nepřipravila jejich sociální a kulturní vzestup. Teprve po rozpadu Rakouska, sjednocením obou konfesí oktrojovaných patentem, a založením vlastní theologické fakulty s vynikající první generací jejich učitelů, se evangelictví stalo náboženskou

a duchovní silou s výrazným vlastním profilem a s působností překračující konfesijní hranice.

Bezprostřední účinnost Tolerančního patentu byla tedy neveliká. Znamená nicméně mnoho, protože spolu s uvolněním cenzury otevřel dráhu širokým proměnám, i když nebyly záškerem jejich iniciátorů. Ti byli vedeni hospodářskými a fiskálními zájmy daleko více než ideovými motivy. Šlo jim nade vše o to, učinit přítrž staletému státnímu zgruntu na půdu pruského státu, rivala habsburské moci, a posílit produktivním obyvatelstvem výnosné manufakturní podnikání jako nový fiskální zdroj pro narůstající státní potřeby. Avšak nechtěné účinky patentu byly dalekosáhlé. Jejich konečným výsledkem byl obrozený národ. Nezbytnou podmínkou k tomu bylo uvolnění duchovního tlaku předchozí epochy a s ním spojená možnost hledat v kontextu k evropské kontinuitě cestu k poznání vlastní národní identity.

Hledání národní identity se stalo od počátku obrození nejnaléhavější otázkou národního života. Je hodno pozoru, že až do dneška se jí každá generace ujímá znova. Je to patrně vlastnost národa, jehož existence byla už jednou do kořene otřesena a nenabyla dosud vnitřní samozřejmosti. Je-li pro většinu národů jejich existence prostá danost, jež nepotřebuje ospravedlnění, vrací se u nás vždy s novou naléhavostí otázka po jejím smyslu. Radikální sloem národní kontinuity si odpočátku žádal základní návaznost na přetržený vývoj jako vyvedení z prázdnoty a vnitřní krize. Když největší duchové našich nových dějin hledali tuto kontinuitu, navazovali na historii, aby z ní vytvořili program, v jehož jménu bychom se přiřadili jako rovný s rovným k rodině kulturních národů. Určili národu jako úkol přispívat vlastními hříbnými k vytváření nejvyšších hodnot člověčenství. Pod tímto zorným úhlem vrátili národu jeho reformaci. Nikoli v konfesijní podobě, ale v hodnotách z ní vyrostlých, především ducha osvobozeného od instituční domucovací moci. Palacký, přísný dědic domácí reformace, to učinil v duchu herderevské romantiky. Husitství a bratrství je předznamenáním demokratického věku, rozvinutí "božnosti", bohupodobnosti po dráze, kterou Prokfetelnost vede lidstvo ku svému cíli. Naši legitimaci před dějinami i pro budoucnost je zápas o duchovní statky. Nejsme malí, máme-li veliké cíle. Svoje poznání a soudy o dějinách obrátil Palacký zároveň ve výzvu: Kdykoli jsme zvíťazili, dále se to převážně silou ducha a ne silou fyzickou.

Masarykovi se Falackého stanovisko stalo naléhavou výzvou pro život pod zorným úhlem věrnosti, aby celonárodní krize způsobené ochromením morálních sil mohla být překonána. Pociťoval velmi hluboce malomocnost českého charakteru a viděl v něm dědictví dlouhodobé neuvobody. V poslední době pociťujeme na vlastní kůži, že ze všeho útlaku má na povahu člověka nejrozkladnější vliv duchovní násilí. Na počátku vzbuzuje vzdor a strach, potom se na ně odpočívá posvolným přivyknutím životu dvojí tváře a ten se nakonec mění v přispěsobení a rezignaci nebo cynismus. Vnější konformita překrývá vnitřní prázdnotu a tlumené lidské duši zbývá jen živočišná touha po úniku do bezpečí a přežití. Vzдор je ale nen a pasivní konformita se stává organickou součástí povahy. Pět generací protireformační epochy podléhale takovému procesu proměny a zatížilo národní charakter jeho nejtrvalejším a nejodolnějším dědictvím.

Všechn Masarykův zápas byl v podstatě zápasem o morální napřízení národní povahy. V tomto úsilí je podtext všech jeho bojů od Rukopisů přes Hilneriádu až do odboje proti habsburské monarchii. Má-li mít národní i osobní život plnou hodnotu, je nutno žít v pravdě, v jednotě slova a činu. Pravda nevíteří jako samočinná kauzalita dějin, ale je výzvou člověku, aby jí sloužil. Národ ve svém průměru pochopil podstatu Masarykova zápasu méně, než se obecně věřilo. Avšak sugestivní slov jeho velké osobnosti zůstává trvalou výzvou pro všechny další boje o národní čest a budoucnost. Průměrem našeho duchovního života zůstal nehluboký liberalismus. Masaryk užíval tento široký pojem, zahrnující v 19. stol. všechny oblasti života, ve zřetelém výzvu realizovaných a zplaněných morálních hodnot. Liberalismus byl u něho totéž co vnitřní nezakotvenost, morální lhostejnost nebo oportunistus osobní i politický, náboženské lhostejnost i rozbuřelý nacionalismus nepodložený hlouběji než jakýmkoli a živý hlavně protináboženskou záští.

Tento faktický stav národní povahy zrcadlil duchovní vakuum, překrývané ve všech polích hlasitým vlastenectvím, s nímž se dobře snášely i Rukopisné podvody i představy o rituální vraždě odsuzující nevinného člověka na smrt. Spolu s jinými jevy domácího života ukazovaly, že formální konfrontace s vnučením katolictví se nestala u většiny národa životní pravdou. Její násilný zlom způsobil, že se bolestné otázky po hlubších polích života raději vyhnul. Protináboženská byla v našem prostředí jevem daleko masovějším než u okolních národů, žijících v podobných podmínkách

pokračující sekularizace. Antiklerikální nálada se ztotožňovala s pokrokovostí. Katolicismus byl souzen jako moc národa nepřátelská v minulosti i jako přítomný spojenec klerikální monarchie. Nacionalismus byl také důvodem k ochotné chvále reformace ne pro její náboženské hodnoty, ale protože Hus, Žižka a Bratři byli zdrojem pýchы na slavnou minulost. Při tom však protikatolická nálada nijak nepochybňovala příslušnost ke katolické církvi. Teprve po pádu monarchie, s níž padla i staletá církevní privilegia a výstup z církve přestal být příčinou diskriminace, došlo k masovějšímu výstupovému hnutí, jež církev připravilo asi o 20% příslušníků. Také přítomná nacionální důvody přesahovaly všecky jiné.

Nejen u nás, ale všude v Evropě se katolicismus na dlouhou dobu uzavřel hodnotám nové doby, jimiž se hodnota člověka jako svobodné bytosti vybavené neodcizitelnými právy promítala do nových institucí. Katolicismus hodnoty moderního světa zamítl, protože v nich ne zcela neprávem poznával ducha a ovocí protestantismu. Po velké francouzské revoluci se proti nim ohradil restaurační theologií a odmítl ve jménu neměnitelných stvořitelských řádů jakýkoli lidský zásah do jejich proměny. Teprve stráta mocenských pozic a v poslední řadě persekuce mu otevřela cestu k pochopení hodnot demokracie i práv člověka, ačkoli pro ně mohl najít platné důvody už ve středověké theologii.

V habsburské monarchii trvaly restaurační snahy katolicismu až do jejího rozpadu. Zachovával svou zděděnou barokní tvářnost takřka bez proměn a v našich zemích zůstal po celou tu dobu kulturně sterilní. Reformní snahy jednotlivců Bolzanem počínaje instituce vždy nehluchně udusila. Konfesionalismus převažoval nad živou vírou a hluboké duchovní zdroje vlastní věcem křesťanstvu zůstávaly většinou zasuty. Nevyšla z něho žádná účinná iniciativa odpovídající změnám potřebám doby. Proto také pro sebe nedovedl získat příliv nových generací přicházejících z venkova do měst, kde se bez překážky přizpůsobily proudům liberálních ideí. Jako bezvýhradný spojenec minulosti tak katolicismus sám podlehl vnitřnímu marasmu, z něhož ho počaly vyvádět teprve vnější proměny, které už nebyly daleko. První z nich byl konec monarchie. Obnovený národní stát jej zbavil výsadního postavení a přiřadil k pluralitě ideových a sociálních sil, odkázaných ve snahách o veřejný vliv na vlastní vnitřní prákaznost. Nové postavení se pro něj záhy ukázalo regenerujícím činitelem. Katolické lidové vrstvy

se politicky rychle a loyálně smířily s demokracií. Kulturně tomu bylo v této etapě jinak. Průběhem třicátých let se po velmi dlouhé době katoličtí intelektuálové stali výraznou uměleckou a filosofickou skupinou s neoporným vlivem a ambicemi získat pro sebe širší, liberálně orientované zásemy. Barok byl náhle literární módou, estetické hodnoty nabývaly převahy nad morálními, historiografie se snažila očistit dobu Temna a namáhavě hledala její klady. Durychova celava baroka s údajnou záchranou rolí španělského ducha na přerodu kacířského češství od staleté vzpoury proti pravé církvi se u nás spojila s odmítnutím demokracie a hodnot, na kterých celý národ vybudoval svou obrozenou existenci. V programu stavovského státu inspirovaného italským fašismem a kosmetickou úpravou skrze thomismus už nešlo jen o protidůtk na masarykovsky pojímané dějiny, ale na hodnoty rovnosti, tolerance a svobodných institucí zbavených klerikálních pout. Jako před ním Pekař Bílou horu, tak uvítal Durych Mnichov jako prozřetelnostní zásah k návratu od pomýleného masarykovství ke svatováclavské legendě a od anarchické demokracie k architektonice hierarchického řádu, kterým má být národ zachráněn.

Avšak dříve než mohlo v pomnichovském traumatu Durychovo přání zapůsobit jinak než literárně, došlo k okupaci nacismem a po ní jako dlouhodobý výsledek druhé světové války ovládla naše země jiná, po vnitřní stránce velmi odlišná, ve svých metodách však velmi podobná odrůda absolutní a necenzury zajištěné pravdy se všemi skličujícími analogiemi druhé protireformace. Katolicismus byl její první obětí. Poprvé za více staletí se stal na naší půdě předmětem tvrdého pronásledování. Byl to druhý, velmi nelítostný zásah vnějších změn do katolické existence a postihl ji hlouběji, než jiné persekované skupiny. Avšak vychází z nás vnitřně proměněná. Když instituce přestala být jeho neochvějnou operou, nabyly v něm po staletích neinstitucionální zdroje křesťanské víry převahy nad cehremajícími institucionálními formami. V novém duchu, který vane, kde chce a nikdo neví odkud přichází a kam jde, se naše katolictví setkala se souběžným proudem už dlouho probíhající katolické obrody v různých částech světa, a ta vynesla na papežský stolec charismatickou postavu Jana XXIII. Druhým Vatikánským koncilem se i institucionální katolictví po dlouhých staletích opatrně vydalo na jiné cesty.

Vnitřní přerod katolictví náleží k nejpozoruhodnějším změnám poslední doby. Je to zápas, který se děje a není hotov. Svobodný

apel víry v něm relativizuje institucionalizované pravdy a stává se kvásem nového života, jako tomu bylo v počátcích reformace. V úpase bezbranné pravdy bezmocných vůči mocným, pronásledovaným vůči pronásledovatelům se rodí také nový vztah i odmítnutým hodnotám občanského života. Mocenská minulost přestala být zdrojem inspirace a víra otevřela důvěřivou cestu k budoucnosti ne již jako cestu panování, ale služby a spolupráce s posicí rovného mezi rovnými. Charta 77 se stala základnou a programem také pro katolíky. Dovedou svůj zápas až do konce? Dají se osvobodit výzvou neinstitucionalizovatelné pravdy k relativizování každé instituční loyality, která jim až dosud vždy splývala se samotnou poslední pravdou? Je to otázka velikého dosahu, protože na její odpovědi záleží opravdovost nebo jen taktický zájem o započatou spolupráci. Z jejich dosud trvajících rozlišování mezi katolíky a křesťany se ozývá staré vědomí o vlastní nadřazenosti, která blahovonně snáší druhé, pokud je s nimi svádí špatné počasí pod jednu střechu. Mluví z něho despekt k druhému, který vyvolává ostražitost. Tolerance bez úcty k partneru, bez respektu k jeho cestě a poznání pravdy je tolerancí na výpověď. Je otevřeně nepřiznáním netolerancí. Zflekto-li se katolictví v současné době mezi proto, že mu nezbylo než vzít prostě na vědomí fakt její ztráty, zachovává si pro budoucnost nadále v rezervě snahu na nějakou formu vlády nad společností, počítaje v to i vládu nad dušemi? Pokračující odlišování sama sebe od obecného pojmu křesťanství k takovým obavám elementárně vedou. O těchto a jiných otázkách musí katolicismus sám v sobě rozhodnout. Buďe na tom záležet jeho přínos k stavění při o naši budoucnost.

Stejná otázka platí také nekonformním komunistům. Zdá se zvláštní ironií dějin, že program dokonalé společnosti skrze osvobození člověka z područí struktur, které jej odcizují sobě samotnému, jeho odcizenost jenom prohloubila. Je to však prostý důsledek každé snahy povýšit jedinou koncepcí člověka a jeho postavení k veškerenstvu na její dokonalé rozřešení, které se dá mocensky prosadit a udržet. Stabovaný komunismus ze sebe učinil instituci zakotvenou v ústavě jako tomu bývalo v Evropě za náboženských válek pod cynickým heslem "či země, toho náboženství". Politická ideologie mocenské menšiny nabyla závazné platnosti pro všechny občany až do základních otázek života a spolu s rituálem, kterým se obklopila, ze sebe vytvořila dokonalou obdobu primitivního nezaměnitelného náboženství. Důsledky pro národ jsou

stejně zářující. Dříve než se vyrovnal s problémem své identity v důsledku jednou přerванého organického vývoje a vybudoval pro sebe v průběhu jednoho století aspoň základy svobodných struktur podpíraných obecným konsensem, byl opět podroben cizím životním i ideovým vzorům a neorganickým cizím institucím.

Snaha po proměně sociálního řádu k vyrovnání sociálních nerovností, v jejímž jménu se tak stalo, měla u nás dávno a širokou odzvu. Během nacistické okupace byla programem všech občanských skupin a měla operu v širších vrstvách než tomu bylo v okolních zemích. Kladně se k ní stavěla většina inteligence. Byl to přirozený sociologický jev u národa drobných lidí, pocházejících nejdéle v třetí generaci ze sociálně slabě diferencovaného venkova, kteří se dopracovali společenského vzestupu svými osobními vlastnostmi. Rozdíly jejich materiálního východiště byly neveliké. Autoritami pro socialismus trvale zůstávali v našem prostředí Marx i Masaryk. Očekávaná proměna společnosti se ve většině chápala jako doplnění politické demokracie demokracií hospodářskou. Také marxisté jako Nejedlý a řada dalších v tom byli zajedno, ve vysokoškolských posluchárnách, v publicistice i v literatuře. Sovětský svaz se těšil sympatiím tím větším, čím méně spolehlivých informací se o něm dostávalo a celonárodní šok z Krichova mu dal kredit, jehož by v kritických myslích jinak nedošlo.

Závěrem byla skutečnost, jejíž dosah byl spočátku nepřemýšletelný. Když se pozvolna počala chápat a pokus proměnit ji k formám života shodným s domácími tradicemi ztroskotat, byl počáteční sen o lepší společnosti dosněn probuzením do tvrdé reality policejního státu. Stejně jako za protireformace pronikl marxismus do všech odvětví života od hospodářství až do elementárních vztahů mezi lidmi a nejtěžší opět dolehl na kulturní život. Pod tlakem začlenění do cizí kulturní sféry došlo u nás hned od počátku k likvidaci vůdcovských národních vrstev a k proměně struktur, buď dovaných od počátku obrozenství svépomocně z iniciativy nejširších kruhů v duchu otevřené demokracie. Jejich horizontální strukturovanost byla vyměněna za přísně vertikální model vrchnostenského perušnictví menšinové mocenské skupiny nad většinou národa a duchovní útlak a persekucí zasáhl všechny oblasti života. Konfiskací nebo zneprístupněním nejnepochotnější kulturní tvorby posledních generací počínaje a konče existenčním i trestním postihem každého, kdo se odvažuje zpochybnit anachronismus tohoto partyu-

jišho společenského modelu, se k nám vrátilo ovzduší doby před třemi stoletími. Celonárodní poddanství vrchnostenské moci vy- střídalo občanskou odpovědnost dříve, než si ji národ stačil do hloubky osvojit.

Tolerance, respekt k jinému názoru jako otevřené cesty k lep- šimu poznávání pravdy a svobodné instituce, tyto hlavní pilíře evropanství, které nadále zaručují obřízku, ale přesto možnou cestu spoluzití rozrůzněného světa, byla znovu vyzafidána úske- prsou doktrinární intolerance se stejnými účinky jako Bílé hoře. Pravda institucionálně zajištěná a žárlivě střežící svůj mocenský monopol nad životem jiných národů ohrožuje jejich mo- rální a v konečném důsledku i fyzický život. Přivádí je k apatii nebo zoufalé vznepe. Intolerance je v dnešních podmínkách ces- tou ke vančení celosvětového požáru a ke zničení života, navíc děje-li se tak na počátku planetárního věku, kdy se namáhavě hle- dají formy spoluzití pro světovou jednotu. Situaci žiní ještě složitější ta okolnost, že staré a trvající konflikty se rozmno- žily o nové, když se domáhají svého slova ve světovém společenst- ví země a národy, které byly dosud jen zevně ovlávány. Štřelivá tolerance respektující druhé je jedinou formou spoluzití. Je to těžká cesta, ale cesta jediná.

Je tragické, že vládcové Ruska nebyli v průběhu celých svých dějin sami existenciálně postaveni před potřebu tolerance, jako tomu bylo v druhé půli Evropy. Proto nemohou pochopit, že kon- tinuální identita je pro život každého národa nepedimněnou hod- notou. Uložili svým sousedům s kulturou starší a složitější žit podle vlastního úského modelu /který je tím cizejší, čím silně- jí si pod vnějšími tlaky tento fakt uvědomají/ a určili jej za povinnou míru universálních hodnot. Je tragické, že zevětřtí vládcové dali ve svém vztahu k sousedům přednost ovládat je nejen mocensky, ale i duchovně, místo aby s nimi uzavřeli tolerantní partnerství. Náš národ byl k němu nad jiné upřímně ochoten. Pra- vé spojenectví nikdy nezakládá útlak, ale vzájemný respekt a sve- bodné rozhodnutí. Tolerance je soudrostí svobody.

- - - - -

Evropská tolerance se stala drahocennou zásadou společenského života po těžkých bojích mezi nároky mocensky zajištěné prav- dy a závazkem osobního svědomí na výzvu pravdy ničím nezajištěné,

keré se človák svobodně vydává v službu. Tento boj vznikl v láně západní církve a v našich dějinách jej zehájil Jan Hus, když se od autority koncilu odvolal ke Kristu. Odmítnutí instituce jako poslední instance pravdy je dějinným počátkem reformace. Nejprávnějši snahy o svobodu člováka jsou od té doby zakotveny v poznání, že hledání pravdy je od svobody neoddělitelno. Náleží k němu také pochopení, že žádná formulace pravdy nemže vyčerpat její nekonečný obsah. Úcta k pravdě vede i k úctě pro její odlišné pochopení u druhého a zakládá toleranci. Tento fakt nevylučuje duchovní boj, ale vylučuje boj mecenáký, který máže zabít nebo korumpovat, ale nikdy nevede pravdu k vítězství. Pro křesťana je krajní výzva k duchovnímu boji kříž vztýčený na Golgotě. Mečini oběti z vlastních odpárců, ale ze sebe sama. Tato krajní výzva, pochopitelná a přijatelná jen z polohy víry vede v civilním životě aspoň k poznání, že pevným zázemím tolerance je respekt k důstojnosti člováka jako bytosti stvořené k božinu obrazu. Nikde nemá práva s ním manipulovat. Ovládat násilím morální bytost druhého je větším zločin než fyzická vražda. Zázemím tolerance není lhostejnost vůči pravdě, jak dokazovali různí teoretikové sekulárního křídla osvícenství. Lhostejnost stejně jako dogmatismus legitimují v poslední instanci jenom bezohledný boj z pozice silnějšího. Zázemím skutečné tolerance je víra v bezbrannou pravdu, která nevede k panování nad lidmi, ale k jejich svobodě. Je výrazem humanismu založeného na víře v duchovní statky.

Z poloh víry, která vedla Husa na hranici, začal v evropských dějinách proces osvobodování od sakrálních institucí, opřených nejprve o široký souhlas, nakonec pak už jen o zájmové souručenství skupin hrozících se zhroutením stávajícího pořádku. Tímto bojem byla nakonec mecenákým institucím upřena vláda nad lidským svědomím. Odtud se otevřela cesta ke zcivilizní životu a posléze k formulaci lidských práv, jež zakládají podmínky důstojného života v lidské polii. Podmínky svobodného a tolerantního spolužití nám umožnily uskřišení národního života. Na nich také záleží jeho morální regenerace, po které nyní se volá se všech stran. Je to dáka o naléhavosti tohoto úkolu pro přítomnost i pro budoucnost. Základnou současného zápasu se stal respekt k důstojnosti člováka, formulované v právní rovině lidskými právy a program byl šťastně vztýčen úkolem vytvářet z odpovědné inicia-

tivy všech, kdo k ní nabýli odvahu, uprostřed úheru zcela zmanipulovaného života skupiny, v nichž se žije věrohodně, bez mnoho takticky nebo i jinak doperáčovaného "jako by", jež se znovu stává naší přirozeností. Společný zápas o autentickou budoucnost je také cestou ke snížení hořkosti z dávné i nedávné minulosti. Tolerance je jeho podmínkou. Z rozpětí skoro šesti století do tohoto zápasu dodnes volá Hus svoje napomenutí: abyste dobrých násilím tlačiti nedali a p r a v d y k a ž d ě m u d o p ř á l i !

Je to výraz staleté kontinuity duchovních hodnot, které jsme společně přijali.

Ludvík V a c u l í k

NĚKOLIK BEMENTI

Stromy odkvetly dobře, ale ovoce bude mále. Není včel. Na včely přišla nějaká asijská nemoc, a kde se vyskytne, tam včelaři musejí včelstva spálit. Nebude ani med. Med ostatně není už několik let, protože z něho prý vytahují germanium, které potřebují na tranzistory do počítačů, a ty zas potřebují hlavně ... Med, který se vzácně v obchodech objeví, je prý už odzbrojen, tedy zčásti znehodnocený, protože ta procedura jistě není úplně nevinná. - Ale já tomu celému nevěřím, protože kdyby to byla pravda, nemohla by se přeci tak říkat, svláště já bych si dal pozor.

Květen se ukazuje horký a deště jsou rozděleny nerovnoměrně, místy je velice sucho, například pod našim ošechem a pod třešní. A je zase zakázáno zalévat, když a protože je sucho. Není vody. Člověk to nechápe: dřív každá chalupa měla svou vodu, a dnešni lidé, co mají vlastní studnu, často nemálem tu vodu pít. Obecní studny jsou všechny už vybaveny tabulkou "Nepitná voda". A dřív, když si někdo stavěl železnici, byl povinen zřídít na nádražích studny s tabulkou "Pitná voda". Dneska se ví a říká, že je třeba zachovat v krajině vlhká místa, a přitom se vnucuje odvoňování. Nebo co je to za řeč "nádávejte kojencům vodu, dávejte jim minerálku"? Co je špatné pro kojence, je špatné i pro lidi, ne? Krom toho, pramení minerálka snad v lepších poměrech? Až se do všech minerálních pramenů nakonec dostane špína, tak nám to - při nešťavých poměrech ve svrchnějších vrstvách krajiny - nakonec ani neřeknou. Srovnat všechny rozporné potřeby, to vyžaduje od hospodáře rozum, ale i odvahu, a co to je platná, když chybí samostatnost. To si často říkám, když dostanu zlost na vládu, že nedovede zařídít čistou vodu a čistý vzduch. To by se v dnešním světě dale považovat za průběžný kámen vládařské zdatnosti, neboť tak je to těžké. Za čekám, že brzo bude zakázáno posuzovat veřejně vzduch a vodu, a proto se ještě v poslední chvíli připomínají ke Kozákovi. O spisovateli Janu Kozákovi se tu a tam často říká, že je dál. Ale nemůže to být takový dál, když o něhdy řekl v rádiu, vedle hloupých vět o literatuře i správnou

větu, že se v Karlových Varech nebude už otvírat nový uhelný vâl.

Dále jsem už před lety zaslechl, že se má regulovat Berounka, aby se po ní mohly vozit z plzeňské škodovky těžké a velké součásti atomových elektráren. Já tomu sice nevěřím, ale pro jistotu by se proti tomu měl strhnout křik, než se ten zločinný nápad stane termínovaným vládním úkolem. Kolik atomových elektráren tato země potřebuje nebo snese? Či chtějí ničit přirozenou řeku, jejíž obnova si za sto let vyžádá obrovských nákladů, jen pro cizí potřebu? Máme v Evropě jedinečné postavení: všechny naše řeky pramení u nás, nemuseli bychom tu sbírat žádnou cizí špínu: nebo, protože nevíme, nedaly by se takové náklady, co se nevejde na silnici ani železnici, nosit vzduchem? Já v časopisech často vidím vzducholeď!

Na všech mapách máme Falklandy, a najednou se nám povídá o Malvínách. Mně je to jedno, ale že se hned vyhovuje dočasnému pánovi těch ostrovů, zdá se mi ubohé a smůšné. Nikdo, koho jsem se ptal, a ptal jsem se asi osmi lidí, nevrží v této věci s Argentinou. Každý z nás ví, kdo jsou Angličané, jak se chovali za minulé války a co by asi dělali v příštím, ale nikdo nemá důvěru v dnešní argentinský režim. Ano, můžete mě přistihnout při ne-logické klisvě: tam beru národ, tady režim. Jenže režimy, zokrouhleně bráno, z národní povahy nějak vyplývají. Rozpaký máme všichni jenom nač tím, že se ti Angličané s tím tak dlouho párají. To člověka až leká. Zas už musejí nejdřív přestrojiti obchodní loď na bojovú? Z tuzemské propagandy mali bychom dojem, že v Anglii už dávno není žádný med.

Loni jsem tute fási jara sledoval z nemocniční zahrady. Tam mě postihla zpráva, že řada přátel a kolegů byla zatčena. A právě se dovídám, že konečně byli z vazby propuštěni poslední tři: Ruml otec, Jan Wlndárik a Milan Šimečka. Škrteti důvtipnější lidé říkají, že to hned věděli a že prý to bylo jasné už loni na podzim, když ve Francii vyhráli volby socialisté: nic z toho nebude. Otázkou zůstalo, jak dlouho budou ti lidé ve vězení, a o tom rozhodlo prý zase Rakousko. Protože náš prezident chce jet do Vídně a úspěch jeho cesty závisí prý jaksi na tom, zda naše vláda propustí své leňské vězně. - Tak toto já popírám. Nesdá se mi slušné ani logické. Kdyby vláda potřebovala pro své jednání

W Vídni nějaké rukojmí, mohli si snadno chytit dvacet až třicet Raků. To by byl pádnější materiál, než jakási absurdní a mlhavá spekulace, že cizí vládě bude na našich lidech záležet víc než našim.

/květen 1982/

T.V. S c h a u e r

KONCEPCE VŘECHLOVÉHO SPORTU VE SVĚTLE ŠPANĚLSKÉHO KRACHU

V jedné z literárních diskusí šedesátých let se z různých úhlů probírala otázka češství, problematika samozřejmě či nesamozřejmě českého národa. Přiznávám, že mne tehdy ta diskuse poněkud překvapila, zdálo se mi skoro neslušné zatahovat toto téma na stránky kulturních časopisů. Připadali jsme si tenkrát veltmanskí a kosmopoliticky založení. Téma češství nás rozechvívalo ještě tak při sledování sportovního přenosu v TV.

Jak se ten svět mění! Dnes sice namáme kulturních časopisů, zato diskusí o češství, vlastenectví a nesamozřejmě existenci národa jsme plni. Kosmopolitická nálada je v návratu a až do mistrovství světa v kopané 1982 jsme se domnívali, že je mrtvé také vlastenecké TV-fanšéní. Domníval jsem se, že posledním hřebíčkem do rakve tohoto dědictví socialismu a lidskou tvrdí bylo letošní "finalové" utkání MS v hokeji mezi "našimi chlapci" a "sbornou". Vzpomínáte? "Našim" by v případě vítězství nebo i za režisu získali stříbrnou medaili, která v případě naší porážky měla připadnout Kanadánům.

Již léta se na hokej nečívám, asi ze sentimentální věrnosti kompenzačním, odvětným /"odveta" za "osvození"/ zápasům generace Holík, Holečka, Golenky a dalších. Dodnes se těžko smírám s skutečností, že Aeroflot byla zřejmě provokace státní bezpečnosti a že hokejové bouře vlastně posloužily normalizaci, ať už jako návnada či jako ventil lidové nespokojenosti.

Přesto je vzpomínka na tisíce nápisů 4:3 spojená s nejsilnějšími prožitky příslušenství k národu, k tomu národu, který patrně právě v těch podivných okamžicích televizního triumfu v onom podivném sportu zvaném lední hokej plynul pocitem vzájemné identity a solidarity. Nikdy nezapomena na zlomyslně, triumfálně se chechtajícího Golenku či rvačky Jarý Holík a Bagulinez. Pár let mi trvalo, než jsem pochopil a přiznal, že způsob boje, který v těch letech naši volili, byl zhusta nesportovní, že soupeře provokovali, zasměňovali a při každém sebezájmá náznaku bezostyšně simulovali využívající obratně nepopulárnosti Sovětského svazu snad kdekoliv na světě.

Uplynulo desetiletí, přivykli jsme mnohému, nejen ve spor-

tu, nejen v TV. Dnes už se TV komentátorovi nemůže stát, že by dostal vyhazov za to, že v zápase s celkem SSSR příliš fandil našemu mužstvu. Zvykli jsme si na ledacos, ale to, co se odehrálo letos, jsme si /myslíme: diváci/ snad přece jen nezasloužili: 0:0, směšná fraška podle domluveného scénáře! Nechali jsme si darovat - od koho! - bez potřebný k stříbrné medaili po výkonu, který si nezaslouží ani označení ostuda. A nenašel se jediný hlas, jediný komentář, který by tu nechutnou frašku odsoudil; jen zdřevnělé uspokojení z medaile a cynický poukaz, že účel svatí prostředky. Tehdy jsem se s definitivní platností rozhodl, že one straně slovo "naši" nevypustím už v souvislosti se státní reprezentací bez ironických uvozovek.

K TV-obrazovce u příležitosti španělského MŠ jsem tedy uvedl prost nacionálních vášní s oprávněnou nadějí, že "naši" budou hrát pod pas, rychle vypadnou a nebudou svým antifotbalem kazit divácký zážitek. Svůj názor jsem opíral o výkon mužstva v kvalifikaci. Ze Španělska jsme postoupili s odřenýma ušima na úkor imperialistického Walesu především díky internacionálně bratrské remíze se SSSR. Také sestavení družstva nevěštilo nic dobrého, navíc se v kulooárových debatách v redakcích sportovních časopisů a v hospodách nespokojeně brblalo na tím, že dr. Vengloš a vůbec reprezentační tým patří k mnoha tabu-tématům čes. žurnalistiky.

Zdá se jenom přirozené, že vláda, která nevládne s pověřením lidu a není také veřejnosti odpovědná, reaguje podrážděně na veřejnou kritiku vládou ustaveného úředníka, v tomto případě trenéra fotbalistů. Dneska se dovolí kritika trenéra reprezentačního mužstva a zítra tu třeba máme požadavek veřejnosti a kritiky vládní politiky.

Absolveval jsem ten televizní maraton prakticky bez absence, s výjimkou větší části osudového utkání ČSSR-Kuvajt. Když nám totiž rozhodčí daroval penaltu a bylo to 1:0, usoudil jsem, že je rozhodnuto a že "naše" mužstvo po "vrcholně taktickém výkonu" utrpí další vítězství. Vyšel jsem do města a opět jsem odhalil, že jsem jen intelektuál, lidu vzdálený. S překvapením jsem sledoval napětí, rozhořčení a zoufalství televizí profídleho davu vybaveného transistoráky.

Fotbal je podivná záležitost. V Latinské Americe se kvůli fotbalu vedla před časem dokonce válka, to, co se odehrávalo - a dosud odehrává - u nás v souvislosti se španělským krschem by

nezasvěceného pozorovatele mohlo svést k iluzím o probouzející se občanské společnosti v reálně socialistickém Československu.

Našinec, který z důvodů tak říkajíc zásadních není v ničem, snad jenom v ROHu /v rohu určitě/, noviny nečte, na TV nezírá, neuvěří, ale tradičně uniformní tvář denníků doznala oživení. Zejsána Svobodné Slovo si pod zkratkou -stk- dopřálo ošatku bezmála svobodných slov a vysloužilo si dokonce ekfikuuti KP, deníku s údajně největším formátem na světě. Co se to děje? Še by se blýskalo na další obrodný proces? Klid, přátelé! Celonárodní fotbalové rozčarování jen na okamžik vytvořilo atmosféru, která je v realitě reálného socialismu takřka nepředstavitelná, atmosféru, kdy vládnoucí elita prožívá stejnou realitu jako její lid. Heboť - světe div se! - i když jako jeden muž prohlašujeme, že nás už nic nemůže překvapit, selhání fotbalové reprezentace pobouřilo snad každého. Dělník z fabriky náhle našel společnou řeč se Štrougalem. Pečlivě budovaná dvojkolejnost naší reality dostala náhle trhlinu.

Naši vládcové totiž zajisté mají vlastní síť obchodů, vlastní zdravotnictví, vlastní, od obydlí obyčejných smrtelníků, izolovaná sídla, příležitostná i rekreační, stejně jako vlastní síť informací a tudíž i vlastní pojetí a hodnocení reality. Se světem smrtelníků komunikují pouze prostřednictvím privilegovaného služebnictva /ono neformální protektorské kamarádství se řidiči, např./ či prostřednictvím na rážovo nalakovaných hlášení "zdola" a kontrastního, do černa laděného zpravodajství složek StB, které pochopitelně stranou-vláda systematicky stráží získávající tak následně další a další plné soci a volné ruce. Tete vše, zajisté existuje a pokud to dosud neexistuje dokonale, je to tím, že v reálně socialistickém bordelu nemůže dokonale fungovat nic, leč: nemají vlastní fotbal! - i když i takové tendence tu vlastně odědvna jsou, tot raison d'être Dukel a Rudých hvězd - ba co víc, ono fotbalové šiditko na ukájení nacionálních vášní a rozptýlení pracujícího lidu přece daleko spíše než národ reprezentuje vládnoucí elitu či ještě lépe: její jednotlivé představitel, přinejmenším v jejich vlastních očích.

Nelze mi jinak, než poděknout vysvětlující, historisující odbočení: posledních třicet let přineslo sebou mj. také rozsáhlý posun smyslu ve sportu. Jestliže rané fáze socialismu zdůrazňovaly masovost sportu a jeho pedagogicko-militaristické poslání

/"k budování a obraně vlasti"/, zejména od druhé poloviny padesátých let můžeme sledovat postupný přerod této koncepce v pojetí sportu vrcholového, jehož úspěchy jsou dokladem sílí převažujícího socialismu nad kapitalismem a jsou nejlepším propagací režimu.

Tato koncepce spatřila světlo světa v NDR. Vcelku nesporné je dokonce to, že poměrně rychlé mezinárodní uznání tohoto neuvěřitelného hybrida průběžných tradic naroubovaných na dokonale sterilní verzi marx-leninské ideologie, vyživovaný pozůstatky nacifikace, je z větší části důsledkem pronikavých úspěchů sportovních reprezentantů NDR. Koncepce vrcholového sportu NDR je dnes více či méně úspěšně kopírována nejen u nás a v ostatních zemích tábora socialismu, ale téměř na celém světě, neboť ani vlády kapitalistických zemí dlouhodobě nevydržely propagandistický dopad debaklu amatérů ze Západu konfrontovaných se státními amatéry z Východu.

Základní zásady sportovní koncepce NDR vyjádřeme téžovitě: Úspěšná státní reprezentace je nejvyšším cílem, kterému je podřízeno vše. Pro široké vrstvy obyvatelstva není vrcholový sport, ale tělovýchova, zejména taková, která je využitelná pedagogicko-militaristicky. Mezi oblastmi sportu a tělovýchovy nejsou žádné spojitosti, i když se z důvodů propagandistických předstírá, že vrcholový sport vyrůstá z masové základny. Vrcholový sport je záležitostí vybrané skupiny cvičených elit. Výběr do takových skupin se děje testováním pokud možno celé populace v nejtěžším věku a nasazením nejmodernějších prostředků vědy a techniky. Důležité jsou tělesné a charakterové předpoklady, sportovní zájmy vybraných dětí jsou vedlejší. /Zjistí-li se např., že chlapec, který touží hrát košíkovou nemá dispozici narůst přes dva metry, ale má výhodnou délku rukou a nohou, bude předělán /doslova/ - v této koncepci je ideálním strojem, automatem, robotem - na place. /Není-li předělatelný, je vyřazen. O hrázích výchovy sportovců v NDR - ale dnes už i jinde - občas probleskne senzační zpráva, často v detailech nepřesná či nepravdivá. My však nechceme informovat o chemizaci ve sportu, zdravotních důsledcích přetížení dětského organismu, vykrmování reprezentačních exemplářů či plemenitbě, jejímž cílem je dědičný přenos dispozic a anomálií výhodných např. při plavání nznak - nás zajímá systém a jeho vazby na společnost.

Výchova budoucích sportovců probíhá pokud možno internátně, izolovaně od ostatní populace a od rodiny. Vybraní a úspěšní jedinci získají od počátku značná privilegia. Rodiče vybraného dí-

téte dostanou vkladní knížku, na které v závislosti na úspěších a perspektivních budoucího sportovce narůstá vklad. Sportovci jsou vzděláváni a po skončení kariéry, která v tomto systému sportu má být strná, celnivá a většinou poměrně krátká - třicetiletí sportovci se v NDR téměř nevyskytují, v řadě sportů se končí krátce po dvacátém roce života - dostávají dobře placená místa trenérů a sportovních funkcionářů. Mnozí dokonce slouží v politickém panoptiku jako parlamentáři či funkcionáři masových organizací. Jistě: kdo chce a může, dostane uplatnění i v rámci získané kvalifikace nesportovní, ale to jsou spíše výjimky.

Koncepce sportu NDR začala být záhy kopírována v SSSR, Bulharsku, Rumunsku - zvláště průkazný je příklad Kubu. Československo však poněkud zaspalo dobu. U nás, stejně jako v Maďarsku či Felsku dlouho přežívala koncepce sportu výkonostního. Sporty, v těchto zemích tradičně populární, se opíraly o poměrně masovou základnu a jejich mezinárodní úspěchy byly více založeny na záujetí a fanatismu disponovaných jedinců, než na státním zájmu a poskytovaných výhodách.

Sportovní historie padesátých a šedesátých let je protkána biografiami jedinců, jejichž sportovní mistrovství vyrůstalo z podhoubí široce rekreačního a výkonostního sportu, často dokonce spojeného s určitým názorem na život. Sem patří tradice trampingu a z ní vyrůstající vodácké mistrovství Bračka-Velké, Bóži Karlika a jejich následovníků i volejbalové mistrovství spojené se jmény Brožů, Tesaře, Lázníčky a dalších. Podobně z akademické a ymkařské tradice vyrůstala parta v košíkové a atletice. Z posedlosti rodičů či respektuhodné zaputílosti jedinců často postílených nějakým zdravotním handicapem, vyrůstaly medaile Romanových, Daňka, Matouška, Čáslavské, Bubníka či Zátopkových.

V koncepci NDR jsou naproti tomu připravování "sportovců" antropologicky disponování, silově i rychlostně důkladně připravování, o nichž se teprve ve věku sportovní dospělosti, na základě státní potřeby a předpokladů rozhodne, ve kterém sportu budou reprezentovat. Nadějní dětští plavečtí rekordmani se mění v cyklisty /jistý juniorský mistr světa z NDR uvedl v interview, že dva roky před získáním titulu neuměl ještě jezdit na kole/, sprinteři a vrhači v bobisty či lyžaře, košíkáři v diskáře a diskáři v házenkáře.

Pro ono zavržené pojetí československého sportu bylo příznačné, že šampioni vyrůstali z masy kluků, kteří si hráli třeba na

Veselého /Smolík/ či na Smolíka /Moravec/. Pěstovali sice v dětství více sportů - tehdy byl sport ještě sezónní záležitostí - ale jakmile našli ten svůj, jen vášný úraz mohl zménit jejich sportovní směřování. Pro tento typ je také příznačná sportovní dlouhověkost. Snad nikde na světě se nevedlo tolik kampaní proti "přestárlym" sportovcům.

Počátkem sedmdesátých let výkonostnímu sportu odzvonilo, sféra vrcholové reprezentace a sféra jejího bývalého zázemí byly odděleny propastí. Třeba v atletice jsme ještě v roce 1970 na superuše či superženy NDR pochopitelně nestačili, ale když se porovnály výkony dvacátých atletů v tabulkách jednotlivých disciplín, byli jsme už lepší, u padesátých v pořadí byl již rozdíl v náš prospěch markantní. Tehdy kdosi porovnal počty krasobruslařských závodníků v NDR, u nás a v Kanadě a vyjádřil je řádově: 30, 300, 3000 - krásný příklad toho, jak v imperialistické cizině slouží sport rekreaci širokých vrstev, v naší zemi byl záležitostí ctižádostivých a obětavých rodičů a v NDR je umožňován pouze skupince vrcholových portovců a několika vytypovaným dětem, připravených nahradit zraněním vyřazenou hvězdu. Přesto byla - co do počtu medailí - NDR nejdůspěšnější. Dnes je i u nás problém sehnat pro mistrovství republiky v krasobruslení deset, v některých disciplínách i pět účastníků.

Vrcholový sport se stal s definitivní platností záležitostí hrestky profesionálů. Oddíly, které nezískaly statut vrcholového střediska, stratily schopnost konkurovat vyvoleným a tak se řada míst s dobrou tradicí v určitém sportu změnila na pouhé "líně mladých talentů" a kupodivu - pro orgány ČSTV - prameny mladých talentů začaly vysychat. Sportovní mapa republiky se nepozorovaně, ale důkladně proměnila. Řada sportů na přechod k nové koncepci výkonostně doplatila /atletika, gymnastika, krasobruslení, např./ . Hledisko úspěšnosti je však ošidné, protože staré, výkonostní koncepce sportu by při celosvětovém přechodu k metodám NDR neměla šanci na úspěch. Aspoň v některých sportech by však bylo správnější smířit se s neúspěšností a nepodílet se na tom podivném šílenství, které pod státní pastorcí a se souhlasem zabezděných, ctižádostivých rodičů - fyzicky i psychicky - mrzačí a přetěžuje děti. Neboť co jiného je moderní vrcholová gymnastika či plavání? Jaké stanovisko zaujme k tréninkovým dávkám

desetiletých holšické zákonodárce, který přece ví, že dětská práce byla zakázána již před řadou desetiletí.

Nežádáme však nemožné, démon úspěchu, který lze propagandisticky směřovat jako doklad přednosti určitého společenského uspořádání, má silné kořeny v nacionalistické touze vidět při televizních přenosích naše reprezentanty na stupních vítězů. To, co nám běží je sánik živné pády, zázeří, kterým pro gymnastiku byly sbytky sokolské tradice, pro atletiku oádílová rivalita v soutěžích družstev či pro krasobruslení enkláva matinek - po léta sledující danna pokusy své ratolesti na ledě, v noci přebíhající kostýmy pro vystoupení a snící o tom, že snad právě ta její dcera bude šampionkou a po kariéře v revue se provdá za milionáře. Přerod, který se odehrál, můžeme vyjádřit také jako přechod od sokolského hesla: V zdravém těle, zdravý duch, k často hořce opakované zásadě: vrcholovým sportem k trvalé invaliditě. Nepochybně nejpočetnější divácké zázeří má tradičně fotbal. Není ovšem - a nikdy nebylo - tak idyllické jako třeba bájná sláva trampských osad, v nichž vyrůstalo mistrovství vojáků či volejbalistů. Kolem vrcholového fotbalu vždycky bylo, je a zřejmě bude hodně peněz, špíny, podrazů a podvodů. Lanářilo se a lanáři, šachrevalo se s výsledky i se vstupenkami a šachruje... Navíc se dlouho zdálo, že negativní dopad, který měl přechod na vrcholový sport na atmosféru ve většině sportů, se fotbalu netýká.

Liga se hrála dál a přišly i úspěchy na mistrovstvích Evropy, dokonce, po dvanácti letech i postup na světový šampionát. A potom najednou /7/ krach! Co se vlastně stalo ve Španělsku? Vlastně - téměř nic, jen pro tentokrát obvyklá kalkulace nevyšla. Málokdo si uvědomuje, že stačilo jen málo a všechna znaménka v hodnocení se změnila v opačná. Všechno mohlo proběhnout, jak proběhlo: setuda s Kuvajtem, porážka s Anglií i průběh zápasu s Francií až do 89. minuty. Jenom v té poslední minutě měl Bičevský skórovat, stačilo čtvrt metru a Amoros by na míč hlavou nedočáhl a všechno bylo nejen jinak, ale obráceně!

Trapná remíza s Kuvajtem by byla po střízlivé analýze /oblíbené slovo/ přičtena našim tradičním obtížím při hře proti defenzivně hrajejšímu soupeři. Porážka s Anglií by téměř nepechybně byla prohlášena za taktický manévř /možná: riskantní taktický manévř/, neboť bylo jisté taktičtěji postoupit do čtvrtfinálové skupiny proti Rakousku a Sev. Iraku než /jako první/ do skupiny s NDR a Španělskem. A nemusíme ani pouštět fantazii na špacír,

aby bylo zřejmé, že proti bez formy hrajícím Rakušanům bychom u-
dudali aspoň remízu a při naší zásadě: když pánbůh dopustí, i
motyka spustí, jsme docela reálně mohli vyhrát i na Sev. Irsko.
A to si pišme, "naši", poněkud arci vycheaní, chlapani by v zápa-
se s NBR neudělali takovou chybu jako Francouzi, aby když vedou,
hráli dál a prohráli, a kdyby bylo nejhůř, tak na penalty jsme
přece machři. A mohli jsme hrát finále! To by^{se} pak s národní ka-
tastrofou s Kuvajtem - bez ohledu na finálový výsledek - stálo
prozíravé hospodaření silami a porážka s Anglií, to už by byl
geniální tah trenéra Vengloše, muže s tváří hráče pokeru a in-
tuicí rezaného vůdce. A mohli jsme hrát stejně špatně, třeba
ještě hůř a ta všechna hypotetická čtvrtfinálová utkání prohrát,
přesto by "výkonostního cíle bylo dosaženo" a vše by bylo v po-
řádku.

Možná, že toto fantazirování pt. čtenáře uráží, není však sa-
moučelná, chce být poukazem, jak nepatrná, často zcela nevhodná
okolnost rozhoduje o sportovním úspěchu či neúspěchu. Jsme dis-
ciplinovanými příslušníky civilizace, kde vše je podřízeno modle
úspěchu. Tato železná zásada nevládne jenom ve fotbale či ve
sportu, ale i ve fotbale platí semhora dolů, od turnaje o MS až
k okresnímu přeboru šáňků: vítězství, body, úspěch, tomu je pod-
řízeno vše.

Všechny administrativně technická opatření posledního deseti-
letí ve fotbale byla podřízena nejvyšší metě: úspěchu represen-
tačního mužstva. Říkáme sice: jaká je liga, taková bude i repre-
sentace, ale přitom bezohledně podkopáváme základy ligového žive-
ta. Snížením počtu sestupujících z ligy byla zvětšena propast mezi
vrcholovkou a výkonostní kopanou a snížena zajímavost ligy. Zru-
šení B mužstev v klubech I. ligy mělo za následek zpoždění
řady hráčů, kterým stačilo dostat se mezi 22 vyvolených a pak v
pohodě vysedávat většinu sezóny na lavičce náhradníků. Ale nepí-
šeme komentář pro Čs.sport. Fotbalová reprezentace, ať už je věr-
ným obrazem ligy či nikoli, je také - v koncepci vrcholového spor-
tu obzvláště - výrazem úrovně společnosti, ekonomické i mravní.

Ekonomicky platí odedávna, přesněji: od Vítězného února, že
jak naše liga, tak naše společnost jsou instituce dotované. Naše
společnost uvykla životu s dotací získávaných postupně z prvního
znárodnění, z majetku odsunutých Němců, z druhého znárodnění,
rozkuřování, měnové reformy atd. až po dnešní dny, kdy vzrůst

tvrdějším opožděnému přesvědčení žije z dotací, jež stále neochotněji uvolňuje východní, imperiální centrum. Také fotbalová liga žila a žije z dotací, navíc je tu předválečná tradice mecenášů.

V myšlení každého hráče i trenéra je hluboko, bezmála geneticky zakódováno přesvědčení, že diváci, fanové sice ke kopané patří, zejména když povzbuzují a oslavují, ale : nehrajeme přece pro diváky! Hrajeme pro Úspěch! A o tom, co je Úspěch nerozhodují diváci, ale jednak body a jednak vyšší místa, výbor oddílu, fotbalový ústřední výbor a v poslední instanci stát. V této hierarchii se také rozhoduje o tom, kolik - oficiálně i neoficiálně - za to. Jen v reálné socialistické společnosti, kde vše je podloženo prací, je možné, aby po celá desetiletí hrála ligu družstva s návštěvností o řád nižší než ostatní a při tom mezi nimi nejméně nemůže vzniknout výkonnostní rozdíl, platí dokonce opak: taková mužstva mají výkonnostní převahu. Armádní či vnitřácké kluby jsou nešvarem, ale vazba mezi diváky a sportovci nefunguje ani v civilních klubech.

Těžko asi v dnešní době požadovat, aby fotbalové kluby hospodařily, to už asi nejdě skoro nikde na světě, ale je nutné, aby hospodařily, ne hospodaření předstíraly, jako u nás. Nic proti tomu, bude-li fotbalový oddíl podporovat závod, jehož jméno klub nese. Měl by to však dělat z prostředků na reklamu - mají-li vůbec naše závody něco podobného - a mít alespoň nějakou představu o tom, jak se závodů taková reklama vyplácí. Pochybuju ale velice, že v systému ekonomiky, jako je ten náš, se může vyplácet reklama vůbec, natož pak reklama prostřednictvím oddílu ligových fotbalistů. /Tak třeba miserné výkony fotbalistů brněnské zbrojovky asi těžko způsobí, že masy kupujících budou zbraně kupovat u konkurence; nebo snad stoupl odbyt čerpadel zn. Sigma v důsledku postupu Olomouce do ligy?/. Nic ani proti tomu, bude-li závod podporovat fotbalový klub z fondů ROH, ale snad by bylo třeba, aby se členové této smutné organizace někde zeptali, chtějí-li ze svých prostředků platit fotbalisty, nebo chtějí-li raději prostředků využít na stavbu sportovních či rekreačních zařízení pro sebe a své děti či jinak. Kapitáni našeho průmyslu možná namítnou, že takový ligový klub, který si vydržují, je dobrou reprezentací závodu, dobrá, nechť jej tedy platí ze svého reprezentativního fondu.

Potencionálních příjmů fotbalových klubů bychom mohli nalézt celou řadu. Nejde o to je vyjmenovat, ale o zásadu, že fotbalisté, trenéři /a sportovci vůbec/ by měli vědět, kdo je platí, proč, respektive za co a veřejnost by měla mít alespoň přehled o dotacích a hospodaření, když už ne možnost hospodaření ovlivňovat. Při katastrofální návětěvnosti na naši fotbalovou ligu a ještě chmurnější celkové hospodářské bilanci, o perspektivách už ani nemluvě by pak sjejmě bylo jasné, že je luxusem, aby po našich ligových trávnících běhali fotbalisté, kteří se dají prodat, neřku-li za devizy.

Když už ze zcufalství brakujeme naše lesy, vyvážíme kaolin a další neobnovitelné suroviny pro náš tradiční průmysl, když už prodáváme naše výrobky i za cery, které nepokryjí režii, není luxusem, že povolujeme /a to ještě líknavě a jako velikou milest/ zahraniční ušínkování až fotbalistům vysloužilým, po dovršení 33 let a minimálně 35 reprezentačních startů. Kdybychom prodali nastojate - to myslím vážně - celou ligu fotbalu a hokeje, pokud by to někdo koupil, bylo by z toho pěkných pár milionů v devizách a pár desítek milionů v korunách by se ušetřilo za vydržování. Slyším námitku, že takové opatření by poškodilo úroveň ligy a doplatil by na ně náš divák. Houby s octem, páncové, na místa odprodaných legionářů by se nahrnuli mladí a hráči z nižších soutěží a ti by hráli - v perspektivě výdělku v devizách - jako o život. Konec konců ani ta vzývaná reprezentace by nemusela utrpět. Světovou módou jsou smlouvy, dle kterých zahraniční kluby musejí uvolňovat hráče k mezinárodním utkáním včetně přátelských a přípravných. Je tu příklad Jugoslávie - a konec konců i našich tenistů.

Upřu-li preročkový zrak do této vyzněné budoucnosti, vidím tisíce českých otců, kteří své zátolesti nedají od rána do večera pokoj, i od učebnic je zahánějí, jen aby nezanedbala fotbalový míč, který - i kdyby to dopadlo nejhůř - umožní potomkovi jednou kopat třeba krajský přebor v Rakousku a přitom si ještě přivydělat jako elektrikář. A o rodinu bude postarána ... /Dnes to tak ostatně mají zařízeno někteří bývalí prominentní reprezentanti/. A kdyby bylo nejhůř, třeba bychom mohli nakupovat do naší ligy fotbalové hvězdy třeba z Vietnamu, socialistické Kambodže či lidového Afganistanu a z Angoly, tábor se nám utěšeně rozrůstá. Když už za nás mohou Vietnamci opravovat silnice a nahrazovat dělnickou třídu v gumárnách či cementárnách,

proč by nemohli obveselovat bariéry ligových stadiónů?

Naším denním šickem proběhla zpráva, že k analýze krizových jevů ve fotbale patří i to, že rohlík s kakaem není dostatečně hodnotná snídaně pro fotbalistu, který má podat vrcholný výkon na tréninku. Opravdu zajímavý problém: jak přinutit fotbalistu, který dostává kalorné, aby tyto peníze utratil za kvalitní potraviny, které, pravda, poněkud podražily a jak se zdá, sportovci nepatří do třídy natolik privilegovaných, aby - jako důstojníci, aparátníci a vnitřáci - dostávali příplatky na sdražení. Z uvedeného vyplývá, že i vrcholoví sportovci s příjmem, který jim saturní společnost korporativně závidí, nedisponují takovými prostředky, aby jim mohlo být lhostejno /z finančních důvodů/, co snídají, neboť nesdílel názor pisatele oné zprávy, že fotbalisté snídají rohlík s kakaem s neobalostí, nebo snad dokonce s jakási zvilostí, aby nemohli na tréninku odpovídající výkon podat. Představují si ligového fotbalistu, on snídá šunku s vejci, poměračně a kávu se smetanou; je to oblíbená hvězda reprezentace, sešena i nemožné, zatímco manželka a dvě standardní děti žvýkají rohlík - nejsem sadieta - s máslem a připíjejí tuzexové kakao. Soudím, že opakuje-li se taková situace každé ráno, neřku-li v příslušné modifikaci v poledne a večer, nebude v oné rodině atmosféra právě nejpřátelštější.

Trenéři či slavné hvězdy minulosti si často v rozhovorech s novináři ^{stěsují} ~~mluví~~, že dnešní fotbalová generace je pohodlná, spokojuje se s tím, že se dostane do ligy - tu za jejich časů hrávali si za hubičky /ti hodně starší!/, ale po tréninku si přidávali kolečka a polevali techniku a střelbu. Dnešní fotbalisté záhy pochopí, již jako dorostence, že druhá, důležitější strana medle kvané Úspěch jsou výhody: již jako kluk se dostane k penězům, chce-li vystudovat, oddíl mu vyjedná individuální plán /přijímací zkoušky jsou formalita/, na byt šetřit samozřejmě nemusí, družstevně stavět, to by mu snad oddíl ani nedevoлил, krátce po dvacítce má auto. Často ještě v dorostenecké lize si uvědomí, že v životě jsou důležitější a příjemnější věci než fotbal. Pro něj však cesta k nim vede přes fotbal a přes úspěch ve fotbale. A ten dnešní vrcholový fotbal dokáže člověka pořádně vyřidit. /Holek jako máku a všechny může mít, ale on je po tréninku tak oddělaný, že na to nemá ani pomyslení./

A přitom mu stále opakují, že musí sportu hodně obětovat. Nečetl jsem snad interview s vrcholovým sportovcem, v němž by se nevzdychalo nad obětmi, nad tím, jak sportem trpí rodina, víkendy zabitě, samá soustředění, zájezdy, žádný čas na zábavu. Když skalní fanfa obhajuje příjmy svých miláček, poukazuje obvykle na to, že hvězdy pop songu a herci jsou také v balíku a fotbalista - to je přeci svého druhu také herec. Takové přirovnání nekulhá tolik, jak by se z laického pohledu zdálo, ale jako je pro interview se sportovcem příznačné bédování, charakterizuje tento útvar u zpěváka či herce spíš vyrovnané smíření s tím, že každá profese chce své. Popelář, který naříká na ranní vstávání je pro smích, stejně jako lékař, který by si stěžoval na noční a nedělní služby.

Někde tedy jsou asi kořeny rozpolcenosti fotbalistovy duše. Navíc je podroben nahodilosti sportovního úspěchu. Jeden krok, jeden nahodilý kontakt s míčem či soupeřem může malér změnit v triumf a naopak. Buďe-li dřít jako mezek a do puntíku plnit všechny trenérové příkazy, buďe mít ze života posláčený kriminál, dnes se s oblibou eufemisticky říká: sportovní nehoda, a při tom nemá žádnou sárku, že se úspěch opravdu dostaví. Stačí jedno šikovné kopnutí náhodného soupeře, stačí fakt, že se trenér zhlédne v jiném hráči či v koncepci, pro kterou se údajně nehodí a vzdušné zátky úspěchu jsou ty tam, na měsíce, roky a možná jednou pro vždycky a pee po něm nešťákne.

Trenér má ve vrcholovém fotbalovém mužstvu "ústavně zaručenou vedoucí roli". Vábec lze říci, že vztah trenér-fotbalista je téměř přímo úměrný ke vztahu stranaavláda - lid. V této podivné dialektice sice trenér a hráči /item stranaavláda s lidem/ proklamují jednotu cílů, ale tato proklamace je lživá. /Současná diskuse o "nasazení" našich fotbalistů a nesmělé pochovalování etiky problematického nákulisi fotbalu jsou jen výrazem různých odhadů míry této lži. /Ve skutečnosti ovšem trenérův úspěch není úspěchem jednotlivého fotbalisty identický; trenérův úspěch je úspěch mužstva, ze ten je odpovědný bezmála hlavou. Z trenérova hlediska musí každý hráč pro tento úspěch něco obětovat /třeba srovná svůj individuální úspěch, protože má hrát něco jiného, než mu vyhovuje/, v krajním případě "se obětovat". Fotbalistův díl naproti tomu spočívá v tom obětovat "ze sebe" pro úspěch mužstva co nejméně.

Jenom nepoučitelní hlupáci totiž nechápou, že poslechnout

trenérův příkaz a jít naplno např. do souboje s bezohledně faulujícím protivákem znamená koleďovat si o zranění. Racionálně kalkulující fotbalista se rychle naučí spočítat si, o kolik přijde, když poslechne, přijde k úrazu a pak třeba půl roku nemůže hrát. Ví, že stejný trenér se jej nelitostně zbaví, když se mu bude zdát, že se nezotavuje dost rychle, nebo po zranění nepodá dostatečný výkon. Hráč samozřejmě, je-li chytrý, neodmítne. Umění a osobitost hráče spočívá v tom, jak dokáže sladit zdraví svých nohou se spokojeností trenéra. Musí se prostě naučit hrát /také se fíká: filmovat/.

Ne náhodou si fotbalisté stěžují, že je trenér příliš tvrdým tréninkem zničí. Toto nebezpečí je reálné. Trenér je zdánlivě všemocný diktátor, který však neustále balancuje dokonce mezi několika Damoklovými meči. Musí fotbalisty rasovat tvrdým tréninkem, aby nepodlehli v nelitostném souboji o úspěch s lépe trénovaným soupeřem. Když však tvrdým tréninkem fotbalisty příliš "oddělá", riskuje zranění klíčových hráčů či vzpouru pramádon a správidla letí s příkazu výboru. Když se však snaží s hráči kamarádsky dohodnout, vylétí v okamžiku neúspěchu za "bratřičkování."

Tato neomylná dialektika je vyvolávána jednak faktem bezmocné vydanosti fotbalistů /lidu/ trenérovi /stranšavládě/, jednak faktem naprosté odkázanosti trenéra /stranyavlády/ na fotbalistech /lidu/. Tuto dialektiku mistrovsky zachytil již v polovině šedesátých let Milan Uhde v dramatu Král Vávra./ Naše stranšavláda to má o to snazší, že se jačna v posledním desetiletí není na lid odkázána tak zcela. Ví to, a proto dnes tak okázale kašle na nespokojenost lidu zajišťující si privilegii vděčnost důležitějších partnerů: generality a politické policie. A kdoby, nečeť pámbu, Sovětský svaz šel jednou ve svých mírotverných návrzích s licitačních důvodů tak daleko, že by oznámil stažení svých "dočasné umístěných" divizí, sedlal by generální tajenník tryskového oře a tryskem juchal do Moskvy s hláškou o nových rejdech kontrareveluce či německých revanšistů.

Stranšavládě ovšem třeba přičíst k dobru, že usiluje o to, aby také trenéry zbavila oné ambivalentní závislosti na složitém životě fotbalových oddílů. Mezi mnoha návrhy, které se v souvislosti s pošpanělskou kecovinou objevily v tisku, se jako perla stkví návrh přímo geniální: vzít fotbalovým oddílům možnost vybírat si trenéry na základě vlastní úvahy. Výbor fotbalového

svazu připraví seznam pověřených a prověřených trenérů, kteří nebudou nadále zaměstnanci oddílů, ale fotbalového svazu.

Návrh vůbec není tak absurdní, jak se na první pohled zdá. Nejhorší je, že se dokonce může osvědčit - přesněji: přinést úspěch. Situace trenérů se zjednoduší; dostanou jednotné směrnice pro trénink, stačí /teoreticky/ budou-li je dodržovat; hráčům nezbyde /teoreticky/ nic jiného, než se přizpůsobit, ve všech vrcholových oddílech to bude /teoreticky/ stejné. Odpadne také rušivý vliv místních výborů a bafanářů. Život ve fotbalových oddílech bude direktivně zbaven dalších přežitků kapitalistické minulosti. /Tentokrát nejde o ironický přídech, ale o trpké konstatování hroznící skutečnosti./

Nechci se šířit o tom, že toto další posílení centralismu by nemělo za následek vymýcení nešvarů, proti nimž je namířeno. Pouze by se změnila zainteresované instance: hráči nebudou chodit šalovat na trenéra na výbor oddílu, ale na výbor svazu; neúspěšné trenéry nebude vyhazovat oddíl, ale výbor svazu, ústředí... Co však na takovou iniciativu doplatí každopádně, je ono zázemí, které, jak jsme se snažili ukázat, bývalo živnou půdou sportu. Vrcholový fotbal projde také další etapou sovětizace /endéerizace/: v taktu centrálně řízené lize bude docela dobře možné dát třeba trenérovi Nitry pokyn, aby proti Plani přikázal mužstvu hrát systémem 4-3-3, i když obvykle hrají 4-4-2, protože je to v zájmu reprezentace - Plzeň hraje za týden pohár proti anglickému mistru, který, jak známo, systémem 4-3-3 užívá. Bude-li trenér reprezentace přesvědčen, že třeba Kozák se potřebuje sehrát s Chaloupkou, převede ústředí Kozáka z Košic do Beheimky nebo Chaloupku do Košic. V SSSR už dnes fakticky platí zásada soustřeďovat reprezentanty do jednoho oddílu /CSKA v hokeji, D.Kyjev ve fotbale/, proč by to nešlo i u nás?

Řekli jsme už, že hrát ve vrcholovém družstvu znamená také filmovat, naučit se v tom chodit, sít se se lží. Tato základní zásada přestupuje vše, kde nepochopí a nepřizpůsobí se, nemá ve vrcholovém sportu míste a bývá nemilodárně odstraněn. Ne každý hráč může přesvědčit trenéra i bariéry, že je geniální, nenapodobitelný, osobnost. Ne každý hráč má nohy ze železa nebo takovou kliku, že se vlítne do čehokoli, nic se mu nestane, praskne vždycky neha toho druhého. Každý hráč však musí umět vyjít s trenérem, výbory, spoluhráči, protihráči, novináři a také s divákem. Všechny tyto vztahy jsou založeny na předstírání a klamu.

Prototypem dokonalého hráče byl třeba - přiznávám to s lítostí - Jožka Golonka /Švéd Ulf Sterner jej po skončení kariéry označil za nejskafnějšího hokejistu, se kterým se během své téměř dvacetileté kariéry sešel./ Dokázal po faulu přijet k protihráči a chlapešky se mu omluvit /při tom ho v nestřeženě chvíli píchl hokejkou pod žebra/; když jej rozzuřený a překvapený soupeř plácl, skácel se Jožka jako podřatý s nevinným, udiveným výrazem beránka na led, takže diváci žádali hlavu nešťastného soka a rozhodčí, který měl původně vyloučit Golonku, vyhodil soupeře. To už se Jožka chechtal a, hrálo-li se doma, streuhal mrkvičku. Dokázal se handrkovat o góly i fauly, uměl hecovat i provokovat. Také s trenéry uměl v roli duše mužstva válčit a účtovat jedna radost. I v oblasti společenské, co do popularity a financí se dovedl otáčet. Dnes je trenérem, úspěšným. Platí pravidlo, že právě hráči jeho typu bývají nejlepšími trenéry.

Již od dětství je uči simulovat, švindlovat a nastavovat ruku. Nesportovní chování, zdržování, fauly, kšeftování s výsledky či podplácení rozhodčích a lapaření hráčů, to jsou nešvary, o nichž se občas rozhořčeně mluví a píše v novinách. O čem se mluví méně často, snad vůbec ne, je onen hluboký průlom vynické lži a předstírání do každodenního života vrcholových sportovců: Trenér dá obránci pokyn k likvidaci soupeřova křídla. Když je obránce za likvidační faul vyloučen /což se nestává vždy/, trenér se farizejsky distancuje a třeba i navrhe trest - doma pak předepíše prémie. Hráči, kteří si to mohou dovolit, předstírají, že trénují, respektive hrají. Je-li mužstvo dobrý kolektiv, jsou na ně všichni krátcí; trenér proto musí ve vlastním zájmu jednotlivé party popichovat mezi sebou.

Dnes už se nikdo nepozastavuje nad tím, že hráči jsou statutárně amatéři, což kdysi dávno znamenalo, že fotbal je pro ně zálibou, a přitom kromě kopání jiné zaměstnání nemají. /O řadě z nich bych se klidně vsadil, že máloco nenávidí tolik jako fotbal./ Dnes je spíše módou pohoršovat se, že za ty peníze, které berou, neodvádějí žádná "pracovní nasazení". V případě úspěchu patří k věci řád práce - to si opravdu nikdo neuvědomuje, jak je to cynické, nebo snad to má být výsměch?

Bývaly doby, kdy pojem amatér byl vytvořen, aby chránil synky z lepších rodin, kteří se sportu opravdu věnovali ze záliby a ve volném čase, aby se nemuseli utkávat - a inkasovat

zahanbující porážky - od profesionálů. Pojem amatér patří do tradice gentlemanského pojetí sportu, jež dala světu zásady fair play. Kde dnes ještě ví, že vyhrát rozdílům třídy nad slabším soupeřem není fair? Gentlemani nesportovali pro vítězství, ale pro radost ze hry. Kde si dnes ještě naučová, že tyto zásady, které vedly k založení nevedobých olympijských her, jsou dosud živé? Dnešní OH jsou výsměchem nejen původní koncepcí amatérismu, ale i coubertinovské zásadě, pod kterou se konají: "Není důležité zvítězit, důležité je zúčastnit se!" Mezinárodní federace vypisují výkonnostní limity, aby zabránily účasti sportovců, kteří nemají šanci na úspěch; národní federace - z úsporných i prestižních - důvodů redukuje své výpravy na "kandidáty medailí". Probereme-li zásady, na nichž je založena olympijská myšlenka, shledáme, že dnes už neplatí snad žádná z nich. Staly se propagandisticky využívaným libivým blábolem, za nímž se skrývá skutečnost nejenom odlišná, ale často protikladná. Jakému porozumění mezi národy v poslední době OH posloužily? Pokud vím, posloužily jen bojkotu a vydírání bojkotem; jejich hlavní faktický cíl vedle gigantického businessu je rozdmýchávání nacionalistické rivality a velikášského sebeoslavování velmocí.

Pojmový pár amatér - profesionál implikuje šakovský stupeň znalostí či schopností na úrovni amatér oproti mistrovství na úrovni profesionál. Tento pojmový pár sloužil v duchu zásad fair play k ochraně slabších. Měl zabránit utkáním amatérů s profesionály, šáků s učiteli, slabších se silnějšími. Představa, že by amatér mohl vítězit nad profesionálem je z významového hlediska nesmysl. Kdyby se totiž něco takového stalo, došlo k záměně pojmů, které je třeba uspatobit také realitu: buď amatér nebyl amatérem /mistrovství je nedůmyslně spjato pojmově s profesní sférou/, nebo profesionál profesionálem /jeho mistrovství zesláblo natolik, že chce-li pokračovat v činnosti, pak jedině jako amatér/. Žádná třetí možnost neexistuje. Peníze s tím původně neměly co dělat. Sportovci-amatéri byli spravidla mnohem bohatší, než profesionálové, kteří se spravidla živili tím, že amatéry sportu vyučovali. Dnešní snaha příslušné komise MOV či různých sportovních federací definovat rozdíl mezi profesionály a amatéry množstvím peněz, které svým sportováním získávají, je směšná, zároveň však ukazuje míru, v níž lež a převládka prosáky až na vrcholovou úroveň vrcholového sportu.

Dnešní amatér tedy to, co dělá z lásky, dostává zapláceno. Nihil novi sub sole. Na tomto principu je založena prastará instituce známá snad ve všech civilizacích, jež slove prostituce. A protože nechci tvrdit, že vrcholoví sportovci souleží za úplytu - i když, po pravdě řečeno, mnozí z nich jsou pro úspěch, vyladění formy, relaxaci či z pouhé poslušnosti trenéra schopni ladasčeho - navrhuji pro vrcholové sportovce následující výměr: státní, reprezentační prostituti. /Tenro termín byl vytvořen v upomínku na sociální jev známý z dávných civilizací a zvaný chrámová prostituce. Chrámové protitutky byly vlastně kněžky, které svou behulibou činnost konaly jako v zastoupení božstva. Některé prý byly velmi reprezentativní./ Sociálně vzato jde o vydržovanou, příživnickou skupinu, která se v důsledku perversního vztahu k vlastnímu tělu uzpůsobila k pedávání fyzických výkonů běžným jedincům Homo sapiens nedostupných.

Z historického hlediska jde o potomky gladiátorů, kteří v upadající antické společnosti plnili podobnou roli. /Mimocho-dem: v II.stol.př.n.l. bylo v Římě v nejlepší dámské společnosti módou vydržovat si milence-gladiátora./ Gladiátoři byli otroci, v jistých obdobích privilegovaní otroci. Vrcholoví sportovci, reprezentační prostituti privilegovaní jistě jsou, a to, jsou-li také otroky, bychom možná museli vést spor. Ten by měl smysl teprve tehdy, až bychom pojem otrok oprostili od současného odstrašujícího významového nánosu, jenž vznikl v obdobích bojů proti různým formám otroctví, a pochopili, že v antice otrok nebyl člověk, ale cosi jako stroj, mluvící nástroj.

Pohlédneme-li na soudobé vrcholové sportovce s tohoto úhlu, zaregistrujeme, že je pro ně příznačný určitý rozštěp. Vrcholový sportovec se vztahuje ke svému tělu jako k nástroji. Má k vlastnímu tělu vztah, který připomíná vazbu mezi muzikantem a hudebním nástrojem. /Všimněme si: i sportovci "ladí formu", "mají v přípravě hluchá místa", "jejich nohy neudržely správný třináctikrokový rytmus"./ Zatímco hudebník má k nástroji vztah opatrný, něžný, sportovec se vztahuje ke svému tělu tvrdě, násilně. Teprve, když dokáže tělo oddělit, vadálit od sebe, může nad ním získat vládu a spracovávat je "libovolně" ke zvyšování výkonnosti. Jedině takové tělo může pak přijímat reprezentaci čehosi jiného, od těla odlišeného. Sportovcove "já"

slouží pak jako médium, skrze které se trenérem artikulované záměry s jeho tělem realizují. Současně sportovní výsledky ukazují, že neefektivnější výsledky nese taková spolupráce mezi trenérem a sportovcovým tělem, v níž se závodníkovy volní složka, jeho "já", "psychika" dokonale identifikují s trenérovým záměrem /tak např. funguje vztah ing. Kvádě - Kratochvílová/. Takové případy jsou však poměrně řídké, potřebný soulad se obtížně navozuje, uchovává a obnovuje.

Jednodušší je metoda, při níž je z podstatné vazby: trenérův záměr - závodníkovy tělo závodníkovy volní složka, jakožto rušivý faktor pokud možno vyloučena. To je smysl a cíl stále se rozvíjející spolupráce vrcholových sportovců a psychologů. Úroveň dnešní výkonnosti je totiž tak vysoká, že závodníkovy vále, která se angažuje při snaze o maximální výkon, působí často křečovitě a stává se překážkou. Snaha je, aby závodník předvedl výkon mimovolně, automaticky, jakoby v transu - maximálně uvolněně. U individuálních sportů, zvláště tam, kde vrcholný výkon je záležitostí vteřin, či jejich zlomků /vzpírání, skok do výšky, např./, je to nesporné. I u kolektivních sportů se však dělají úspěšné pokusy, při nichž akci hráče - těla řídí na hřišti vysílačkou trenér, který má z nadhledu na tribuně dokonale přehled o situaci.

Přirovnání k mluvčímu nástroji tedy nekulhá tak zcela. Ono mluvčí však jak z předvedeného modelu vyplývá bude perspektivně nadbytečné. Budoucího vrcholového sportovce bychom tedy v kontrastu k antice charakterizovali: chápající nástroj reprezentace. Však se také fotbalisté a jiní sportovci kupují a prodávají jako otroci. V některých zemích, např. u nás jsou majetkem svého klubu, přestoupit jinam bez souhlasu klubu není v zásadě možné.

Zápolení gladiátorů sloužilo a opět slouží k ukájení pokleslých choutek davu, ve který degenerovala občanská společnost, která ztratila odpovědnost a *raison d'être* svého bytí. Ve starém Římě se v lázu změnil lid, který přestal obdělávat půdu a přenechal ekonomickou stránku své svébytnosti strojům /otrokům/, opustil čestnou službu ve vojsku a nechal se nahradit placenými žoldáři a zaprodal svoji občanskou zodpovědnost diktátorům. "Chléb a hry" vykřikovali tito sbídačeli ubožáci, jimž v antice příslušelo označení: proletariát.

Je opravdu podstatný, chcete-li kvalitativní rozdíl mezi tím rozsvětleným římským proletariátem, který v arénách ukazuje palcem dolů - habet! - ortel pro poraženého gladiátora a proletariátem moderním, který v ochozech fotbalových stadiónů rozvášně hučáká: "Bijte, zabte jej!"

Také my jsme zaprodali ekonomickou stránku své-bytnosti strojům a dopadli jsme háfe naň Římané - otrokáři, stavše se v odcizené dialektice pásové výroby a konzumní společnosti přímo jakousi součástíou civilizačního mechanismu. Také my jsme se vzdali oti služby, přenechavši ji profesionálům, posedlí děsem ze světové katastrofy, angažujeme se maximálně v mobilizaci sil smaru bojující za mír. /Boj za mír je už sémanticky vzato nonsens./ Také my jsme vydali svoji občanskou odpovědnost stavše se - s Luďvíkem Vaculíkem řečeno - státním dobytken.

Také my dostáváme svůj "chléb a hry", i když ei stále ještě děláme iluze, že nás platí za práci a na hry platíme vstupné. Stranaavláda dobře ví, a také s námi podle toho jedná, že mezi prací a odměnou, mezi výrobou a spotřebou není v reálném socialismu jednoznačná vazba jako třeba v Marxově Kapitálu. Bída přítomná chvíle je mj. v tom, že dlouhá serie mimoeconomických zásahů do ekonomiky vedla k vytvoření mechanismu reálně socialistické ekonomiky, pro níž je příznačné, že snad ani vůbec není založena na ekonomických základech. V reálném socialistickém systému odměňování se tedy neplatí v relaci za práci, nýbrž se lidu poskytuje jakási podpora v zaměstnanosti formou mzdy. Mnozí to však odmítají chápat spokojující se s nebezpečnou polopravdou, že nás /sde dosaď profesní skupinu příslušného lidu/ stranaavláda okrádá. Terminologicky autentičněji by znělo: Stranaavláda nám umožňuje požívat výdobytků socialismu v závislosti na celospolečenských zájmech a možnostech. /Slovo "požívati" mne fascinuje. Požívají se výhody /sportovci/, respektive výdobytky a potom, pokud vím, už jenom drogy, ale to pouze na Západě. Jistá logika je snad v tom, že v poslední době se nám požívané výdobytky sevrkly na požívatiny. Prostě: státní dobytek požívá výdobytky./

Nedobýváme tedy chléb náš vešdejší v potu tváře - v potu tváře, máme-li smálu, důsledně využíváme fond pracovní doby v zaměstnání, a tyto dvě věci spolu v reálném socialismu, jak známe, souvisí spíše sdánlivě než opravdicky. A stejné je to i s hrami. Také naše gladiátorské hry se nepořádají za naše

peníze - tedy za vstupné, to je jen jedna z forem zpětnovazebné regulace státní podpory v zaměstnanosti - ale za peníze lidu.

Práve vyplňuje valná část reprezentačních prostitutek rubriku zaměstnání výstižně: státní zaměstnanec. Vlastně by si to tam naši gladiátoři měli psát všichni, však nás také poslední desetiletí /poučilo/, přesvědčilo, že vedlejší pracovní povinností vrcholevých sportovců je prdelkovat: na pořádání strahyavlády a z vlastní iniciativy propagandisticky vystupovat na podporu státní politiky a odsuzovat rejdy imperialistů či pikle disidentů.

Je to podivný fenomén ten moderní sport, nejpodivnější v tom, že i když stokrát vím, co je zač, i když jsem se stokrát sešel, že nebudu ubíjet čas a emoce sledováním exhibic reprezentačních prostitutek, přece ráno zas obvykle neodolám a marnotratně vyhasuji padesátník za Čs.sport či rozladěn, že Sport je vyprodán, obracím denní tiisk na poslední stránku a zase mimoděk na chvíli upadám do stavu podivného vytržení a znovu se nechám strhávat pseudopříběhy a stokrát obehranými fintami ocitáje se v jakési quasarénně stávám se účastníkem napínavých gladiátorských soubojů.

Bude to zajisté tak, že náš přítomný život musí být nějak zarzačený, když tak dychtivě a vášně přijímáme náhražkové šidítka.

O tempora, o mores! Ve starém Římě slušní lidé přš do arén nechodili.

T.V. S c h a u e r

CAUSA LAUDA

K objasnění názvu: nejde o zkomolený latinský citát, ale o fotbalistu ligové Slavie Praha.

Co se stalo, je známo. Všechny denní tisk referoval, že před utkáním I.kola ligy Lauda kritizoval sestavu družstva Slavie, žádaje trenéra Máčalu, aby místo nové akvizice Šebka postavil Pešiceho. Trenér odpověděl tím, že ze sestavy vyloučil i Laudu a postavil dalšího nováčka Čížka. Po několika dnech též tisk oznámil, že z rozhodnutí vedení fotbalového oddílu Slavie je Lauda vyřazen z kádru mužstva pro porušování disciplíny a morálky a byl zbaven všech výhod hráče vrcholového fotbalu. Tolik zhruba náš tisk. Díval jsem se schválně snad do všech denníků, názor všech referátů byl shodný, shodný byl i hlas lidu: jen tak na ně!

Disciplína musí bejt, říkával, jak známo, obrlajtnant Makovec, vy kluci pitomí, jinak byste lezli po stromech jako vopice. Přesto mi celá záležitost nejde z hlavy. Laudu neznám, nevím, je-li dobrý fotbalista, ani jsem ho na hřišti neviděl. Neznám ani trenéra Máčalu, ani poměry ve fotbalové Slavii.

To, co mě zarazilo, je onen unisono zaznívající tón v novinách: Drzost těch fotbalistů je snad nekonečná! Tak se podívejte - Lauda už si dovoluje kritizovat! Sestavu svého mužstva! Oblíbený titulek zněl: Hrál si na trenéra! Pouze v přímé citaci trenéra Máčaly jsem však našel důležité slovo: nevhodně. Fotbalové novináře šokoval samotný fakt, že si hráč dovolil kritizovat trenéra.

Je možné, že Lauda opravdu kritizoval na nesprávném místě a v nevhodnou chvíli, třeba i forma byla pochybená, ale kam se to ten váš, reálně socialistický fotbal řítí, když už upíráte hráči i to právo vyjádřit, s kým se mu hraje dobře a s kým nikoli?

Pravda, trenér Máčala třeba rozpoznal v Laudově vystoupení nebezpečí hráčské opozice, snad dokonce budoucí vzpoury; třeba jej - možná i oprávněně - podezřívával z kamaráctvu s Pešicem, potud bych měl pochopení pro rezolutní Máčalovu odpo-

věš. V případě, že si Laudu nechtěl dát říci, že na podobné spory není před zápasem čas, chápal bych i trest, ale zvolené formulace uavědčují výbor i trenéra z postoje, který mylně bývá přičítán jezuitům.

Máčala přiznal, že Laudu vyřadil teprve po jeho kritickém vystoupení; do té chvíle tedy sledoval Laudu natolik bezúhonným, že mohl nejenom požívat výhod ligového fotbalisty, ale dokonce ligu i hrát. Po svém vystoupení však je Laudu vyřazen pro narušování disciplíny a morálky. První, disciplína - i když v duchu oné nechvalně proslulé vojácké zásady: Maul halten und weiter dienen - snad opravdu porušena byla, ale jaká morálka byla porušena prostým požadavkem, že by chtěl hrát s tím a ne s oním, nebo snad dokonce jen raději než s oním?

Odpověď je prostá: morálka společnosti, v níž vedení nezáleží na mínění vedených, dokonce ani v takových situacích, kdy je nabíledni, že dobrovolná spolupráce, úkol, který chápou a přijímám, je mnohonásobně produktivnější než mechanická, slepá poslušnost.

Odmyslíme-li si hledisko taktu - a toto hledisko je eticky vzato podružné - jednal Laudu správně. Byl-li přesvědčen, že jeho výkon, třeba i výkon celé jedenáctky stoupne, bude-li na Šabkové místě hrát Pešice, byl povinnen /ve smyslu Kantova sollen/ nechytračit a říci to nahlas. Byl-li jeho názor správný či nikoli, je zcela lhostejné; stejně tak netvrdíme, že Máčala měl Laudu poslechnout; vyslechnout však určitě. Žádný rozumný nadřizený - a tedy ani fotbalový trenér - se nespokojí s pouhou trpnou poslušností podřizených, snaží se unát a pochopit jejich stanoviska, eventuálně je přesvědčuje, získává pro hledisko své, nebo chápeje hledisko oponenta, modifikuje svůj vlastní náhled, což někdy dělává i z taktických důvodů, vnitřně nepřesvědčen.

Nejde však ani o Laudu ani o Máčalu, a vlastně ani o fotbal. Celá epizoda je pouze symptomen rozšířené choroby, která, jak se zdá, zachvátila celou společnost. Realita reálného socialismu totiž deformovala společenské vědomí natolik, že bezmála převládá názor, že jsou možné pouze dva typy vedení: buď je vedoucí přísný, pak se zbytečně nevybavuje a nekompromisně trvá na splnění svých požadavků a příkazů, nebo je vedoucí dobrák a pak je odkázán na soucit svých podřizených.

Častěji se, pravda, vyskytuje druhý typ, zejména na nižších příčkách společenského žebříčku. Typově je takovou komickou figurkou mistr, jehož roli zhořadilá politika za poslední desetiletí zdiskreditovala natolik, že rehabilitace bude sotva možná. Mnohde je to tak, že dělníci vybírají mezi sebou po stovce, aby mizerně placenému mistrovi přilepšili alespoň na dělnickou dřeveň a zároveň si ho tak zavázali k tomu, aby kryl různé jejich podvody a zlodějny. Často to bývá dřívější nepřítel schopný dělník - dobrý pracovník se na takovou buzeraci obvykle uvrtnat nedá - který ustrašeně lavíruje mezi poklonkovaním a lhaním směrem nahoru a upročováním vlastních podřízených.

Rezolutní autoritativní typ se vyskytuje v několika podobách. Všechny jsou nebezpečné, pouze jedna z nich je však populární. Nejčastěji se vyskytuje typová figurka: blb prostý. Za vedoucího byl vybrán právě pro svou blbost, aby nikomu nepřekážel. Většinou se nasere, nepřijemný a nebezpečný bývá pouze ve chvílích, kdy se o něj pokoušejí mindráky. Blb-hajzl bývá ostivý a mává politické konexe. V jeho výrocích se často sčáčí téměř čirá esence ideálů reálného socialismu. /Jistý, kdysi poměrně populární příslušník showbusinessu si nedávno v soukromém hovoru postěžoval, že jeho TV-nadřízený se naň v běžném pracovním sporu nepřítelně rozlil a jasnozřivě zařval: "Co si vůbec myslíte, že jate? Vždyť vy jste můj majetek!" - jak praví Křasík: to by se snad rovnou mohlo tesat./

Velké, nebezpečné však popularity si v poslední době dobývá typ: diktátorský technokrat. Je chytrý, schopný, zcela bez iluzí; je schopen artikulovat své požadavky, trvat na jejich splnění a do jisté míry i chránit své podřízené proti tlakům z vyšších míst. Ví, že se holt v tom socialismu musíme naučit žít, což znamená bezostyšně, s kamennou tváří nehorázně lhát. Ví, že a debilní státní mašinerii nutno uzavřít kompromis; sám tak učinil, ale běda, když shledá, že některý z jeho podřízených nepřijímá - třeba jen v detailech - rozměry či jen artikulaci nadřízeného kompromisu s nocí. To se pak nezná a dovede být zlý a nebezpečný, o to nebezpečnější, že ví, jak to v reálném socialismu chodí. Obávám se, že trenér Máčala patří do této třídy.

Fotbalista Lauda má tři možnosti: Za prvé si může říci: ať si trhnou nehou, a pájde jinak, třeba do nižší soutěže. Může

také usoudit, že udělal taktickou chybu a špatně trenéra Máčalu odhadl. Pak záleží na tom, kolik má v mužstvu Slavie kamarádů a kolik mají ti kamarádi kuráže. Odevzdaná porážka Slavie v Brně 0:3 by mohla nasvědčovat tomu, že kamarádů má Lauda dost. Několik porážek v řadě za sebou vyřídí v československé lize každého trenéra, Máčala nevyjímaje. Staří tři nečekané porážky a Lauda bude povolán zpět. Pak však, je-li dost chytrý, musí jednak předvést esniveru formu, a tím se stát pro Slavii nepostradatelným, jednak se musí obrátit a postarat o doražení Máčala. Plyne to ze situace i z odhadu mentality úspěšného trenéra. /Máčala býval jako fotbalista proslulým brusičem s velmo dobrou pamětí./ Třetí možnost, nejdastěji volená v podobných situacích, je pro Laudu nejnebezpečnější: pokání. Přes všechny teorie a řeči se v reálném socialismu neodpouští právě jediné pokání. "Kspraveného hříšníka" stihne opovržení veřejnosti i kumpánů, navíc to obvykle poznamená i psychiku kajícího, v tomto případě fotbalisty, který se pak, vyprosí-li si milost, vracívá bez formy a je nelítostně obětován.

Mravní naučení příběhu je prosté: z reality reálného socialismu postupně vypisela racionální, tváří spolupráce mezi nedřizenými a podřizenými. Z hlediska podřizených to vypadá tak, že s typy autoritativně založených vedoucích se diskutovat nedá nebo nevyplácí, a vedoucí dobrák + ten může být rád, že se s ním podřizení vůbec baví.

Tato hluboce zakódovaná zkušenost ovšem zpravidla zablokuje i jakoukoli snahu o dialog shora. Autoritativní vedoucí nepřesvědčí podřizeného trpkou zkušeností až na samu mez imunity dezinfikovaného, že v této věci chce znát opravdu jeho vlastní názor. To známe! To známe! Chytrý podřizený odhadne, či vysouduje názor nadřizeného a pak jej skromně, v nepatrné obměně, vydá za své, kritické stanovisko. Vedoucí je spokojen a - bylo-li ovšem stanovisko vedoucího správné - je vše v pořádku, až na to, že optika vedoucího ještě hlouběji propadá bludu.

Tento případ je však, bohužel, velmi vzácný. Opakovaná desinace vedoucích a řídících kádrů v posledních letech a především kritéria pro výběr těchto kádrů zapřičinují, že se na vedoucí místa zpravidla dostane člověk spíše méně schopný, když už ne přímo neschopný, než dobrý odborník, který často mívá skrupule. Při čemž platí, že právě dobří odborníci, kteří

skrupule ztratí, udělají kompromis s vlastními svědomími a s mori a získají, jak se dnes píše i v inserátech "kádrové předpoklady", bývají v bludu o sobě samém a o stylu komunikace nejzaslepenější.

Nechápeu např., že jejich kompromis s kádrovými předpoklady není výlučně jejich záležitostí, a že se neutají. /Je pozoruhodné, jak mnoho noviců stranyavlády usiluje o to, aby se o jejich členství dozvědělo co nejméně lidí. Zná i takové, kteří konspirativně zatajili příslušnost k předvoji dělnické třídy i před vlastní manželkou.../ Novic, který sám sebe přesvědčuje, že se vlastně nic nestalo, že zůstal sám sebou, pouze se operativně postaral o to, aby měl pro svoji práci lepší podmínky, je chtěnechtě svým okolím přehodnocen a třídně neklasifikován nejen v kádrových materiálech.

V nejlepším případě působí jeho vstup demoralizačně; je dalším důkazem, že to prostě jinak nejde. Může dokonce vyvolat lavinu vstupů následných. To pak vztahům na pracovišti příliš neuškodí, rozšíří se jen míra cyničnosti spojená se solidaritou provinilých: ruka ruku myje. Černou ovčí je v takovém případě spíše jedinec či jedinci, kteří odmítají uznat a pochopit, že to jinak nejde.

Spolupracovníci mohou ovšem svému novému nadřizovanému vstup odpustit, dokonce jej ke vstupu mohou sami hecovat typovou argumentací: "radši ať jsi ten ty, než aby nám sem dali někýho hajzla." To je ovšem pro autoritu nového vedoucího velmi nebezpečné, neboť to znamená buď upadnout do altruistické odkázanosti na podřizované, nebo - při prvním nepopulárním rozhodnutí příležitost k řečem: "No, ten se pěkně ukázal!"

Nejčastěji bývá nakomentována kravní rekvalifikace novice v očích jeho spolupracovníků. Zafadil se skrátka mezi lidi, s nimiž, nebo dokonce před nimiž se o určitých věcech prostě nemluví. Novic to však obvykle nepředpokládá a nezaregistruje, respektive zaregistruje pozdě, a svou - zpravidla křečovitou - snahou o zachování předchozí otevřené debaty vyvolává pouze varovné signály v kádrově zachyceném podvědomí svých spolupracovníků a posiluje tak mimoděk bariéru nepochopení a podezření.

Pro maximální komunikaci na různých hierarchických úrovních reálného socialismu platí pravidlo bludného kruhu: Stranaavláda a její převodní páky ať třeba po úroveň posledního míst-

ra ve fabrice soužale volají po objektivních informacích, po otevřené, konstruktivní ovšem, diskusi a kritice. Reprezentanti lidu na příslušných úrovních téže struktury ovšem příliš dobře vědí, co a jak, a na podobné řeči nenaletí.

/Lid je na jednotlivých hierarchických úrovních společnosti reprezentován stejnými exempláři druhu Homo sapiens jako stranaavláda, leč ovšem záleží právě výhradně na tom, které funkce této bytosti se v příslušném vztahu angažuje: Mistr v továrně sdělující lidu dělnickému nové směrnice vedení podniku pro odměňování, je v té chvíli chtěnechtě reprezentantem stranyavlády; vyplňuje-li pracovní výkaz své čety pro nadřazené složky podniku, je tyž mistr naproti tomu reprezentantem lidu. Každý z nás se tak angažuje v řadě rolí, z nichž každá může nabývat hodnoty reprezentace stranyavlády i reprezentace lidu./

Touto v reálném socialismu téměř dokonale fungující bludnou spoluprací je faktická, neřku-li szysluplná komunikace mezi vládci a ovládanými téměř znemožněna. Instrukce a příkazy shora jsou na příslušné nižší úrovni "apriori" /fakticky je to vždy aposteriori, ale jde vždy o zkušenost minulou, nikoli právě aktuální/ přijímány s podezřením a nedůvěrou typu "Co si to tam nahore na nás zase vymysleli za blbosti!", která se zpravidla ukáže jako oprávněná, aby na další nižší úrovně byly instrukce předány jako obvykle nepozměněny, maximálně s typevám komentářem: "My za to nemámeze, to si vymysleli nahore".

Naproti tomu v druhém směru, zdola nahoru, zapisuje příslušný reprezentant lidu hlášení příslušné nadřazené složce stranyavlády vedemě nepravdivě. Jednak ví, že všechny podklady od níže postavených reprezentantů lidu jsou z větší části vylhané, jednak má trpkou zkušenost, že snaha o pravdivost narazí u nadřazené složky na zafixovanou představu, že realitou /správnější pravou realitou/ jsou ony zpravidla nesmyslné příkazy a instrukce, které sice každá nižší složka ukázněně a alibisticky předá dál a vyžaduje jejich splnění formou příslušného hlášení, až je poslední instance, representant lidu, např. dělník, řekněme XY hodí do koše a nahlásí mistrovi, že je splnil na 100,4 %.

Vnázezi logiku do podstatou alogického, jest alogické. /S.J. Lec/ Usilovat o komunikaci v záplavě blábolu jest úkol těžší Siyfova. Je proto zdrcujícím způsobem logické, že každý z nás,

na kterékoli úrovni, v kterékoli ze svých funkcí - ať už jako reprezentant lidu či jako reprezentant stranyavlády - dostane-li se do situace, v níž musí z předvedené, bludné pseudokomunikace vystoupit a také něco opravdu udělat, neobrací se o radu a pomoc k prasterému lidkému nástroji znavému logos, smysluplná řeč, nesnaží se problém pochopit, spíše nervózně usiluje zastavit proud blábolu, který jej obklopuje typově řka : "Přestaňte už, sakra, žvanit a poďte taky něco dělat!"

Bývá uposlechnut svými podřízenými, zvláště jde-li o autoritativní typ vedoucího a tak se s nedprosou zákonitostí schválnosti stává, že ačkoli nikdo nechápe CO ? a PROČ ? /často dokonce ani JAK ?/ se má udělat, práce se rozběhne. Důležité je přece, aby se něco dělalo - dokonce stačí, když bude vidět , že se něco dělalo; netřeba aby se udělalo a to nikoli něco, nýbrž to, co se právě udělat mělo.

Předvedený model neobsahuje pravděpodobně pro většinu z nás nic nového. Co však není ve vědomí jednotlivých reprezentantů lidu příliš rozšířeno, je skutečnost, že onen fanatic akce, onen zastavitel bludného, dvojaměrného toku blábolu mezi stranouavládou a lidem, bývá v konkrétních situacích velmi často tím, kdo škodí nejvíce. Pravda, pro své podřízené, kolegy i pro sebe zpravidla situaci schůdně vyřeší a ušetří i mnohé komplikace. Z hlediska však tzv. celospolečenského, které arciž není totožné s hlediskem stranyavlády, jak se zblblí propagandou často máme tendenci domnívat, dochází právě v důsledku zásahu těchto fanaticů akce k největším ztrátám, ke kolosálnímu urhání sil a prostředků. Žádný ze stovek zpackaných projektů, promrhaných investic a nesmyslných výrobních programů se přece nezpackal sám; vždy, v každém případě - často i u jednoho případu několikrát - lze nalézt konkrétního Někoho, který si typově řekl: "Debrág chce-te, to, budete to mít ! - je to sice blbost na kvadrát, ale já jsem si to nevymyslel a taky za to nenesu zodpovědnost. A něco holt dělat musíme.

Snad pt. čtenáře poněkud popudí, že ony resolutní zastavitele prázdného klábosení nazývám s hanlivým příděchem "fanatiků akce". Opravdu , tito reprezentanti stranyavlády se zpravidla těší u příslušného lidu značné prestiži, byť jako

exempláře druhu *Homo sapiens* mají stanout, když už ne přímo před soudním tribunálem s obžalobou např. podle paragrafu veřejného ohrožení, tedy rozhodně před tribunálem mravním. Tito zpravodla schopní, rezolutní vedoucí a kapitáni našeho průmyslu totiž nepatří nikam jinam než mezi piráty.

Jejich výskyt podporuje a veřejnou oblibu a podporu zajišťuje skompromitovanost mezilidské komunikace a upadlost řeči vůbec. Lék, který pirátští kapitáni doporučují, lze stručně vyjádřit prastarou anekdotou: "Mami, kdy už bude ta Amerika?" "Nekecej a plav!"

Bez smysluplné řeči není smysluplná komunikace možná. To však neznamená, že se bez ní můžeme či musíme obejít. Činnost, která rezignuje na porozumění mezi lidmi a ignoruje sféru domluvy, může jednotlivcům vynést velké zisky a snad i uznání, z hlediska však, jež nazveme systémovým, nemůže skončit jinak než katastrofou.

